

Univerzita Palackého v Olomouci
Pedagogická fakulta
Ústav pedagogiky a sociálních studií

ALENA BJØRKE
Obor: Pedagogika - sociální práce

**Volný čas dětí ve vztahu k sociálně
patologickým jevům**

Diplomová práce

Vedoucí práce: doc. PaedDr. PhDr. Ilona Pešatová, Ph.D.

Olomouc 2011

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracoval/a samostatně a použil/a jen uvedených pramenů a literatury.

V Olomouci dne 4. 4. 2011

.....

(podpis)

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucí mé diplomové práce doc. PaedDr. PhDr. Iloně Pešatové, Ph.D. za odborné vedení a cenné rady, které mi při psaní práce poskytla. Poděkování patří také mé mamince, za její podporu a trpělivost při psaní této práce. V neposlední řadě mé poděkování náleží také žákům a učitelům základních škol, ve kterých jsem prováděla dotazníkové šetření.

Obsah

ÚVOD	5
TEORETICKÁ ČÁST	6
1 CHARAKTERISTIKA ŽÁKŮ STARŠÍHO ŠKOLNÍHO VĚKU	6
2 VOLNÝ ČAS	8
2.1 Vymezení základních pojmů volného času	8
2.2 Specifika volného času dětí	10
2.3 Funkce a cíle volného času	12
2.4 Faktory ovlivňující volný čas	13
2.5 Zařízení pro volný čas dětí	15
3 VYBRANÉ SOCIÁLNĚ PATOLOGICKÉ JEVY U ŽÁKŮ STARŠÍHO ŠKOLNÍHO VĚKU	17
3.1 Záškoláctví	18
3.2 Šikana.....	25
3.2.1 Kyberšikana.....	31
3.3 Druhy závislostí.....	34
3.3.1 Drogové závislosti.....	36
3.3.2 Nedrogové závislosti.....	43
PRAKTICKÁ ČÁST	49
4 VYMEZENÍ CÍLŮ PRÁCE.....	49
5 FORMULACE VÝZKUMNÝCH OTÁZEK A PŘEDPOKLADŮ	50
6 POUŽITÉ METODY VÝZKUMNÉHO ŠETŘENÍ.....	51
7 CHARAKTERISTIKA A POPIS ZKOUMANÉHO VZORKU	53
7.1 Charakteristika ZŠ Lesní.....	53
7.2 Charakteristika ZŠ Stráž nad Nisou.....	54
8 POPIS VÝZKUMNÉHO ŠETŘENÍ.....	55
9 VYHODNOCENÍ VÝZKUMNÉHO ŠETŘENÍ.....	56
10 SHRNUTÍ VÝSLEDKŮ VÝZKUMNÉHO ŠETŘENÍ.....	105
10.1 Diskuse	106
10.2 Závěrečné shrnutí praktické části	108
ZÁVĚR	118
SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	119
PŘÍLOHY	127

ÚVOD

Diplomová práce je zaměřena na volný čas dětí v období puberty a staršího školního věku. V tomto životním stádiu se volný čas často stáčí k rizikovým jevům, které se následně mohou projevit i ve formě sociálně patologických jevů. Diplomová práce se věnuje právě této spojitosti.

Již několik let se o letních prázdninách podílím na volném čase dětí jako oddílová vedoucí na letním táboře. Během let jsem vyzorovala, jak se mění struktura volného času a jak se stále mladší děti setkávají se sociálně patologickými jevy. To mě přimělo k zamyšlení a nakonec i k tématu diplomové práce. Dalším důvodem volby tohoto tématu bylo mé studium oboru Speciální pedagogika, kde mě oblast sociálně patologických jevů zaujala a i má bakalářská práce byla zaměřena na jeden z patologických jevů – šikanu. Problematice sociálně patologických jevů bych se ráda věnovala i v budoucnu a to hlavně z důvodu, že se tato oblast stále rozšiřuje a stále je zde možnost zkoumat něco nového.

Diplomová práce je rozdělena na dvě části – teoretickou a praktickou. Teoretická část se zaměřuje na charakteristiku volného času dětí a charakteristiku vybraných sociálně patologických jevů, za všechny můžeme jmenovat záškoláctví, šikana, kyberšikana a závislosti. Kapitola druhy závislosti je rozdělena na drogové (alkohol, nikotin a marihuana) a nedrogové závislosti (počítač, televize a mobilní telefon). V praktické části nejvýznamnější část tvoří výsledky výzkumného šetření a jsou v této části práce formulovány cíle, výzkumné otázky a předpoklady práce. Hlavním cílem diplomové práce je zmapovat způsob trávení volného času a četnost výskytu sociálně patologických jevů u žáků 8. a 9. tříd základní školy za pomoci dotazníkového šetření.

TEORETICKÁ ČÁST

1 Charakteristika žáků staršího školního věku

Žáka 8. a 9. třídy můžeme zařadit do mnoha „skupin“. Dle Úmluvy o právech dítěte se jedná o dítě, protože Úmluva definuje dítě každým jedincem, který ještě nedosáhl 18ti let věku. Pedagogický slovník zahrnuje žáka 8. a 9. třídy do období puberty a pubescence a např. Vágnerová (2005) do fáze staršího školního věku a rané adolescence. Zaměříme se na žáka 8. a 9. třídy jako na dítě v období pubescence a v období staršího školního věku.

Tak jako se liší každý lidský jedinec, liší se i definice výše zmíněných období. Nutno ale zdůraznit, že v jádru jsou všechny definice tohoto období stejné. Šimíčková-Čížková a kol. (2005) zařazuje žáka 8. a 9. třídy do období pubescence, což je období pohlavního dozrávání, které probíhá většinou mezi 11. až 15. rokem života dospívajícího. Hlavním charakteristickým rysem je zvyšování činnosti žláz s vnitřní sekrecí, což má za následek, že začínají být patrné rozdíly mezi chlapci a dívkami. V tomto období se také zvyšuje zájem o sebe samého, dítě se stává více uzavřeným a začíná se orientovat na činnosti zaměřené na smysl života, na budoucí život a povolání.

„Věkové období dospívání, v našich podmínkách trvá přibližně od 11 do 15 let. Rozlišuje se období prepubescence (11–13 let) a vlastní pubescence (13–15 let). Dospívání nastupuje dříve u dívek, u chlapců začíná později. Celkově nejbouřlivější období ve vývoji jedince. Jedinec se vyvíjí (zprav. nerovnoměrně) po anatomicke-fyziologické stránce (včetně sexuálního zrání a schopnosti reprodukce), po intelektové stránce (rozvoj abstraktního myšlení), emocionálně i sociálně. Pro pubescenta je typická snaha vymanit se ze závislosti na autoritách (konflikty s rodiči, učiteli), vyzdorovat si větší samostatnost myšlenkovou i sociální...“ (Pedagogický slovník, 2003, s. 193–194)

Na závěr této kapitoly se zaměříme na žáka 8. a 9. třídy z pohledu různých periodizací. Piaget vychází ve své periodizaci z úrovně smyslového vnímání, motoriky a souhry činností. Podle toho, jak se dítě vyvíjí, zvládá více a lépe tyto

činnosti a posouvá se tak do další etapy. Dítě v období staršího školního věku spadá dle Piageta do **etapy formálních operací**. „*Tato etapa se projevuje nejen ve schopnosti logicky třídit, srovnávat a řadit různé konkrétní věci, ale i schopností velkého počtu myšlenkových operací, které jsou vzdáleny bezprostředně smyslové zkušenosti.*“ Psychoanalýza, a její hlavní představitel S. Freud, vychází při své periodizaci z „erogenních zón“ těla, které poskytují dítěti v jeho vývoji libost při uspokojování sexuálního pudu. V psychoanalytické periodizaci můžeme dítě od 12ti let zařadit do **genitálního stádia**. Toto stádium je charakteristické tím, že dospívající začíná navozovat vztahy mimo rodinu a začíná tvořit heterosexuální vztahy. Erikson ve své periodizaci předkládá, že ve vývoji nejsou důležité jen biologické faktory, ale i kulturní a historické podmínky, které jedince ovlivňují. Vychází z předpokladu, že na každém vývojovém stupni musíme prožít a vyřešit „psychosociální konflikt“. Když se nám to podaří, můžeme postoupit do další etapy vývoje. Období dospívání nazývá **identita proti pocitům nejistoty o své roli mezi lidmi**. Charakteristikou této etapy je hledání vlastní identity, boj proti pocitům nejistoty o své roli mezi lidmi a pátrání po hodnotách a smyslu života.

2 Volný čas

Volný čas představuje pro každého člověka něco jiného. Pro jednoho to je pouze čas, který nemusí být v práci či ve škole, pro druhého čas, kdy má všechny své povinnosti, v zaměstnání, škole i v domácnosti, hotové a může se věnovat jen tomu, čemu sám chce. Takto bychom mohli pokračovat stále dál a proto se v následující kapitole zaměříme na různé definice a charakteristiky volného času a dalších pojmů, které s touto oblastí souvisí.

2.1 Vymezení základních pojmů volného času

Problematika volného času v sobě nezahrnuje jen samotný pojem volný čas, ale i další, které si v této kapitole vymežíme. Začneme pro nás tou nejdůležitější definicí – co to vlastně ten **volný čas** je. Pedagogický slovník (2003, s. 274) definuje volný čas jako „čas, s kterým člověk může nakládat podle svého uvážení a na základě svých zájmů. Volný čas je doba, která zůstane z 24 hodin běžného dne po odečtení času věnovaného práci, péči o rodinu a domácnost, péči o vlastní fyzické potřeby (včetně spánku).“ Podobně vymezuje volný čas i Hájek (2008), který říká, že volný čas je ta část lidského života, kterou člověk netráví ve škole nebo v pracovním procesu, dále čas, který není věnován uspokojení biofyzilogických potřeb, chodu rodiny, dojíždění za prací či do školy atd. Je to čas, který člověk věnuje pouze sám sobě pro následující činnosti:

- odpočinek a zábavu;
- rozvoj zájmové sféry;
- zlepšení kvalifikace;
- účast na veřejném životě.

Definice volného času, která asi nejlépe vystihuje, co je volný čas, je uvedena v díle Pedagogika volného času autorky Kratochvílové (2004, s. 79). „*Volný čas je specifickou a důležitou součástí života dětí, mládeže, ale i dospělých. Je to čas na oddech, relaxaci, rekreaci, regeneraci fyzických i psychických sil, uvolnění*

po práci, studiu, společenských setkáních, na poznávání světa, na seberealizaci, činnosti podle vlastních potřeb a zájmů, představ, aspirací a hodnot.“

Dalším důležitým pojmem, který bychom si měli vymezit je **výchova mimo vyučování**. Charakteristika tohoto pojmu se dá nejlépe shrnout v bodech, které uvádí Pávková (2002, s. 37):

- probíhá mimo povinné vyučování;
- probíhá mimo bezprostřední vliv rodiny;
- je institucionálně zajištěná;
- uskutečňuje se převážně ve volném čase.

Kromě ovlivňování volného času však výchova mimo vyučování zahrnuje i jiné oblasti, např. přípravu na školu a upevňování hygienických a kulturních návyků. Dále dle Pávkové výchova mimo vyučování *„poskytuje příležitost vést jedince k racionálnímu využívání volného času, formovat hodnotné zájmy, uspokojovat a kultivovat významné lidské potřeby, rozvíjet specifické schopnosti a upevňovat žádoucí morální vlastnosti... Dalším důležitým úkolem výchovy mimo vyučování je rozvíjení potřeby celoživotního vzdělávání, zejména v souvislosti se zájmovou orientací člověka.“*

Na závěr této kapitoly si definujeme pojem **zájmová činnost**. Průcha a kol. (2003, s. 306) ji definují jako *„pěstování specifických sklonů, zájmů a koníčků v zařízeních pro výchovu mimo vyučování nebo v individuálních činnostech jednotlivců.“* Veselá (1997) dodává, že stejně jako jiná činnost ve volném čase, nemá zájmová činnost v žádném případě sloužit k doučování či opakování látky povinných či povinně volitelných vyučovacích předmětů. Má žákům poskytnout odpočinek od školy, být opakem školního vyučování. Pojem zájmová činnost definuje i Faltýsková (in Němec a kol., 2002, s. 23–24). *„Zájmové činnosti jsou aktivity zaměřené na uspokojování a rozvíjení individuálních potřeb zájmů a schopností. Podílí se na formování názorů, postojů a přesvědčení jedince. Zájmová činnost má na rozdíl od zábavy a odpočinku vždy aktivní charakter. Vždy obsahuje volní složku a významně ovlivňuje osobnost vychovávaného.“* Obsah zájmové činnosti se liší podle věku dětí a mládeže, vospělosti jedince a návaznosti na předchozí výchovu a zájmy. U dospívajících vychází zájmová činnost

z potřeby poznávat svět, orientovat se v něm a zasahovat do jeho dění. Zájmy jsou v tomto období pestré a tvoří základ budoucí profesní orientaci jedince.

Faltýsková dále také uvádí klasifikaci forem zájmové činnosti, která obsahuje:

- 1. Činnosti pravidelné, organizované v relativně stálých zájmových útvarech** jako jsou kroužek, oddíl, klub, umělecký soubor, třída ZUŠ.
- 2. Činnost pravidelná, která má individuální charakter**, např. hra na hudební nástroj, výuka cizích jazyků, zájmová činnost vykonávána s rodiči.
- 3. Příležitostná činnost organizovaná jako jednorázová nebo cyklická kolektivní akce**, např. kurzy, přednášky či letní tábory.
- 4. Příležitostná činnost individuálního charakteru**, např. četba, návštěva kulturních a sportovních akcí, sledování televize, poslech hudby.

2.2 Specifika volného času dětí

Volný čas dětí má svá specifika. V období dětství a dospívání se utváří hodnotový systém jedince a hledají se cesty jeho uplatňování. „*Sociální pozice dětí a mládeže, pro kterou je charakteristická nízká zakotvenost v systému sociálních rolí, umožňuje mládeži oproti dospělým větší sociální flexibilitu a dynamiku. V žádném jiném životním období není jedinec schopen zajímat se o tak široké spektrum zájmových aktivit jako v dětství a mládí.*“ Takto charakterizuje volný čas dětí Sak (2000, s. 133). Dále ještě k tomuto tématu dodává, že sféra volného času dětí a mládeže a obsahová náplň volného času má význam pro celoživotní orientaci člověka. Z toho vyplývá, že to, čemu jsme se věnovali v dětství, často uplatníme v dospělosti v profesním životě.

Dalším důležitým rozdílem mezi volným časem dětí a dospělých je odlišnost v řízení a ovládání volného času. Jak uvádí Spousta (1998), dospělý člověk si volný čas řídí sám, zatímco dítěti řídí volný čas nejprve rodiče, později učitel, který mu ukládá úkoly i mimo vyučování. Postupně u dítěte vznikají zájmy, které se pokouší realizovat samo v čase, jež mu zbývá po splnění povinností.

Hájek (2008, s. 66–67) ve svém díle definuje zvláštnosti volného času dětí, oproti volnému času dospělých. „*Děti tráví volný čas v různých prostředích: domov, škola, zařízení pro výchovu mimo vyučování, veřejná prostranství. Všechny uvedené druhy prostředí mají své výhody i nevýhody (míra organizovanosti a možnosti spontaneity, bezpečnost, pedagogické vedení, rozmanitost či jednotvárnost prostředí, dozor, míra soukromí, kontakt s vrstevníky, volba aktivit, pozitivní i negativní vzory).*“

Volný čas dětí se liší:

- **rozsahem** - děti mají většinou více volného času než dospělí. Existují děti trpící nedostatkem volného času, ale i děti, kteří mají volného času nadbytek a neumí jej vhodně vyplnit.
- **obsahem** - obsah volného času odpovídá věkovým a individuálním zvláštnostem. Aktivity dětí a mládeže jsou většinou pestřejší než u dospělých.
- **mírou samostatnosti a závislosti** - závisí na věku dítěte, jeho psychické i fyzické vyspělosti, na rodinném prostředí a nabídce volného času v regionu.
- **nezbytností pedagogického ovlivňování.**

Volným časem dětí se zabývá také Pávková (2002, s. 18), která udává, že „*o volném čase dětí se hovoří jako o rizikovém faktoru. Jeho množství relativně vzrůstá, avšak kvantita neznamená nárůst kvality. Zanedbání pedagogického ovlivňování volného času by mělo nedozírné následky. Narůstající závislost mladé generace na drogách a hracích automatech to dokazuje.*“ Pávková dále uvádí, že volný čas dětí má z pedagogického hlediska dva úkoly:

1. Bezprostřední naplňování volného času smysluplnými aktivitami rekreačními i výchovně-vzdělávacími – tedy výchova ve volném čase.
2. Výchova k volnému času, která jedince seznámí s množstvím zájmových aktivit, poskytne mu v nich základní orientaci a pomůže mu na základě vlastních zkušeností v různých oborech najít oblast zájmové činnosti, která mu dá možnost uspokojení a seberealizace; vytváří tedy návyky pro budoucí trávení volného času.

2.3 Funkce a cíle volného času

Mezi tři hlavní funkce volného času se řadí:

1. **odpočinek, obnova fyzických sil;**
2. **zábava, obnova psychických sil;**
3. **rozvoj osobnosti** (Petrušek a kol., 1996).

Z těchto funkcí vychází Hájek (2004), který ve svém díle Děti, vedoucí a volný čas definuje následující složky výchovy – složka relaxační, složka zábavy a složka sebevzdělávací a vzdělávací. Do **složky relaxační** počítáme veškerý odpočinek, kromě toho, který je nezbytný pro biologicky podmíněnou obnovu našich sil. Můžeme sem zahrnout i lenošení, poflakování se či tzv. sladké nicnedělání. **Složka zábavy** zahrnuje především to, co je spojeno s aktivním odpočinkem ale také tzv. pasivní zábavu (např. sledování televize, poslech hudby, návštěva kina, koncertu, diskotéky, posezení s přáteli, činnost v zájmovém útvaru, rekreační sportovní činnost, rodinné oslavy a návštěvy, pobyt na chatě atd.). **Složka sebevzdělávací a vzdělávací** obsahuje všechny aktivity, které vedou k rozšíření vědomostního obzoru a dovedností. Patří sem i činnosti ve spolcích, občanských sdruženích ale také pěstování koníčků.

Spousta (2007, s. 50) rozlišuje pět základních funkcí volného času – **kompenzačně-rekreační, terapeutická, formálně výchovná, kreativní a axiologická**. K funkcím volného času dodává: *„Tak jak se mění zájmy a volnočasové aktivity člověka v průběhu jeho ontogenetického vývoje, tak se mění i funkce volného času v jeho životě. Některé dominují jen v určitém období, jiné si udržují výsadní postavení ve všech etapách (např. kompenzačně-rekreační funkce). Rozhodující při určení dominující funkce v té které životní fázi je charakter aktivit, kterými je prostor volného času naplněn. Procházíme-li napříč všemi životními etapami... zjišťujeme, že naprostá většina z nich je (a to ve všech věkových kategoriích) pozitivně přínosná jak pro aktéra samotného, tak pro danou společenskou pospolitost.“*

Pávková (2002) vymezuje funkce volného času následujícím způsobem:

1. **Výchovně-vzdělávací funkce** – ty mohou být realizovány různými kroužky, které rozvíjejí znalosti a dovednosti;

2. Zdravotní funkce – jejím hlavním cílem je odpočinek, s důrazem na psychickou a fyzickou rovnováhu jednotlivých aktivit;

3. Sociální funkce – jejíž cílem je sociální kontakt.

Volnočasové aktivity mají rozvíjet osobnost dítěte a naučit ho správně využívat svůj volný čas. Aby se toto dítě správně naučilo je potřeba ho již od útlého věku seznamovat hlavně s možnostmi trávení volného času. Důležité je také, abychom dítě naučili chápat nejen potřebu volného času, ale i potřebu režimu dne, který zahrnuje i určité povinnosti. Volný čas by měl následovat až po splnění všech povinností, které jsme ten den měli udělat. Volnočasové aktivity plní řadu výchovně-vzdělávacích cílů. Pro příklad jsme vybrali některé z **cílů**, které uvádí Hájek a kol. (2008):

- uspokojovat a kultivovat potřeby účastníků;
- seznamovat s možnými zájmovými aktivitami, formulovat zájmy skupiny;
- pomáhat objevovat sklony jedinců k určité činnosti a rozvíjet je;
- podporovat utváření žádoucích rysů osobnosti;
- podporovat zdravý životní styl dětí, zlepšovat jejich kondici;
- dbát na dodržování režimu dne;
- posilovat citové a sociální vazby hlavně v komunikaci;
- vést k odpovědnosti za své chování;
- naučit pravidlům společenského chování.

2.4 Faktory ovlivňující volný čas

„Paleta těch, kdo se podílejí na náplni volného času dětí a mládeže, je velice pestrá. Většinou se vzájemně ovlivňují, ať už si konkurují, nebo spolupracují. Jsou to přirozené výchovné instituce (rodina, skupiny vrstevníků, lokální pospolitosti – například obec); instituce se zprostředkovaným výchovným působením (společenské prostředí, občanská sdružení, soukromé subjekty, cestovní kanceláře, hromadné sdělovací prostředky apod.); instituce s přímým výchovným působením (školy, školská zařízení, vzdělávací subjekty, církve apod.)“ (Hájek, 2004, s. 30)

Spousta (2007) uvádí, že faktory ovlivňující volný čas se mění v závislosti na mentální vyspělosti jedince. V období dětství a dospívání jsou rozhodující vnější činitelé, kam řadíme rodinu, školu a masmédia. V pozdějším věku převažují činitelé vnitřní (např. věk, pohlaví, fyzická a psychická kondice, profese apod.).

Nejdůležitějším faktorem ovlivňujícím volný čas dětí je bezpochyby **rodina**. Jak uvádí Hájek (2004. s. 30) „*Činnosti, které si dítě vybírá, jsou dány v nemalé míře nejen množstvím volného času, osobnostními předpoklady dítěte, nýbrž i tím, jaké hodnoty rodina uznává jako důležité, finančními možnostmi rodičů a jejich představami, jakým způsobem by mělo jejich dítě svůj volný čas trávit. Často se v této sféře promítají i nenaplněná přání rodičů a jejich vlastní tížádst. To může mnohdy dítě povzbudit k vyšším výkonům nebo naopak v něm vyvolat pocit méněcennosti.*“

V období dospívání bývá faktor rodiny často odsunut a mnohem větší roli hraje faktor skupiny vrstevníků. **Skupina vrstevníků** může mít na dítě pozitivní, ale i negativní vliv. Záleží na tom, jaké hodnoty a z nich vyplývající cíle skupina uznává.

Dalším neméně důležitým faktorem jsou **hromadné sdělovací prostředky**, neboli masmédia. Patří sem televize, rozhlas, filmy, videoprogramy, noviny a časopisy a internet. Hromadné sdělovací prostředky mohou mít pozitivní i negativní vliv. Pozitivní vliv můžeme spatřovat např. ve vzdělávacích pořadech, naučných člancích apod. Naopak negativní vliv hromadných sdělovacích prostředků je ve sledování nevhodných filmů, hraní agresivních her, trávení velkého množství času u televize či internetu atd.

Po celou dobu školní docházky dítě také ovlivňuje samotná instituce **školy**. Vyučování se spojovalo a stále spojuje s výchovnou činností učitele se žáky i po vyučování ve škole i mimo školu. „*Výchovně vzdělávací proces zahrnuje i některé formy činností. Jedná se např. o kulturně poznávací zájezdy, výlety, exkurze, slavnostní akademie, kulturní, sportovní a turistické akce školy a další, které se svým charakterem odlišují od běžného školního vyučování. Pro žáky a studenty jsou vítanou změnou a zejména možností projevit svoji osobnost,*

samostatnost a aktivita, které jsou jedním z cílů výchovy.“ (Žumárová, 2006, s. 21–22)

Posledním faktorem, o kterém se zmíníme, jsou **lokální pospolitosti**. Pod tímto pojmem rozumí Hájek (2004) zejména obec (ale třeba i sídliště nebo sídlištní blok). Můžeme sem zahrnout místní instituce, ostatní občany (sousedy), ale i politické subjekty nacházející se v místě bydliště. Bylo by dobré, kdyby všichni zmínění spolu komunikovali tak, aby se mohli dohodnout na tom, co je pro děti prospěšné a jaké podmínky by měli pro své děti vytvořit.

2.5 Zařízení pro volný čas dětí

Volnému času dětí se v České republice věnuje mnoho institucí a zařízení. Podrobně je probereme v následující kapitole, přičemž nejvíce se zaměříme na ty, které ovlivňují hlavně děti na druhém stupni základní školy, kde je i větší riziko vzniku sociálně patologických jevů než u dětí na prvním stupni. Zařízení, která jsme vybrali definovala Pávková a kol. (2002). Jsou to školní družiny, školní kluby, středisko volného času (domy dětí a mládeže a stanice zájmových činností), základní umělecké školy a další.

Školní družiny se zaměřují na práci s dětmi prvního stupně základní školy. Nadále se o nich nebudeme zmiňovat, protože pro naše potřeby nejsou důležité.

Školní kluby pracují se žáky druhého stupně základní školy. Vycházejí z charakteristik této věkové skupiny, zejména z větší samostatnosti dětí a jejich vyhraněnější a specializovanější zájmové činnosti. Pracují plně na principu dobrovolnosti. Školní kluby zajišťují činnosti v pravidelných kroužcích, souborech, tělovýchovných oddílech, nebo v průběžné nabídce spontánních aktivit v prostorách klubu zařízených jako herny, čtenářské koutky, počítačové pracovny aj. V současné době bohužel školních klubů ubývá, a to hlavně z důvodů ekonomických. Jak uvádí Faltýsková (2002) snižuje se tím možnost ovlivňovat volný čas pubescentů, což není dobře. V tomto období je dítě nejvíce náchylné k sociálně patologickým jevům a tak bychom se měli co nejvíce snažit smysluplně mu vyplnit volný čas a snížit tak riziko „nákazy“ některým z patologických jevů.

Středisko volného času je stejně jako školní družina a klub školským zařízením pro zájmové vzdělávání. Jak uvádí vyhláška č. 74/2005 Sb. o zájmovém vzdělávání činnost střediska se uskutečňuje ve více oblastech zájmového vzdělávání (domy dětí a mládeže) nebo se zaměřuje na konkrétní oblast zájmového vzdělávání (stanice zájmových činností). Činnost střediska je určena pro děti, žáky, studenty, pedagogické pracovníky, popř. další osoby a zpravidla vykonává svou činnost po celý školní rok, a to i ve dnech, kdy neprobíhá školní vyučování. Středisko volného času má dva typy:

1. **Domy dětí a mládeže** jsou zařízení, která se zaměřují především na realizaci specializovaných zájmových činností pod odborným pedagogickým vedením. Organizují pravidelnou zájmovou činnost v kroužcích a příležitostnou činnost, např. soutěže pro talentované jedince, prázdninové tábory, aktivity na hřištích.
2. **Stanice zájmových činností** se zabývají pouze jednou zájmovou oblastí. V České republice jich ale moc nenajdeme, většinou fungují společně s domy dětí a mládeže.

Základní umělecké školy se svými hudebními, hudebně-pohybovými, výtvarnými a literárně-dramatickými obory poskytují uplatnění dětem, mládeži i dospělým s vyhraněnými zájmy a schopnostmi v estetickovýchovné oblasti. Přípravují pro studium na středních a vysokých školách s uměleckým zaměřením.

Kromě uvedených typů zařízení se podílí na ovlivňování volného času dětí a mládeže mnoho dalších subjektů. Jedná se např. o různá **občanská sdružení, sdružení dětí a mládeže, tělovýchovné a sportovní organizace, kulturní a osvětová zařízení**. Specifické místo má činnost některých „**obecně prospěšných společností**.“

3 Vybrané sociálně patologické jevy u žáků staršího školního věku

S pojmem sociálně patologické jevy souvisí pojem normalita, který můžeme definovat jako „stav jedince, skupiny nebo společnosti, který odpovídá zavedeným normám a uznávaným hodnotám.“ (Jandourek, 2007, s. 172) „Chování, které neodpovídá normativnímu řádu, bývá označováno jako abnormální. Protože každá společnost si během svého vývoje vytváří své normy, může se stát, že to, co je v jedné společnosti považováno za normální, je v jiné považováno za abnormální.“ (Pešatová, 2007) V následujících kapitolách se zaměříme hlavně na sociálně patologické jevy, které se mohou vyskytnout v dětském kolektivu. Jsou to především záškoláctví, šikana, kyberšikana, drogové a nedrogové závislosti.

Pokorný a kol. (2003, s. 9) sociálně patologickým jevem rozumí „*takové chování jedince, které je charakteristické především nezdravým životním stylem, nedodržováním nebo porušováním sociálních norem, zákonů, předpisů a etických hodnot, chování a jednání, které vede k poškození zdraví jedince, prostředí, ve kterém žije a pracuje, a ve svém důsledku pak k individuálním, skupinovým či celospolečenským poruchám a deformacím.*“

Abychom se u dětí sociálně patologických jevů vyvarovali je nejdůležitější zaplnit vhodnými volnočasovými aktivitami jejich volný čas. Hájek a kol. (2008) uvádí dvě skupiny dětí, které jsou více ohroženy sociálně patologickými jevy. První skupinu tvoří děti bez zájmu a druhou děti, které se ve volném čase věnují nějaké zájmové aktivitě, ale takové, které sami nechtějí, např. jen proto, že to chtějí rodiče. Zařazení v některé z těchto skupin není pro dítě dobré. Bohužel první skupina, kterou tvoří děti bez zájmu, je dnes hodně početná. Mnoho rodin nemá peníze na to, aby dětem platili zájmové aktivity, i když by třeba chtěli. Stát, hlavně ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, by se v tomto směru měl zamyslet a alespoň během povinné školní docházky rodičům dětí na volnočasové aktivity přispívat. Je sice pravda, že bychom našli i takové rodiny, které by tento příspěvek zneužívali, ale tomu by se dalo předejít tím, pokud by příspěvek byl vyplácen přímo zařízení či osobě, která tuto aktivitu zajišťuje.

Mimo výše zmíněných skupin, které jsou ohroženy, bychom do této kategorie zařadili i děti bohatých rodičů. Tyto děti mohou navštěvovat zájmové aktivity dle vlastního výběru, protože v tomto případě peníze nehrají žádnou roli, ale jsou ohroženy tím, že rodiče tráví většinu času v zaměstnání a co dělají děti ve volném čase je zase tolik nezajímá. Tito rodiče jsou pak často nemile překvapeni, pokud si je zavolá např. třídní učitel či ředitel školy v souvislosti se šikanou, záškoláctvím či jiným patologickým jevem. Existují i případy, kdy v takové situaci rodič škole zaplatil nějaké peníze, aby se případ dál neřešil. Tyto děti pak po celý život spoléhají na to, že z každého problému je dostanou rodiče nebo peníze.

„Z výchovného hlediska je hlavním nebezpečím, že činnosti označené jako sociálně patologické jevy jsou zástupnými činnostmi prováděnými ve volném čase místo společensky žádoucích aktivit, které mají přispívat k výchově a rozvoji jedince. Příkladem může být závislost na počítači či internetu...“ (Hájek, 2008, s. 193)

3.1 Záškoláctví

V současné době je záškoláctví jedním z nejzávažnějších problémů českého školství. Je jedno, zda se jedná o základní či střední školu, záškoláctví je přítomno všude. Může být jen ojedinělou záležitostí, a nebo dlouhodobějšího charakteru, kdy už je nutný zásah sociálních pracovníků, případně policie. Nejhorší situace, která může nastat, je ta, že rodiče o záškoláctví svého dítěte vědí a omluvenkami ho i kryjí. Nikl (2000) označuje záškoláctví za jeden z nejrozšířenějších a nejzávažnějších negativních jevů u dětí, kterým děti řeší problémy ve škole, v rodině či s kamarády. Volný čas, který dítě záškoláctvím získá, je zpravidla využíván bez kontroly rodičů, což může vést k dalšímu nežádoucímu jednání.

Průcha a kol. (2003) definují záškoláctví jako jev, kdy žák úmyslně, bez důvodu a bez vědomí rodičů není účasten vyučování a nezdržuje se ani v místě bydliště. Tuto definici doplňuje Vágnerová, (2008) která charakterizuje záškoláctví jako souhrn obranného jednání, jehož cílem je vyhnout se nepříjemnosti ve škole. Důležitým faktorem je četnost záškoláctví, míra

plánovitosti, způsob provedení a důvod, resp. zisk, který dítě ze záškoláctví získá. Pojem záškoláctví definuje i Hájek (2008, s. 196): „*Záškoláctví je projevem porušení sociální normy, kterou představuje povinná školní docházka. Může také znamenat únik z frustrujícího prostředí školy (nezvládnutí učiva a nedostatečný prospěch, vzdělání má v rodině nízký status, sociální izolace žáka ve škole, ale také přemrštěné požadavky rodiny). Záškoláctví může být také výrazem touhy po dobrodružství, po zážitku a vyskytuje se i u žáků s dobrým prospěchem.*“

Je také důležité odlišit od sebe záškoláctví a školní fobii. Často je mezi těmito pojmy tak úzká hranice, že ne každý ji dokáže včas rozpoznat. Hlavním rozdílem je, že u záškoláků obvykle s nenavštěvováním školy nesouvisí žádný psychologický problém. Naproti tomu ti, kdo školu odmítají by třeba do školy rádi chodili, ale něco jim to nedovoluje. Záškoláci navštěvují školu spíše sporadicky. Většinou nemají strach či úzkost z chování do školy a málokdy si stěžují rodičům na fyzické obtíže. (Elliott, 2002) Oproti tomu školní fobie je „*specifický, dlouhodobý, intenzivní a racionálními důvody nevysvětlitelný strach žáka ze školy. Jde o vyšší, nebezpečnější formu strachu ze školy, která vyžaduje odborný zásah. Vyskytuje se zejména u žáků, jejichž trvalejší psychickou vlastností je úzkostnost.*“ (Průcha a kol., 2003, s. 240)

Záškoláctví můžeme, stejně jako jiné jevy, dělit. Nejprve si uvedeme dělení dle Martínka (2009), který rozděluje záškoláctví na dvě základní skupiny:

- 1. záškoláctví impulzivního charakteru** – dítě předem neplánuje, že do školy nepůjde, reaguje náhle a nepromyšleně (např. odejde ze školy během vyučování, o přestávce). Toto záškoláctví trvá do doby, dokud rodiče nezjistí, že dítě školu nenavštěvuje, většinou několik dní.
- 2. záškoláctví účelové, plánované** – je plánované a dítě ho „využívá“ hlavně v případě, kdy se chce vyhnout zkoušení, testu, vyučujícímu apod.

Dalším autorem, který se zabývá záškoláctvím a jeho typy, je Kyriacou (2005), který rozděluje záškoláctví do pěti základních kategorií:

- 1. Pravé záškoláctví.** Žák se ve škole neukazuje, ale rodiče si myslí, že do školy chodí.

2. **Záškoláctví s vědomím rodičů.** Žák do školy nechodí, ale rodiče o tom vědí. Jako příklad můžeme uvést to, pokud žák zůstal doma, aby hlídal nemocného mladšího sourozence.
3. **Záškoláctví s klamáním rodičů.** Jedná se o takové záškoláctví, kdy si žák vymyslí, že mu není dobře nebo že není vyučování, a rodič, aniž by si něco ověřoval, omluvenku napíše.
4. **Útěky ze školy.** K touto druhu záškoláctví patří případy, kdy žáci do školy chodí, nechají si zapsat do třídní knihy, že jsou přítomni a pak na hodinu nebo dvě odejdou pryč.
5. **Odmítání školy.** Tuto kategorii nemůžeme zahrnovat do záškoláctví úplně. Týká se totiž žáků, kterým docházka do školy činí psychické potíže. Patří sem poruchy pramenící z problémů ve škole, strach, že žák bude šikanován, školní fobie nebo deprese.

Posledním dělením, které zde uvedeme, je typologie záškoláctví dle Hudecové (in Kraus, Hroncová, 2010, s. 295–296):

1. **Záškoláctví u celkově problémových dětí.** Vyskytuje se u problémových žáků, kteří často patří k nejslabším ve třídě i z hlediska dosahování školních výsledků. Tito žáci se projevují poruchami chování včetně konfliktů se spolužáky, agresivním chováním, lhaním, nezájmem o školu.
2. **Záškoláctví u dětí ze sociálně znevýhodněného prostředí.** Děti žijí v nevyhovujících sociálních a kulturních podmínkách. Dochází k zanedbávání dítěte včetně zanedbávání výchovy a vzdělávání.
3. **Záškoláctví jako porušení sociální normy.** Normou je povinnost dítěte navštěvovat školu. Zákon o rodině definuje, aby rodiče dítě vychovávali k této povinnosti. Jakmile rodiče nedodrží tuto povinnost, může být záškoláctví kvalifikováno, jako porušení zákona ze strany rodičů.
4. **Záškoláctví jako reaktivní akt.** Dítě se vyhýbá nepříjemné situaci a řeší ji únikem, který bývá nepromyšlený, impulzivní. Motivem bývá strach z neúspěchu, ironizování i z násilí a ponižování ze strany spolužáků.
5. **Záškoláctví jako zábava.** Vyskytuje se u žáků, kteří jsou neobvykle problémoví. Motivem k takovému jednání bývá zpravidla snaha zažít něco příjemnějšího a lákavějšího, než je plnění školních povinností. Čas tráví

s partou svých kamarádů. Problémem u tohoto typu záškoláctví je skutečnost, že si pochybným způsobem obstarávají různé omluvenky a vzniklou situaci řeší podvody.

Příčiny záškoláctví

Podobně jako jiné jevy, má i záškoláctví své příčiny. Dle Martínka (2009) je můžeme rozdělit do tří základních skupin:

1. Negativní vztah ke škole;
2. Vliv rodinného prostředí;
3. Trávení volného času a vliv party.

Negativní vztah ke škole je ovlivněn hlavně školní úspěšností. Pokud je dítě ve škole úspěšné, nemá důvod školu nenavštěvovat. V opačném případě je pro dítě dosti obtížné docházet do školy, když ví, že se mu budou spolužáci (někdy i učitelé) smát, za to, že něco neví. V takovém případě může být negativní vztah ke škole vypěstován již na začátku školní docházky a s tím, jak se zvyšují nároky na dítě ve vyšších ročnících, může mít nedozírné následky. Takové situace nastávají především na víceletých gymnáziích. Ne vždy žáci, kteří se sem dostali jsou tak chytří, aby zvládli vysoké nároky této školy. Proto se žák ze školy vzdaluje především v době, kdy má být zkoušen nebo psát prověrku. Celkově lze tedy příčiny odporu ke škole shrnout do tří základních skupin:

1. špatné přizpůsobení školnímu režimu,
2. častá neúspěšnost vyplývající z nižší úrovně rozumových schopností nebo některá ze specifických vývojových poruch učení nebo chování,
3. v kolektivu nefungují pozitivní mezilidské vazby.

Vliv rodinného prostředí je nejdůležitějším faktorem, který na dítě působí již od narození. Má vliv na utváření jeho osobnosti, názorů, postojů, ale i životního stylu. Na dítě negativně doléhá jak přehnaná péče rodičů, tak i jejich nezájem o ně, o školu a školní prospěch či neprospěch. Vliv rodinného prostředí na dítě je ovlivněn řadou faktorů – způsob a kvalita výchovy, sociální postavení rodičů, věk rodičů, vzdělání, početnost rodiny apod. Jak dokazují mnohé výzkumy, rodina a rodinné prostředí nemají vliv pouze na záškoláctví, ale i na další sociálně patologické jevy a ve většině případů je potřeba hledat základ patologického chování právě tam.

Trávení volného času a vliv party. Skupina vrstevníků a parta se pro dítě stává, hlavně v období puberty, tím nejdůležitějším. Dítě se snaží přizpůsobit normám party svým zevnějškem, postojem ke škole, postojem k drogám apod. a často se tak dostává do problémů s rodiči, v horším případě do problémů se zákonem. Záškoláctví ve spojení s negativním vlivem party může vést i k rozvoji kriminality u dětí, zneužívání návykových látek, krádežím atd.

Fontana (2003, s. 359) uvádí následující nejčastější příčiny záškoláctví:

- dítě může být obětí trýznění druhými dětmi;
- dítě se může obávat některého člena učitelského sboru nebo nějakého trestu;
- dítě může mít školu tak silně asociovanou se selháváním, že vyhýbání se škole je způsob, jak si chránit sebevědomí;
- dítěti v docházce mohou bránit rodinné problémy;
- dítě může čichat ředidla, požívat alkohol nebo jiné drogy a být tak ve stavu nedovolujícím účast na vyučování;
- dítě může být zapleteno do nějaké trestné činnosti;
- dítě se může prostě jen nudit a hledat něco, co by mu přineslo více vzrušení.

Prevence záškoláctví

Prevenčí záškoláctví se nezabývají pouze samotné školy, ale i subjekty jim nadřízené. Důležitým dokumentem v této oblasti je Metodický pokyn Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy č. j.: 10 194/2002-14 k jednotnému postupu při uvolňování a omlouvání žáků z vyučování, prevenci a postihu záškoláctví. O prevenci záškoláctví se zde hovoří v čl. I.

(1) Dobu a způsob uvolnění žáka ze školního vyučování stanoví školní řád. V případě podezření z nevěrohodnosti dokladu potvrzujícího důvod nepřítomnosti žáka, se může ředitel školy v dané věci obrátit na zákonného zástupce nezletilého žáka, nebo požádat o spolupráci věcně příslušný správní orgán.

(2) Školní docházku žáků své třídy eviduje třídní učitel.

(3) Na prevenci záškoláctví se podílí třídní učitel, výchovný poradce a školní metodik prevence ve spolupráci s ostatními učiteli a zákonnými zástupci žáka.

Součástí prevence je:

- a) pravidelné zpracovávání dokumentace o absenci žáků,

- b) součinnost se zákonnými zástupci,
- c) analýza příčin záškoláctví žáků včetně přijetí příslušných opatření,
- d) výchovné pohovory s žáky,
- e) spolupráce se školním psychologem a institucemi pedagogicko psychologického poradenství,
- f) konání výchovných komisí ve škole,
- g) spolupráce s orgány sociálně-právní ochrany dětí apod.

Prevenčí záškoláctví se ve svém článku v časopise *Prevence sociálně patologických jevů* zabývá i Pilař (2003, s. 10). Nevěnuje se pouze prevenci jednotlivce nebo školy, ale pojímá ji komplexně se zahrnutím např. i ministerstva, médií, rodičů atd. V prevenci záškoláctví doporučuje následující:

- posílit roli výchovného poradenství na školách a činnost výchovného poradce orientovat více na spolupráci s rodinou;
- intenzivněji řešit již první náznaky záškoláctví a to zejména osobním kontaktem třídního učitele s rodiči;
- v rozpočtech škol pravidelně vyčleňovat státní prostředky na rozvoj mimoškolní činnosti jako důležitého činitele prevence záškoláctví;
- cíleně věnovat pozornost žákům těch ročníků, kde dochází k největšímu výskytu záškoláctví;
- úzce spolupracovat s pedagogicko psychologickou poradnou;
- sociálně výchovnými a legislativními opatřeními pomáhat škole při práci se záškoláky a jejich rodiči;
- prostřednictvím populárně vzdělávacích pořadů v rozhlase, televizi, článků, propagačních letáků ve škole a u dětských lékařů seznamovat rodiče se zásadami správné výchovné péče;
- zajišťovat jazykovou srozumitelnost pro etnické menšiny.

Vybrali jsme pouze několik bodů, které mají hlavní vliv k naší cílové skupině, tzn. žákům 8. a 9. tříd základní školy. Pilař samozřejmě ve svém článku uvádí mnoho dalšího, ale jako příklad stačí zde uvedené.

Řešení záškoláctví

Při řešení záškoláctví je nejdůležitější vědět, z jakého důvodu k záškoláctví došlo nebo stále dochází. Pokud se jednalo jen o výjimečnou událost, postačí řešení pouze na úrovni rodiny, příp. s třídním učitelem. Jestliže se záškoláctví objevuje často nebo je i dlouhodobé, je nutné zapojit do řešení šikany nejen rodinu, ale i školu, lékaře, sociálního pracovníka, pracovníka pedagogicko-psychologické poradny. Vždy se řešení záškoláctví odvíjí od počtu zameškaných hodin – z toho také vychází Metodický pokyn k jednotnému postupu při uvolňování a omlouvání žáků z vyučování, prevenci a postihu záškoláctví, který uvádí, že neomluvenou nepřítomnost, ne vyšší než 10 vyučovacích hodin, řeší třídní učitel se zákonným zástupcem žáka pohovorem, na který je zákonný zástupce pozván doporučeným dopisem. Při pohovoru se řeší důvod nepřítomnosti žáka, způsob omlouvání a sankce, které pro zákonného zástupce vyplývají ze zákona. Z pohovoru musí být proveden zápis, který musí obě strany podepsat. Pokud se tak nestane, je nutné to do zápisu uvést. *„Při počtu neomluvených hodin nad 10 hodin svolává ředitel školy školní výchovnou komisi, které se dle závažnosti a charakteru nepřítomnosti žáka účastní: ředitel školy, zákonný zástupce, třídní učitel, výchovný poradce, zástupce orgánu sociálně-právní ochrany dětí, školní metodik protidrogové prevence, popř. další odborníci a zástupce rady školy, pokud byla zřízena...“* O jednání školní výchovné komise se opět provede zápis, který zúčastněné osoby podepíší. Pokud neomluvená nepřítomnost žáka přesáhne 25 hodin, informuje ředitel školy bezodkladně příslušný orgán sociálně právní ochrany dětí nebo pověřený obecní úřad. Ředitel školy má také povinnost předat veškerou dokumentaci týkající se záškoláctví žáka orgánu, který informoval. *„V případě opakovaného záškoláctví v průběhu školního roku, pokud již byli zákonní zástupci pravomocným rozhodnutím správního orgánu postiženi pro přešoupek podle ustanovení zákona, je třeba postoupit v pořadí již druhé hlášení o zanedbání školní docházky Policii ČR, kde bude případ řešen jako trestní oznámení pro podezření spáchání trestného činu ohrožení mravní výchovy mládeže...“*

3.2 Šikana

Říčan (1995, s. 26) ve svém díle uvádí definici šikany, se kterou pracují v posledních letech britští badatelé „*Šikanování říkáme tomu, když jedno dítě nebo skupina dětí říká jinému dítěti ošklivé a nepříjemné věci, bije je, kope, vyhrožuje mu, zamyká je v místnosti a podobně. Tyto incidenty se mohou často opakovat a pro šikanované dítě je obtížné, aby se samo ubránilo. Jako šikanování mohou být označeny také opakované posměšky nebo ošklivé poznámky o rodině. Jako šikanování však obvykle neoznačujeme občasnou rvačku nebo hádku přibližně stejně fyzicky vybavených soupeřů.*“

Snažíme-li se pochopit, proč děti šikanují, musíme rozlišovat mezi těmi, které chtějí někoho potrápit jen krátkodobě, aby si tak ventilovaly své okamžité rozrušení, a chronickými šikanovateli, jejichž chování je narušené po všech stránkách. Elliottová (2000) rozlišuje **krátkodobé** a **dlouhotrvající šikanování**. Krátkodobé šikanování se objevuje, pokud se v rodině dítěte objeví např. rozvod rodičů, nový přírůstek do rodiny, úmrtí příbuzného, přítele či oblíbeného zvířátka, nuda, frustrace, zneužívání apod. Může se také objevit v případě, kdy dítě bylo samo obětí šikany a nyní se pokouší o mstu. V případě dlouhotrvajícího šikanování je společná snaha agresorů vyniknout. Jejich počínání se s věkem stupňuje a často pak v dospělosti končí ve vězení.

Na základě tzv. trojdimensionální mapy dle Koláře (2005) lze projevy šikanování členit na:

1. **přímé a nepřímé,**
2. **fyzické a verbální,**
3. **aktivní a pasivní.**

Kombinacemi těchto tří dimenzí vznikne osm druhů šikanování - **fyzické přímé aktivní; fyzické aktivní nepřímé; fyzické pasivní přímé; fyzické pasivní nepřímé; verbální aktivní přímé; verbální aktivní nepřímé; verbální pasivní přímé a verbální pasivní nepřímé**. Díky této citlivé klasifikaci lze dobře postihnout odlišnosti u různých typů šikanování.

Asi nejčastěji se v souvislosti se šikanou mluví o tzv. **školní šikaně**, neboli šikaně ve škole. Bendl (2003) uvádí, že školní šikana není žádnou novinkou,

protože se objevovala už před staletími hlavně na internátech, kde starší a silnější žáci týrali ty mladší a slabší. Odborníci se ale shodují v tom, že oproti dřívějšímu týrání ve školách a školských zařízeních, je nyní šikana daleko zákeřnější a agresivnější, což by u dětí být nemělo.

Při charakteristice šikany nesmíme zapomenout na oddělení pojmů šikanování a škádlení. Jak uvádí Kolář (2010, s. 58) „*při škádlení se očekává, že to bude legrace pro obě strany. Ale když je patrné, že ten druhý to jako legraci nebere, že je zraněný, pak iniciátor škádlení pociťuje lítost, omluví se mu a v činnosti dál nepokračuje. U šikany je to obráceně.*“

Protagonisté šikany

Říčan a Janošová (2010, s. 53) rozlišují osm protagonistů šikany. Tzn. těch, kteří mají na šikanu přímý či nepřímý vliv. Můžeme sem zařadit:

- 1. agresor a jeho pomocníci,**
- 2. oběť,**
- 3. třídní „publikum“,**
- 4. zastánci – spolužáci, kteří se aktivně zastávají oběti,**
- 5. pedagogové,**
- 6. rodiče zúčastněných dětí,**
- 7. místní komunita,**
- 8. veřejnost, resp. celá společnost**

Dále se v této kapitole zaměříme na hlavní aktéry šikany – agresora (agresory) a oběť.

Agresor

Vágnerová (2008) popisuje šikanujícího agresora jako fyzicky nebo psychicky zdatného jedince, který je ale neukázněný, má značnou potřebu se předvádět a dokazovat svou převahu nad ostatními. Ve vztahu k ostatním převažuje podezíravost, necitelnost a bezohlednost. Nemívá dostatečně rozvinuté svědomí a proto za své chování necítí vinu. Má zvýšenou potřebu sebeprosazování, kterou se mu nedaří uspokojit v jiných oblastech. Často se jedná o jedince, kteří se projevují agresivně již od raného dětství.

Kolář (1997, s. 55–56) z praktického diagnosticko-nápravného hlediska zaznamenal výskyt tří typů agresorů-iniciátorů šikanování:

1. typ je hrubý, primitivní, impulzivní, se silným energetickým přetlakem, kázeňskými problémy atd. tento typ agresora šikanuje masivně, tvrdě a nelítostně, vyžaduje absolutní poslušnost, používá šikanování cíleně k zastrašování ostatních.

2. typ je velmi slušný, kultivovaný, narcisticky šlechtěný, sevřený, zvýšeně úzkostný, někdy i se sadistickými tendencemi v sexuálním smyslu. Násilí a mučení vůči ostatním je cílené a rafinované, děje se spíše ve skrytu, bez přítomnosti svědků.

3. typ agresora můžeme značit jako „srandista“. Je optimistický, dobrodružný, se značnou sebedůvěrou, výmluvný, nezřídká oblíbený a vlivný. Šikanuje pro pobavení sebe i ostatních. Patrná snaha zdůraznit „humorné“ a „zábavné“ stránky.

Agresori - iniciátoři bývají většinou žáci, kteří umějí svůj strach skrývat a zneužívat strachu druhých. Vždy se u nich dá zaregistrovat nápadná, i když nereflektovaná krutost a silná touha po moci. Tyto dva motivy lze považovat za hlavní hnací motor konání agresorů. K tomu, aby někdo někomu ubližoval, však existují další motivy, které se k esenciálním přidávají nebo je i předbíhají a vytvářejí společně komplikované motivační struktury. Mezi ně můžeme zařadit tyto motivy: **upoutání pozornosti, zabíjení nudy, motiv „Mengeleho“, žárlivosti, prevence a motiv vykonat něco velkého.** (Kolář, 2005, s. 85–86)

Říčan a Janošová (2010) upozorňují v souvislosti s agresorem na důležitou věc. Často používáme pojem agresor místo šikanující dítě nebo aktér šikany, hlavně z důvodu, že je to kratší. Ale nelze vždy říci, že každé dítě, které šikanuje je agresivní.

Oběť

Kolář (2005, s. 87) uvádí, že *„postihnout, jak vypadá oběť šikanování, je poněkud obtížnější než zachycení charakteristiky agresora. Téměř každá skupina si najde nějakou menší oběť a kritéria jsou velmi rozmanitá. Někdy není důležité, jaká oběť vlastně je, výběr je naprosto nahodilý. Při troše smůly se může obětí stát kterékoliv dítě.“* V souvislosti s obětí šikany vytvořil následující typologii obětí:

1. oběti „slabé“ s tělesným a psychickým handicapem,
2. oběti „silné“ a nahodilé,
3. oběti „deviantní“ a nekonformní,
4. šikanovaní žáci s životním scénářem oběti.

O oběti ve svém díle hovoří i Elliottová (2000, s. 90), která říká, že *„oběťmi se často stávají inteligentní, jemní a kreativní jedinci ze slušných rodin, žádní rváči, ani děti se sklony k násilí. Pravou příčinou nejsou žádné vnější charakteristické znaky, jako příliš malá nebo naopak vysoká postava, tloušťka, píhy v obličeji, barva pleti, zrzavé vlasy, brýle nebo vady v řeči, ač to někdy sám šikanující uvádí na vysvětlenou jako příčinu svého jednání. Ten si vždy na své oběti najde něco, co lze neustále připomínat, ale v podstatě mu bude vyhovovat jakékoli dítě, jestliže je bude mít zcela pod kontrolou.“*

Dle Říčana (1995, str. 34–35) se obětí šikanování může stát kdokoliv. *„Šikana hrozí například dítěti, které přijde jako nové do sehraného kolektivu. Není ani vzácností, že se dítě stane předmětem nepřátelství skupiny pro nějakou svou přednost. Může to být dítě přemýšlivé, příliš zralé a ušlechtilé na infantilní skopičiny svých spolužáků, pro svou povahovou jemnost neschopné „výt s vlky“, dítě s velmi dobrým vztahem k některému učiteli („šplhoun“) atd. Častěji se však děti stávají terčem tohoto druhu agrese pro nějaký handicap a je dobré umět odhadnout, které z nich jsou zvláště ohroženy. Podobně jako je tomu u agresorů, bývá totiž toto ohrožení dlouhodobé. Dítě často trpí celé měsíce nebo i léta, a to i když změní prostředí třeba přestěhováním celé rodiny. V novém prostředí si je šikana opět „najde“.*

Poznat oběť šikanování se zdá být jednoduché, ale pokud se nám sama oběť nepřizná, nikdy nemůžeme s určitostí říct, že žák je šikanován. Můžeme si ale všimnout některých varovných příznaků žáka, které nás mohou dovést k odhalení šikany. Gajdošová a Herényová (2006) definovaly tyto varovné příznaky šikanování žáka:

- je ve škole osamocen, se spolužáky se nebaví, nemá kamarády;
- je smutný, zaražený, nemluví o tom, co se děje ve škole či mimo školu;
- nechodí na tělocvik, zůstává ve třídě, má neomluvené absence;
- náhle se mu zhorší prospěch, je nesoustředěný, bez zájmu;

- před příchodem do školy ho bolí hlava nebo břicho;
- často chodí k lékaři a je nemocen;
- často přichází do třídy až s učitelem, o přestávce se pohybuje blízko sborovny;
- ostatní spolužáci si z něj dělají legraci a žertují na jeho úkor, smějí se jeho neúspěchům před tabulí, ponižují ho a ironizují;
- přichází domů oklikami, hladový, neumí vysvětlit modřiny, popáleniny atd.;
- utrácí mnoho peněz, aniž by uměl zdůvodnit za co;
- bojí se chodit do školy nebo ze školy, žádá rodiče aby pro něj jezdili autem;
- stále prý ztrácí peníze a jiné věci;
- odmítá se svěřit s tím, co ho trápí;

Prevence a metody řešení šikany

Šikana tu bohužel byla, je a bude, a proto je potřeba proti ní stále bojovat. V dřívějších dobách se proti ní nebojovalo skoro vůbec a tak žáci, ale i agresoři na dalších místech, kde se šikana vyskytuje, získali pocit, že ji mohou provozovat beztrestně stále dál. Tomuto jevu je potřeba zabránit.

Říčan (1995, s. 71) k prevenci šikanování říká: *„Podobně jako je tomu u většiny nemocí, i o šikaně platí, že je mnohem snadnější, účinnější a levnější zlu předcházet, než je později odstraňovat nebo proti němu bojovat. To platí jak pro školní, tak pro rodinnou výchovu. Prevence šikany je na místě jak tam, kde k ní dosud nedochází, resp. kde nebyla zpozorována, tak i tam, kde k ní prokazatelně došlo, kde byla uplatněna opatření k bezprostřední nápravě a kde jde nyní o odstranění hlubších příčin a o to, aby se problémy neopakovaly.“*

Velký vliv na prevenci a řešení šikany mají školy. Říčan a Janošová (2010, s. 18–19) uvádí možnosti školy v prevenci a řešení šikany. Vybrali jsme pouze stěžejní body, na které by měl být kladen důraz.

- **Věnovat individuální pozornost dětem** s různými sociálními, osobnostními, zdravotními a vztahovými problémy.
- **Zlepšovat vzájemné vztahy, zvláště vztah důvěry mezi školou a rodiči.**

- **Uspořádat pohyb žáků ve školní budově a pedagogický dozor** tak, aby byla hustota dozoru dostatečná a aby bylo co nejméně příležitosti k šikaně, unikající pozornosti pedagogů.
- **Zaujmout realistický a otevřený postoj k šikaně** - v tomto směru se škola může opřít o Metodický pokyn MŠMT č. j. 28 275/2000-22 věnovaný speciálně šikaně.
- **Seznámit se s metodickým pokynem MŠMT č. j. 28 275/2000-22 z roku 2009 a s literaturou vztahující se k tématu šikany.** Každý pracovník školy (kuchařkou a školníkem počínaje a ředitelem školy konče) by měl být s problémem šikany seznámen.
- **Kurs prevence a řešení šikany, akreditovaný MŠMT** by měl absolvovat alespoň jeden z pedagogů působících na škole, nejlépe výchovný poradce nebo školní metodik prevence. Ten pak může informace získané v kursu předat ostatním učitelům.
- **Sledovat a řešit i méně nápadné projevy šikany a jiného agresivního a neukázněného jednání.** Učitel by měl sledovat vztahy v třídním kolektivu průběžně, např. využitím třídnických hodin, kde s žáky může posilovat sociální vztahy hraním her se sociální tematikou či dramatickou výchovou.

Metody řešení šikanování jsou popsány v § 4 Metodického pokynu ministra školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení č. j. 28 275/2000-22. Pro vyšetřování šikany lze doporučit strategii prováděnou v těchto pěti krocích:

1. Rozhovor s těmi, kteří na šikanování upozornili a s oběťmi;
2. Nalezení vhodných svědků;
3. Individuální, případně konfrontační rozhovory se svědky (nikoli však konfrontace obětí a agresorů);
4. Zajištění ochrany obětem;
5. Rozhovor s agresory, případně konfrontace mezi nimi.

Při výbuchu brutálního skupinového násilí vůči oběti, tzv. „školního lynčování“ je nutný následující postup:

1. Překonání šoku pedagoga a bezprostřední záchrana oběti.
2. Domluva pedagogů na spolupráci a postupu vyšetřování.

3. Zabránění domluvě agresorů na křivé výpovědi.
4. Pokračující pomoc a podpora oběti.
5. Nahlášení policii.
6. Vlastní vyšetřování.

Metodický pokyn dále uvádí: „*Účastní-li se šikanování většina problémové skupiny, nebo jsou-li normy agresorů skupinou akceptovány, doporučuje se, aby šetření vedl odborník-specialista na problematiku šikanování (z pedagogicko-psychologické poradny, střediska výchovné péče, diagnostického ústavu, krizového centra apod.)*“

3.2.1 Kyberšikana

Kyberšikana je pojem, který se v České republice začal objevovat až v posledních několika letech. S rozvojem informačních technologií případů kyberšikany stále přibývá. Protože je tento pojem u nás poměrně mladý, není k dispozici mnoho publikací, které by se touto problematikou zabývaly. V zahraničí je tomu jinak, protože rozvoj informačních technologií zde byl rychlejší. Z tohoto důvodu je zahraniční literatura o krok dopředu a tak je v této kapitole čerpáno z ní, ale také z internetových zdrojů, které se zabývají problematikou šikany i kyberšikany. Jak udává Macháčková (2007) kyberšikanu poprvé definuje Kanadčan William A. Belsey jako úmyslné, opakující se a nepřátelské chování, jehož cílem je ublížit oběti za použití informačních a komunikačních technologií. Říčan a Janošová (2010) o kyberšikaně říkají, že spočívá v tom, že se na internetu zveřejňují o oběti pomluvy, nebo i pravdivé, ale choulostivé informace z jejího soukromí, včetně obrazového materiálu (snadno získávaného mobilním telefonem). Obrázky bývají navíc upravené tak, aby oběť co nejvíce zostudily.

Willard (2007) ke kyberšikaně dodává, že je k oběti zákeřná tím, že škodí pomocí internetu či jiných digitálních technologií. Přímá kyberšikana zahrnuje opakované zasílání urážlivých zpráv, nepřímá šíření pomluv, citlivých osobních údajů, ale také vydávání se za někoho jiného s cílem ho poškodit.

Kyberšikana, stejně jako šikana, má určité projevy, které dle Kopeckého a Krejčí (2010) zahrnují **publikování ponižujících záznamů nebo fotografií; ponižování a pomlouvání** v rámci sociálních sítí, blogů nebo jiných webových stránek; **krádež identity, zneužití cizí identity** ke kyberšikaně nebo dalšímu sociálně patologickému jednání (např. zcizení elektronického účtu); **ztrapňování pomocí falešných profilů** (např. v rámci sociálních sítí); **provokování a napadání uživatelů v online komunikaci** (především v rámci veřejných chatů a diskuzí); **zveřejňování cizích tajemství s cílem poškodit oběť; vyloučení z virtuální komunity** (např. ze skupiny přátel v rámci sociální sítě) a **obtěžování** (např. opakovaným prozváněním, voláním nebo psaním zpráv).

Je důležité si také osvětlit, jaké rozdíly panují mezi šikanou a kyberšikanou. Jak už z názvů obou pojmů vyplývá, mají něco společného. Ale jako i jiné jevy mají i něco, čím se od sebe liší. V několika bodech se nyní seznámíme s tím, co tyto pojmy odděluje dle Macháčkové (2007, s. 52–53):

- Zatímco v případě šikany byl domov pro oběť místem, které ji před útoky agresorů ochránilo, u kyberšikany tomu tak není. Agresori mohou prostřednictvím mobilního telefonu či internetu pronásledovat své oběti kdykoli a kamkoli se jim zachce. Oběť nemá šanci agresorům uniknout.
- Kyberšikana poskytuje agresorům anonymitu. Pro agresory je snadnější poslat obětem výhružný vzkaz, fotografii, video apod., než se s nimi setkat osobně. Moc anonymity umožňuje agresorům činit i to, nač by si jinak netroufli.
- Klasická šikana se nejčastěji odehrává ve třídě, v jídelně, na chodbách, na hřištích, v šatnách... tedy vesměs na místech, která nebývají ze strany učitelů tolik kontrolována. Kyberšikana je ještě skrytější. Odehrává se ve virtuálním prostoru, který je mimo učitelkou a často i rodičovskou kontrolu.
- Agresori nemusejí být nutně starší a fyzicky silnější než jejich oběti. Spíše než fyzická síla a stáří agresorů rozhodují dobré znalosti z oblasti informačních a komunikačních technologií.
- Kyberšikana se nemusí odehrávat opakovaně. Stačí, když jeden agresor zavěsí na webové stránky například fotografii oběti. Zde si ji časem může

prohlédnout velké množství osob. A nemusí jimi být jen spolužáci, na webové stránky se teoreticky může podívat kdokoli na světě.

Na závěr této kapitoly by bylo dobré se také zmínit o skutečných případech kyberšikany, které se udály v zahraničí, ale bohužel i v České republice. Prvním zveřejněným případem kyberšikany je tzv. Star Wars Kid. „*Student střední školy Ghyslain Raza natočil sám sebe při předvádění bojové scény z Hvězdných válek. Spolužáci mu nahrávku ukradli a pro pobavení ostatních ji zveřejnili na internetu. Během několika týdnů nahrávka obletěla celý svět, byla mnohokrát upravována, vzniklo množství webů a blogů, na kterých byl chlapec zesměšňován...*“ Chlapec se musel podrobit dlouhodobému psychiatrickému léčení. (Kopecký a Krejčí, 2010, s. 12) Dalším, daleko otřesnějším případem kyberšikany je případ Anny Halman, studentky polského gymnázia v Gdaňsku. Pět spolužáků před celou třídou předstíralo, že Annu znásilňují. Celou scénu nahráli na mobilní telefon a vyhrožovali, že nahrávku zveřejní na internetu. To také později udělali. Anna po této traumatické události spáchala sebevraždu oběšením na švihadle. V České republice dosud není znám případ kyberšikany, který by skončil smrtí obětí. Je ale jen otázkou času, kdy se podobný případ stane i v České republice. Krejčí (2010) poukazuje na případy kyberšikany, které se od roku 2006 odehrály u nás a o většině z nich informovala i média. Vybrali jsme jen některé z nich. V roce 2009 se ve Velké nad Veličkou udál následující případ: „*Žák 9. ročníku brutálně napadl mladšího spolužáka. Několik minut jej kopal, fackoval, mlátil pěstí do obličeje a ponižoval. Desítky přihlížejících žáků agresora povzbuzovaly a jeden z nich dokonce scénu nahrával na video. Nahrávka byla publikována na serveru YouTube.com, kde ji shlédlo přes 700 uživatelů.*“ Jedním z posledních případů kyberšikany je příběh z Olomouce, kdy „*student střední školy vytvořil na sociální síti Facebook stránku, ve které on i ostatní spolužáci ponižovali a uráželi neoblíbenou spolužačku. Nakonec dívky začali také vyhrožovat fyzickým ublížením a smrtí. V diskuzi např. řešili, jakým způsobem by se mohli zbavit jejího mrtvého těla, aby nemohla být identifikována...*“ Podobný případ byl zaznamenán v loňském roce také v Kloboukách u Brna. Zde jsme se zmínili jen o některých případech, které se dostali na veřejnost. Stále je ale ještě mnoho těch, které na své zveřejnění

čekají. Bohužel se může stát, jako v případě zahraničních událostí, že kyberšikana vypluje na povrch až po tragické události.

3.3 Druhy závislostí

Závislost můžeme označit jako nepříjemný stav organismu, kdy člověk není schopen obejít se bez určité látky (drogy, alkohol) nebo činnosti (počítače, televize). Může být fyzická, psychická i sociální.

Nejde jednoznačně určit, zda se někdo stane závislým či nikoli. Na závislost má vliv celá řada faktorů, např. rodina, vrstevníci, kamarádi, místo, kde bydlíme (vesnice, město). Dle Pokorného a kol. (2002, s. 13) „závislosti existují nezávisle na životní úrovni, stupni vývoje společnosti, či její kultuře a podobně. Mění se však jejich forma, intenzita, důsledky a samozřejmě, a to především, jejich objekty. Neexistuje prakticky nic, na čem bychom se nemohli stát závislí.“

Stav závislosti lze dle Pokorného a kol. konstatovat při přítomnosti následujících kritérií:

- snížená schopnost sebeovládání jedince ve vztahu k vyhledávání kontaktu s objektem závislosti a setrvání v tomto vztahu na úkor vztahů jiných;
- jedincův vztah k předmětu závislosti začne postupně organizovat život jedince;
- vynechání, resp. absence kontaktu s předmětem závislosti může vést ojedinele k fyziologickým projevům provázejícím bažení (craving), typickým pro drogové závislosti;
- neovládavé puzení jedince k předmětu závislosti;
- soustavné myšlení jedince na předmět závislosti;
- neschopnost přerušit vztah s předmětem závislosti;
- střídavé, ale neúspěšné snahy vztah s předmětem závislosti omezovat;
- preference vztahu s předmětem závislosti a myšlení o něm;
- vzájemné prolínání až vytrácení se hranic – schopnosti rozlišení mezi reálným životem a bytím jedince ve vztahu s předmětem závislosti;

- negativní prožitky, jimiž jsou zejména neklid, podrážděnost, úzkostné rozklady, beznaděj, deprese, pocit prázdna, sebelítost, strach, pocit neúplnosti, ztráta smyslu života, v situaci, kdy není možný vztah s předmětem závislosti.

Záškodná (2005, s. 36) dodává ještě další diagnostická kritéria závislosti (došlo-li během jednoho roku alespoň ke třem z následujících jevů):

- silná touha nebo pocit puzení užívat látku;
- potíže v sebeovládání při užívání látky, případná ztráta kontroly;
- syndrom odnětí drogy;
- tolerance, zvyšování dávek k dosažení účinku původně vyvolaného nižšími dávkami;
- postupné zanedbávání jiných potěšení nebo zájmů ve prospěch užívané psychoaktivní látky;
- pokračování v užívání i přes jasný důkaz zjevně škodlivých následků.

Nešpor (2000, s. 15) uvádí, že Mezinárodní klasifikace nemocí (MKN-10) kóduje jednotlivé druhy závislostí následovně:

F10. 2 Závislost na alkoholu

F11. 2 Závislost na opiolidech (např. heroin)

F12. 2 Závislost na kanabinoidech

F13. 2 Závislost na sedativech nebo hypnotikách (tlumivých lécích)

F14. 2 Závislost na kokainu

F15. 2 Závislost na jiných stimulacích, včetně kofeinu a pervitinu

F16. 2 Závislost na halucinogenech (např. MDMA čili slangově extázi)

F17. 2 Závislost na tabáku

F18. 2 Závislost na organických rozpouštědlech

F19. 2 Závislost na několika látkách nebo jiných psychoaktivních látkách

K následující klasifikaci dodává, že „z uvedeného jednoznačně vyplývá, že závislost na internetu, na práci, na mobilním telefonu apod. není závislostí v pravém slova smyslu. Nelze však popřít, že uvedené druhy návykového chování mají se závislostí určité společné rysy.“

3.3.1 Drogové závislosti

Pojem drogová závislost se užívá od roku 1969, kdy byl Světovou zdravotnickou organizací definován. „*Drogová závislost je psychický a někdy i fyzický stav vyplývající ze vzájemného působení mezi živým organismem a drogou, charakterizovaná změnami chování a jinými (dalšími) reakcemi, které vždy zahrnují nutkání brát drogu, a to stále nebo pravidelně pro její psychologické účinky a někdy i proto, aby se zabránilo nepříjemnostem vyplývajícím z její nepřítomnosti.*“ (Pokorný a kol., 2002, s. 21)

V některé odborné literatuře se místo pojmu drogová závislost můžeme setkat s termínem závislost na psychoaktivních látkách. Tento pojem zahrnuje, stejně jako pojem drogové závislosti, látky, legální i nelegální, které mohou vést ke vzniku závislosti. Dá se říci, že tato závislost má své kořeny již u vzniku člověka. Člověk se odjakživa snažil najít možnost úniku od svých každodenních problémů a aspoň na chvíli zažít pocit štěstí, pohody a hlavně uvolnění. K těmto účelům byly používány přírodní látky, které později nahradily látky uměle vytvořené.

Pokud se zaměříme pouze na drogové závislosti u dětí, převládají pokusy a užívání drog měkkých. Nejrozšířenější je alkohol, nikotin a marihuana. Těmito drogami se budeme zabývat v následujících kapitolách. V případě dětí se drogová závislost může rozvinout mnohem rychleji než u dospělého, hlavně z důvodu velkého vlivu vrstevnické skupiny. Drogová závislost byla dříve záležitostí lidí kolem 20ti let, nyní ohrožuje stále nižší věkové skupiny.

Někteří psychologové popisují u dospívajících pět stadií užívání drog. Martin a Waltmanová (1997) uvádí, že pokud dospívající projde všemi uvedenými stadii, vyvinula se u něj silná závislost.

- 1. počáteční vystavení drogám** pod vlivem vrstevníků, sdělovacích prostředků a rodiny;
- 2. poznání prožitku změny nálady**, kdy mladý člověk zjistí, že užití drogy mu působí příjemné pocity;

3. **usilování o změnu nálady.** Tato touha působí, že užívání drogy postupuje od občasné konzumace o víkendech, přes pravidelné víkendové užívání až k pravidelnému každodennímu užívání;
4. mladý člověk je plně zaměstnán úsilím o změnu své nálady. Většinu času věnuje **shánění a požívání drog.** Pro toto stadium je typický přechod od kolektivní konzumace ke konzumaci o samotě.
5. **užívá drogy, aby se cítil alespoň trochu normálně a aby se mu podařilo přežít den.**

Dělení drog a drogových závislostí

Drogová závislost je důsledek pravidelného užívání drogy, které má za následek nutkavou potřebu jedince užívat drogu trvale. Pedagogický slovník (2003, s. 50) rozlišuje druhy závislosti podle:

1. ***zneužívané drogy*** (alkohol, marihuana, kokain, opium, hašiš, morfin, kodein, pervitin, crack apod.);
2. ***stupně závislosti;***
3. ***průběhu otravy*** (akutní, chronická);
4. ***zdravotních důsledků;***
5. ***sociálních důsledků;***
6. ***způsobu léčení.***

Nejčastěji se v odborné literatuře uvádí dělení drog na měkké a tvrdé drogy. Toto dělení užívá také Pokorný a kol. (2002, s. 21). „*Měkké drogy jsou drogy, které mají jen mírně aktivizující a zároveň utišující účinek na duševní rozpoložení. Patří mezi ně např. marihuana, hašiš. Tvrdé drogy se od měkkých liší tím, že působí prudce a rychle, explozivně na duševní rozpoložení. Patří mezi ně např. crack, heroin, kokain, pervitin, braun.*“

Zábranský (2003) uvádí, že v epidemiologii se nejčastěji používá tři typů klasifikace drogových závislostí:

1. ***podle vzniku*** (přírodní, semisyntetické a syntetické)
2. ***podle typu působení a chemického složení*** (tlumivé látky, stimulancia, halucinogeny)

3. *podle stupně společenské nebezpečnosti* (podle závažnosti společenských následků)

Příznaky drogové závislosti

Rodiče často uvádí, že nepoznali, že jejich dítě bere drogy. Existuje mnoho varovných příznaků, kterých si stačí všimnout, ale nejdůležitější je, zda si jich vůbec všimnout chceme. Někteří rodiče raději zavírají před příznaky oči, a nedokáží si přiznat skutečnost. Mezi tyto varovné příznaky, kterých bychom si měli jako rodiče všimnout patří např. dle Kachlové a kol. (2005) to, že dítě často mění náladu, hubne a zhoršuje se mu prospěch; dochází ke změně jeho zájmů a koníčků; o drogách mluví zasvěceně a často; pořád poučuje a diskutuje o složitých problémech; klesá výkonnost, zvyšuje se unavenost, nesoustředěnost; zvyšuje finanční nároky. Příznaky drogové závislosti uvádějí ve svém díle i Martin a Waltmanová (1997), řadí sem např. dítě se nedostavuje do školy; řeč dítěte se stává nesrozumitelnou a nesouvislou; zhoršuje se jeho pohybová koordinace; objevují se u něj nepředvídatelné projevy zlosti; nosí sluneční brýle v situacích, kdy to za normálních okolností není zapotřebí; dítě najednou tráví většinu času zavřeně ve svém pokoji; půjčuje si nebo krade peníze; má najednou úplně jiné, často starší, kamarády apod. Asi nejlépe shrnuje známky drogové závislosti Říčan a kol. (2006). Většina z níže uvedených příznaků může také signalizovat jiné než drogové problémy. Pokud se u dítěte vyskytuje více známek současně, je téměř jisté, že se jedná o drogovou závislost. Z příznaků, které uvádí Říčan vybereme pouze ty, o kterých jsme se dosud nezmínili:

- v domácnosti ubývá alkoholu a prášků;
- doma se ztrácejí peníze a cennější předměty, dítě krade;
- závažným příznakem jsou blízcí přátelé, kteří užívají alkohol nebo drogy;
- pocity pronásledování, třesy, poruchy paměti a soustředění;
- zhoršení vzhledu a péče o zevnějšek;
- přecitlivělost a časté kolísání nálad;
- tendence vyhýbat se rodičům a v konfliktech odcházet z domova;
- tajnůstkářství, tajemné telefonní hovory;
- lhaní, rozporuplná tvrzení, rozpačitost;

- nespavost nebo nadměrná spavost, viditelná únava během dne;
- náhlá změna jídelních návyků, nevolnost, zvracení;
- problémy s úřady a se zákonem, např. krádeže v obchodech, rvačky.

Příčiny drogové závislosti

Příčin, které vedou k užívání drog, je celá řada. Vágnerová (2000) je shrnuje jako tendenci dosáhnout něčeho lepšího než je současný stav. Původní impuls může vycházet z nudy, zvědavosti, touhy po něčem neobyčejném, vzrušujícím a pokud možno tabuizovaném. Může k němu přispět i potřeba sociální konformity, přijetí stejných hodnot i způsobů chování, které propaguje vrstevnická skupina. Příčinou může být i potřeba uniknout od svých problémů, které adolescent neumí nebo ani nechce řešit. Neuvědomí si, že tímto způsobem se nevyřeší nic. Osobní obtíže nejenom zůstávají, ale postupně k nim přibývají další, které už souvisejí s užíváním drog.

Mezi rizikové faktory zneužívání psychoaktivních látek lze dle Vykopalové (2001, s. 60) zařadit vlivy:

- **společnosti a kultury** (dostupnost látek, hodnoty a sociální normy podporující užívání, zákonná úprava, složité ekonomické podmínky);
- **interpersonální** (užívání rodiči a rodinou, těžká rodinná situace, patologie v rodině, odmítání přáteli, vztahy s lidmi užívající drogy);
- **psychosociální** (problematické chování, školní selhání, pozitivní vztah ke zneužívání, počátek zneužívání v raném věku);
- **biogenetické** (genetické vlivy, psychofyziologické dispozice k účinkům látek).

Alkohol

Alkohol je nejrozšířenější a nejtolerovanější legální drogou v naší republice. Jak udává Říčan (2006) pití alkoholu je v populaci českých dětí časté, což s sebou nese četná rizika. Játra dětí a dospívajících nejsou schopna alkohol odbourávat v takové míře jako u dospělých a navíc mají děti menší tělesnou hmotnost a menší zkušenost se zvládnutím nebezpečných situací. Jak uvádí Illes (2002) „*statistiky ukazují, že daleko větší riziko návyku na alkohol mají děti z rodin, ve kterých je*

jeden z rodičů závislý.“ Jedlička a Kořa (1998) k problematice užívání alkoholu dětí a mladistvých dodávají, že zásadní rozdíl mezi alkoholismem dospělých a mladistvých spočívá v rychlosti vzniku závislosti – u dospívajících jedinců se závislost může objevit již za tři roky. Hlavním důvodem, proč tomu tak je bývá uváděna vysoká citlivost nezralého organismu na alkohol.

Matoušek (2003, s. 25) ve Slovníku sociální práce definuje alkoholovou závislost jako *„touhu požívat alkohol, kterou závislý člověk nemá pod kontrolou. Ta mu stěžuje život (ovlivňuje jeho vztahy, práci, zájmy) a má nepříznivé účinky na jeho zdraví. Obvykle je spojena se zvyšující se tolerancí k alkoholu (tzn. že závislý člověk musí k dosažení stejného účinku postupně zvyšovat dávku alkoholu) a s odvykacím stavem (abstinenčním syndromem) při pokusu o vysazení...“*

Popov (in Kalina, 2003, s. 152) popisuje vznik závislosti na dispozičně-expozičním modelu. Tzn. že čím výrazněji se uplatňují faktory dispoziční (biologické, včetně genetické dispozice, osobnostní výbava, zdravotní stav aj.), tím menší podíl expozice je nutný a naopak, čím větší je expozice (dostupnost alkoholu, míra konzumace-množství, frekvence, kvalita, koncentrace alkoholických nápojů), tím menší dispozice stačí ke vzniku závislosti. *„Vždy však jde o komplexní působení řady faktorů, které se spolupodílejí na vzniku a vývoji závislosti (biologické, psychosociální).“* Obdobně popisuje vznik závislosti i Pokorný a kol. (2003). Mezi nejdůležitější faktory podílející se na vzniku závislosti na alkoholu zařazuje neuspořádané rodinné poměry, ve kterých dítě vyrůstá, schvalování alkoholu nebo drog v rodině, zneužívání alkoholu nebo drog v rodině, rodinné dysfunkce (např. neúplná rodina, chudoba, nezaměstnanost některého z rodičů, sexuální zneužívání atd.). Vykopalová (2001, s. 61) říká, že *„dalším rizikem vzniku alkoholové závislosti je jeho poměrně snadná dostupnost a rovněž profesní zařazení převážně manuálního charakteru, které na sebe váže pravidelnou spotřebu méněstupňového alkoholu (piva), jako přirozený potravní doplněk. Další negativní prognózou potenciálního vzniku závislosti na alkoholu u dětí je školní neprospěch a nejruznější rodinné patologie. Z toho vyplývá, že poruchy chování ve školním věku jsou nejčastěji řešeny alkoholem, které později vyúsťují v závislost.“*

Nikotin

Nikotin je další z řady společensky tolerovaných drog. Společně s alkoholem je nejdostupnější a tak je rozšířen u dětí, mládeže i dospělých. Začátek kouření bývá spojován s napodobováním dospělých či kamarádů. Krabička cigaret u dítěte je znakem určité vyspělosti pro vrstevníky a mladší děti a tak mnoho dětí získává závislost na nikotinu již ve věku, kdyby pro ně měli být cigarety tabu. Souhlasíme zde s Vlachovou (2006), která k závislosti na nikotinu uvádí „*Kouřit se běžně začíná v 12–15 letech. V mnoha případech pomáhá cigareta dětem získat sebevědomí. Kouří stejné cigarety jako úžasní hrdinové z billboardů a cítí se pak stejně úžasní jako oni. Ovšem závislost na nikotinu vzniká i u dětí a mladistvých. A přestat s kouřením pak už není tak snadné.*“ Nikl (2000) dokonce udává, že děti u nás začínají kouřit již okolo věku 10ti let. Ve věku kolem 15ti let kouří nepravidelně asi každé čtvrté dítě a každé druhé alespoň zkusilo kouřit. Je velmi pravděpodobné, že nyní jsou počty 15tiletých kuřáků daleko vyšší.

Nikotin definuje psychologický slovník (2000, s. 358) jako „*jedovatý alkaloid přítomný v tabákových listech; v malých dávkách dočasně zlepšuje kognitivní funkce, a tím podporuje psychickou činnost...*“ Nikotin také působí změny nálad, redukuje stres a zvyšuje výkon jedince. Intoxikace nikotinem se po vykouření cigarety projevuje zvýšenou pozorností a koncentrací, zlepšením paměti, snížením úzkostných stavů a potlačením chuti k jídlu. (Fischer, 2009, s. 105) Na tomto místě bychom měli také zdůraznit, že nikotin je jedinou návykovou látkou ze 4–5 tisíc složek tabákového kouře. Nelze tedy uvádět, že někdo je závislý na tabáku či na cigaretách, vždy se jedná pouze o závislost na nikotinu. (Králíková in Kalina, 2003)

Účinky nikotinu mohou být u uživatelů různé. Nejčastěji se při prvních pozitivních objevuje nevolnost, studený pot, zvracení, bolesti hlavy a závratě (lehké známky otravy nikotinem). V další fázi se objevuje zmenšený pocit hladu, potlačení pocitu únavy, příjemné uvolnění, větší soustředěnost. (Vlachová, 2006)

Marihuana

Konopí je velice rozšířenou drogou, se kterou děti a dospívající experimentují. Je získávána z rostliny *cannabis sativa* (konopí seté). Obyčejně se užívá ve formě

ubalené cigarety, dává se ale někdy i do jídla, např. do některých druhů pečiva. Jsou známy i případy vaření marihuany jako čaje nebo její svaření s mlékem. V publikaci Drogy – otázky a odpovědi (2007) se hovoří o tom, že marihuana nezpůsobuje „klasickou“ fyzickou závislost ani abstinenční příznaky, jak je tomu u jiných drog. Psychická závislost u dlouhodobých kuřáků bývá spojena s životním stylem, relaxací a trávením volného času.

Psychologický slovník (2000, s. 302–303) definuje marihuanu následovně: „*Marihuana (marijuana, marihuana) lidově tráva; označení pro listy či květy samičích rostlin konopí indického, popř. i další části této konopné rostliny; obsahuje THC (→ tetrahydrokanabinol); při nižších dávkách kolem 10 mg THC (cca polovina cigarety) vyvolává euforii, zesiluje prožívání sluchových, chuťových a dotekových vjemů, účinkuje 2 až 4 hodiny; dávky nad 30 mg THC vyvolávají stavy podobné požití halucinogenů; pravidelné kouření oslabuje paměť, zejména krátkodobou, i mimo intoxikaci, a zhoršuje učení, zvláště přesun informací do dlouhodobé paměti; psychiku uživatele zhoršuje dlouhodobě, zvláště u labilních osob; zvyšuje výskyt schizofrenie; vyšší obsah rakovinotvorných látek než u tabákových cigaret; k tělesným problémům kuřáků m. patří záněty dýchacích cest, hltanu, spojivek, zvýšená tepová frekvence; obvykle ve stadiích: 1. stimulace a euforie, 2. útlumu, spánku; dalšími případnými průvodními znaky bývá zkreslené vnímání času a prostoru a mezilidských vztahů; až pětina pravidelných kuřáků popisuje nepříjemné zážitky (→ flashback); vliv m. na přesnost a rychlost vnímání výrazný; účinky dobíhají až 24 i více hodin po vykouření jediné cigarety (cca 20 mg THC).*“ Mohlo by se zdát, že touto definicí jsme vyčerpali vše, co lze o marihuaně říci. Psychologický slovník definuje pouze heslovitě, proto se zaměříme na problematiku marihuany i očima jiných autorů.

Marihuana je zařazována do skupiny drog označovaných jako drogy lehké. Toto zařazení ještě podporuje fakt, že klinické studie ukázaly, že THC má příznivý vliv při léčení astmatu (rozšiřuje průdušky), epilepsie (snižuje počet záchvatů), anorexie (podporuje chuť k jídlu), zeleného zákalu (snižuje nitrooční tlak), nevolnosti vyvolané chemoterapií u rakoviny. Léčebné užití konopí, výroba a aplikace jeho syntetických analogů je však dosud předmětem diskusí a dalších

výzkumů. To, že je marihuana zařazována mezi drogy lehké vede k častým diskusím, zda by neměla být legalizována stejně jako alkohol a cigarety.

Popsat účinky marihuany není snadné. Dle Presla (1995) závisí účinek, stejně jako u jiných drog na osobnosti jedince a na jeho momentálním psychickém a fyzickém stavu. Obecně lze říci, že po vykouření přiměřeného množství drogy se nejprve dostaví pocit suchosti v ústech, následuje stav příjemného rozpoložení mysli, uvolnění, pohody a klidu, který je často spojený s tendencí ke smíchu. Tento stav je u marihuany nejznámější a tak i řada laiků dokáže poznat člověka, který užil marihuanu.

Říčan (2006) udává dvě skupiny příznaků, které se při užívání konopí objevují. První skupinu tvoří časté známky, kterých si můžeme všimnout již v začátcích užívání marihuany. Jsou to zarudlé oči, zrychlený puls, bolesti na prsou, kašel nebo sucho v ústech, hlad, pach potu po spálené trávě, únava, nezáměr, kolísání nálad atd. Po odeznění účinku drogy se může dostavit kocovina nebo únava. Druhou skupinou jsou pozdní známky, kam zahrnujeme např. menší péče o zevnějšek, podrážděnost, zhoršená schopnost soustředění, horší prospěch, nižší obratnost, zhoršená schopnost orientace v čase a prostoru, zhoršení krátkodobé paměti, kolísání nálad, ztráta kvalitních zájmů atd. Při užívání marihuany můžeme pozorovat kromě obecných příznaků drogové závislosti ještě některé další. Kachlová a kol. (2005) udává např. tyto:

- z oblečení je cítit nasládlý pach, jako když se zapálí provaz;
- často používá ústní vodu a deodoranty;
- používá oční kapky (odstraňuje jimi zarudlost);
- má zažloutlé prsty, vypadá opile, ale alkohol není cítit;
- najdete opálenou pinzetu;
- najdete semínka velikosti zápalkové hlavičky v barvě od světle hnědé po černou, bývají v krabičce od filmu nebo v sáčcích.

3.3.2 Nedrogové závislosti

„Nedrogové závislosti představují takové primárně psychické závislosti, kdy se prožívání člověka mění na základě příjemného prožitku nebo příjemných

prožitků z něčeho tak, že se přestává ovládat a narůstá u něj touha po takovém chování, které směřuje k prožívání, daného příjemného prožitku. Nedrogové závislosti tak fakticky představují neodolatelné touhy člověka po něčem. Podobně jako drogy i ony mění jeho chování, prožívání, zasahují do jeho osobnosti. Člověk se jich zbavuje velmi obtížně.“ (Pokorný a kol., 2003, s. 112)

Mezi nedrogové závislosti, které se vyskytují u dětí řadíme hlavně závislosti související s počítačem (závislost na počítačových hrách, závislost na internetu), závislost na mobilních telefonech a závislost na televizi.

Závislosti spojené s užíváním počítače

Počítač je dnes součástí skoro každé rodiny. S trochou nadsázky se dá říci, že je to „domácí mazlíček“, který je oblíben u všech členů rodiny. Obliba tohoto mazlíčka je u každého člena domácnosti jiná. Pro někoho je oblíben, protože na něm může hledat informace potřebné ke vzdělávání, pro jiného z důvodu virtuálního kontaktu s dalšími lidmi. Pokud nad tímto zapřemýšlíme, sami přijdeme na vlastní důvod, proč máme tohoto „mazlíčka“ tak rádi. Pokud mu ovšem budeme věnovat až příliš mnoho času, může se objevit závislost na počítači, počítačových hrách či dnes hojně rozšířená závislost na internetu.

Hájek (2004, s. 87) uvádí: *„rozvoj PC a dalších služeb s nimi spojených přináší řadu nových volnočasových podnětů. Počítače mají především sloužit, rozšiřovat náš obzor, urychlovat přenos informací, nikoli vytvářet na nich závislost. Pokud PC ztratí charakter služebnosti a stane se zástupnou aktivitou se všemi negativními znaky, pak se stává sociálně patologickým jevem.“*

Se závislostmi spojenými s užíváním počítače souvisí určité potíže, které Pokorný a kol. (2002, s. 90–91) dělí na potíže fyzické, psychické a sociální. *„V oblasti fyzických potíží lze jmenovat průběžné poškození krční páteře, vady držení páteře a v jejich důsledku pak špatné držení těla, které zhoršuje funkci krevního oběhu, při čemž některé tělesné partie jsou natolik přetěžovány, že může docházet i ke zduření šlach, dále pak průběžné poškození očí, k němuž dochází při dlouhodobém sezení u obrazovky monitoru počítače. Oblast psychických potíží souvisí s právě zmíněným poškozením neuronů a s celkovým přetěžováním, resp. zahlcováním, informacemi. Člověk se obtížněji soustřeďuje, tedy klesá*

kvalita jeho pozornosti. Navíc u malých dětí hrozí vlivem excitačních aminokyselin poškození mozkové kůry a tím i pokles intelektových schopností analogicky, jako je tomu u závislosti na televizi. V **oblasti sociální** dochází k tomu, že počítač se stává pro mnoho lidí náhražkou vzájemné komunikace, ale tuto komunikaci neřídí pouze on, nýbrž i jeho počítač. Výsledkem je, že jeho výrazové prostředky se snižují. Velmi nebezpečné je to hlavně u dětí, které se v určitém věku musí naučit komunikovat díky svému okolí s vnějším světem. Počítač však dětem neumožňuje získat odpovídající sociální dovednost. “

Jak uvádí Krejčířová a Skopalová (2007) počítače mají svá rizika pro děti, mezi která řadíme zanedbávání školy a školních povinností, zaostávání v sociálním vývoji, omezování reálných vztahů, ale i špatný vývoj pohybového aparátu. Pokud dítě hraje často počítačové hry, může to být začátek přechodu k patologickému hráčství.

Důležité je také věnovat se **prevenci vzniku závislosti na počítači a internetu u dětí**. Nešpor (2000) uvádí následující preventivní opatření:

- rozpoznávat varovné známky, jako jsou náhlé zhoršení prospěchu a chování, únavnost, ztráta zájmů a ubývání kvalitních přátel;
- vyplatí se dobře spolupracovat s dalšími členy rodiny, zejména s těmi, kteří jsou ve společné domácnosti;
- i zde je důležitá „tvrdá láska“, tedy dávat najevo zájem a vřelost, ale také projevit obavy upozornit na problémy a trvat na změně;
- stanovit přiměřená pravidla týkající se práce s počítačem a dalších stránek života dítěte a trvat na jejich prosazování;
- umístit počítač na místo, kde na něj bude rodič vidět;
- rozvíjet jiné zájmy dítěte, uvažovat o dalších způsobech trávení volného času;
- vyhledat včasnou psychologickou nebo další odbornou pomoc pro případné duševní nebo jiné problémy dítěte.

Závislost na mobilních telefonech

Ještě před asi 10–15 lety si nikdo nedovedl představit, že by taková závislost mohla existovat. Mobilní telefon původně byl velká krabice, kterou nosili, hlavně páni podnikatelé, v kufřících. Teprve až těsně před začátkem nového tisíciletí

se mobilní telefony „zmenšily“ a začaly se dostávat k běžným lidem. Nyní má mobilní telefon snad každý, dětmi předškolního věku počínaje a seniory konče. Někteří lidé mají i mobilních telefonů několik. Jako každá technologická novinka je i mobilní telefon na jedné straně užitečná věc, ale na druhé straně dokáže člověka pořádně omezovat. Vždyť dnes už se bez mobilního telefonu ani neodvážíme vyjít z domu, protože co kdyby nám někdo volal či psal.

Pokorný a kol. (2003) spatřuje rizika užívání mobilního telefonu v těchto případech:

- **Jedinec se odnaučuje spoléhat sám na sebe.** Je jedno, zda se jedná o každodenní situaci nebo o situaci, která je výjimečná. Dříve se člověk na vše připravil, přemýšlel, co dělat, pokud něco nepůjde dle jeho plánu apod. V dnešní době každý spoléhá na mobilní telefon a to vede k tomu, že si často lidé troufají na něco, na co nemají.
- **Narušení sociálních kontaktů.** Pokud nám při osobním rozhovoru několikrát zazvoní mobilní telefon a my ho zvedneme, dáváme tím najevo určitý nezáměr, protože v té chvíli zapomeneme na téma rozhovoru a soustředíme se na telefonát. Nejlepší radou by v takových situacích bylo vypnout mobilní telefon, ale to je pro mnoho lidí nepředstavitelná věc.
- **Rodiče často nahrazují čas strávený s dítětem pořízením mobilního telefonu.** Získávají tak pocit, že jsou s dítětem, když mu zavolají, a nemají pak takové výčitky, že s dětmi netráví tolik volného času, kolik by chtěli. To je ale chyba. Čas dítěte strávený osobně s rodiči nelze ničím nahradit.
- **Mobilní telefon umožňuje únik z tíživé situace.** Pokud se nám např. někde nelíbí nebo chceme odněkud rychle odejít děláme, že nám někdo telefonuje, i když to není pravda. Myslíme si, že upřímností bychom hostitele zklamali, ale spíše ho zklameme tím, pokud se dozví, že náš hovor byl fingovaný.

Závislost na televizi

Závislost na televizi je velmi podobná závislosti na počítači a internetu. V případě dětí to je jedna z prvních závislostí, protože děti sledují televizi již od útlého věku. Rodiče dítě pošlou sledovat televizi, protože vědí, že budou mít chvíli klidu a mají pravdu. Bohužel nabídka pořadů není vždy přiměřena věku

dítěte a mnoho rodičů ani nekontroluje, co dítě sleduje. V dnešní době se také hodně rozmohl „zlovyk“ rodičů pořizovat dětem do pokojíčku televizi. Nazýváme tento nešvar zlovykem rodičů proto, že televize by měla být v domácnosti umístěna tam, kde na ní vidí rodiče a mají přehled, co jejich dítě či děti sledují. Pokud umístíme televizi do dětského pokoje, přehled ztratíme a nejsou pak výjimkou ani případy, že děti dlouho ponocují a následný den ve škole usínají a nepodávají takové výkony jaké mají. Shodujeme se zde s názorem Hajného (2001, s. 98), který uvádí: *„Když se občas někdo vyjadřuje k tomu, jestli je dobré nebo špatné mít televizi a jaký vliv má na děti, zůstane obvykle při tom, že se zhodnotí, pokud je zachována správná míra. Někteří lidé k televizi přistupují jako k cennému zdroji informací, jiní jako k chůvě, která bezpečně zabaví jejich děti, další jako k démonovi, který ničí fantazii a tvořivost a manipuluje zdravou myslí dětí již v zárodku.“*

Pokorný a kol. (2002, s. 132) varuje, že u dětí v souvislosti se závislostí na televizi dochází ke ztrátě blízkých vztahů s vrstevníky, k vyhasínání emočních vztahů, k neemotivnímu, zhlouplému a neetickému chování. *„Není nezvyklé, že lidé závislí na televizi uzpůsobují svůj denní program programu televiznímu, žijí životy seriálových a jiných televizních a filmových hrdinů, a to co se děje v realitě se jim stává cizím, obtěžujícím a nezajímavým.“* U dětí je tento jev hodně nebezpečný, protože se často snaží to, co viděli v televizi, zkoušet i v reálném životě. Rodiče by tedy měli být obezřetní a důkladně vybírat, co nechají své dítě sledovat. Matoušek a Kroftová (2008, s. 104–105) spatřují největší problém v negativním vlivu televize na osobnost dítěte v tom, že televize zobrazuje velké množství násilí, ať už reálného či fiktivního. Škodlivé účinky můžou mít obě tyto násilí. *„Za normálních okolností má dítě již ve středním školním věku schopnost distancovat se od předváděného násilí a zaujímat k němu kritický postoj. Tato kritičnost se však dá vhodným druhem zábavného podání scén s násilím oslabovat.“*

Jako každá jiná závislost má i tato své negativní jevy. Pešatová (2007) mezi negativní vlivy televize řadí:

- samoučelné zobrazování násilí a jeho zlehčování;
- vulgární zobrazování sexu a lidského těla snižující lidskou důstojnost;

- agresivita zaměřená proti některým náboženským, politickým, sociálním, etnickým či jiným skupinám;
- špatný příklad pro děti a mladistvé ohrožující jejich psychický, morální a sociální vývoj;
- reklamy, které stále dokola nabízejí různé novinky, vytvářejí pocit, že pokud dotyčný nebude okamžitě jejich vlastníkem, bude pozadu za ostatními; pokud děti a mladiství nemají dost prostředků na vytouženou věc, často ji odcizí.

PRAKTICKÁ ČÁST

4 Vymezení cílů práce

- V souvislosti s tématem diplomové práce bylo hlavním cílem praktické části **zmapovat způsob trávení volného času a četnost výskytu sociálně patologických jevů u žáků 8. a 9. tříd základní školy**. Na základě stanovení hlavního cíle jsme stanovili i několik dílčích cílů:
 - porovnat způsob trávení volného času žáků 8. a 9. tříd v obci a ve městě;
 - porovnat četnost výskytu sociálně patologických jevů v obci a ve městě.
 - zjistit, s jakými sociálně patologickými jevy přichází žáci 8. a 9. tříd základní školy do kontaktu;

Všechny cíle, hlavní i dílčí, byly stanoveny s ohledem na téma diplomové práce, tak aby byly naplněny pomocí dotazníkového šetření, které bylo realizováno u žáků 8. a 9. tříd základních škol.

Spolu s cíli diplomové práce bylo stanoveno několik výzkumných otázek, které byly formulovány ve shodě s dotazníkovým šetřením.

5 Formulace výzkumných otázek a předpokladů

S cíli úzce souvisí i stanovení výzkumných otázek. Na ty se pokusíme nalézt odpovědi pomocí dotazníkového šetření. Byly zformulovány následující výzkumné otázky a předpoklady:

- **Tráví žáci 8. a 9. tříd většinu svého volného času u počítače či televize?**
Lze předpokládat, že více než 2/3 respondentů jsou po většinu svého volného času u těchto médií.
- **Jakým volnočasovým aktivitám věnují žáci nejvíce času?** Můžeme předpokládat, že žáci se nejčastěji věnují sledování televize a činnosti na počítači.
- **Jakým volnočasovým aktivitám věnují žáci nejméně času?**
Předpokládáme, že žáci nejméně volného času věnují čtení knih a přípravě na školu.
- **S jakým sociálně patologickým jevem přišli žáci 8. a 9. tříd do styku nejčastěji?** Předpokládáme, že nejčastějším sociálně patologickým jevem, s kterým žáci přišli do styku je kouření cigaret.
- **Je výskyt sociálně patologických jevů častější u dívek nebo u chlapců?**
Zde předpokládáme, že více zkušeností se sociálně patologickými jevy mají chlapci než dívky.
- **V jakém věku a prostředí děti poprvé užijí alkohol a cigarety?** Jak již bylo uvedeno v teoretické části, žáci poprvé zkouší tyto látky právě v období puberty, od 11 do 15 let. Lze tedy předpokládat, že poprvé tyto látky žáci okusí právě v tomto věku.

6 Použité metody výzkumného šetření

Pro získání dat do praktické části diplomové práce byl zvolen jako hlavní výzkumná metoda nestandardizovaný dotazník (viz Příloha č. 1). Pelikán (2004) řadí dotazník do metod empirického výzkumu, jejichž cílem je získávání dat. Pedagogický slovník (2003, s. 49) nám nabízí tuto definici dotazníku: „*Výzkumný a diagnostický prostředek ke shromažďování informací prostřednictvím dotazování osob. Podstatou je soubor otázek (výroků) zkonstruovaných podle kritérií vědecké metodologie, předkládaný v písemné formě.*“ Otevřené a uzavřené dotazníkové otázky byly převzaty z díla Bolest šikanování (Kolář, 2005), v pozměněné formě z Evropské školní studie o alkoholu a jiných drogách a část otázek byla vlastní tvorbou s přihlédnutím k odborné literatuře.

Dotazníková metoda byla doplněna projektivními technikami, aby byl dotazník pro žáky zajímavější. Projektivní techniky jsou skupinou psychologických metod, která zkoumané osobě předkládá nejednoznačné nebo neúplné podněty a vyžaduje slovní komentář, doplnění, dokončení apod. Tyto techniky se opírají o předpoklad, že osoba promítá do svých odpovědí své pocity, stavy, zkušenosti, názory atd. (Průcha, Walterová, Mareš, 2003) Projektivní techniky mají oproti jiným výzkumným metodám určité charakteristiky, které uvádí Šípek (2000). Tím hlavním, čím se projektivní techniky liší od ostatních výzkumných metod je to, že jde o málo strukturovaný úkol, který umožňuje téměř neomezené množství odpovědí. Dále můžeme uvést např. tyto rozdíly: představují skrytou testovací proceduru, umožňují zvláštní účinnost při odhalování skrytých nebo nevědomých aspektů osobnosti atd. Konkrétně bylo v průzkumném šetření využito prvků *technik doplňování vět a tři přání*. Dále bylo použito technik, které nemůžeme řadit do projektivních technik, ale také naše šetření učinily zajímavějším. Jednalo se o tzv. *Kruh aktivit*, který byl použit u otázek č. 2 a č. 3 a *otázky typu „Co kdyby“* u otázky č. 16. Námět na kruh aktivit byl použit z díla Speciální techniky sociální práce autorky Králové (2000). Samotný kruh rozdělený na 24 částí (1 část = 1 hodina) byl „oskenován“ z webových stránek http://www.esf-kvalita1.cz/portfolio/zaciname/zakovske_dotazniky.php, kde sloužil k jiné aktivitě. Námět na otázky „Co kdyby“ jsme našli v díle autorky Elliottové (2000),

kteřá doporučuje dítě pomocí těchto otázek připravovat na situace, do kterých se může v běžném životě dostat.

U otázky č. 13 bylo v dotazníku použito obrázků z metody, kterou vytváří Říčan a Janošová (2009, s. 32). *„Jedná se o komiks, v němž dětem předvedeme typickou situaci šikany. Žák má vyjádřit zcela volně, jaké pocity v něm tato situace vyvolává. Pak se objeví zastánce a žáci mu mají „poradit“, jakými slovy má posoudit jednání agresorů. Nakonec děti posuzují jednání zastánce. Zjišťujeme rozdíly v tom, jak na tento test reagují průměrné děti, ty, které jsou obětí šikany, ty, které šikanují, a samozřejmě ty, které lze hodnotit jako zastánce.“*

Dotazník se celkem skládá ze 17 otázek, z nichž tři jsou otevřené, čtyři uzavřené, jedna otázka je typu nedokončených vět, dvě otázky vychází z kruhu aktivit, tři otázky jsou řešeny formou vyplňování tabulky, v jedné otázce mají žáci za úkol seřadit nabízené aktivity a dále po jedné otázce připadá na metodu Říčana a Janošové, na otázky „Co kdyby“ a na závěr mají respondenti uvést tři kouzelná přání, která by chtěli vyplnit.

7 Charakteristika a popis zkoumaného vzorku

Zkoumaným vzorkem byli žáci 8. a 9. tříd Základní školy Lesní v Liberci a Základní školy Stráž nad Nisou. Jednotlivé základní školy a respondenty charakterizujeme v následujících podkapitolách.

7.1 Charakteristika ZŠ Lesní

Základní škola Lesní je příspěvkovou organizací, jejímž zřizovatelem je město Liberec. Kapacita školy je 600 žáků ve škole, 140 ve školní družině a 296 ve školním klubu. Školu navštěvují nejen žáci ze spádové oblasti, ale i z dalších částí města a z okolních obcí. Počet tříd ve všech ročnících 1. a 2. stupně je v současnosti 20. Pedagogický sbor tvoří přibližně 30 učitelů a 5 vychovatelek školní družiny. Na škole jsou přítomni i dva výchovní poradci.

Nabídku volnočasových aktivit, kurzů, zájmových kroužků a dalších činnostních pro žáky ZŠ Lesní tvoří školní družina, školní klub, pěvecké sbory (pro žáky staršího školního věku s názvem Lesněnky II) a Centrum volného času A–Z schola. Centrum volného času při ZŠ Lesní vzniklo v roce 2010 jako inovativní způsob řešení volnočasových aktivit a kroužků. Základním smyslem Centra je poskytnutí dostatečně rozsáhlé nabídky kroužků se zaměřením od hudebních přes technické až po sportovní, jazykové a mnohé další. V následující tabulce č. 2 jsme shrnuli, jaké kroužky Centrum nabízí pro žáky 8. a 9. třídy.

Tabulka 1 Nabídka zájmových kroužků Centra volného času A–Z schola při ZŠ Lesní pro druhé pololetí školního roku 2010/2011 (převzato ze stránek Centra, dostupné z WWW: <http://www.azschola.cz/centrum-volneho-casu.html>)

Den	Hodina	Kroužek	Cena
Pondělí	15:00–16:30	Tanec nejen historický	400,-
Středa	15:00–16:30	Animáček a fotografie	800,-
Středa	16:30–18:00	Šití a tvorba oděvních doplňků	500,-
Čtvrtek	7:00– 8:00	Florbal pro VI. až IX. ročník	500,-
Pátek	12:30–13:30	Keramický kroužek	700,-

7.2 Charakteristika ZŠ Stráž nad Nisou

Základní škola Stráž nad Nisou se nachází v obci vzdálené asi 5 km od Liberce, která má přibližně 2000 obyvatel. Od 1. ledna 2003 tvoří jeden subjekt s mateřskou školou a celý název zní Základní a Mateřská škola Stráž nad Nisou, příspěvková organizace. Součástí subjektu je školní jídelna a školní družina. Zřizovatelem je obec Stráž nad Nisou. Kapacita Základní školy je 185 žáků, nyní ale není zcela naplněna. Průměrně je v každé třídě 18 žáků. Základní školu navštěvují děti od první do deváté třídy. Do školy docházejí děti ze Stráže nad Nisou a dojíždějí děti z okrajových částí Liberce.

Areál školy tvoří čtyři budovy. Jedná se o budovu 1. stupně (1.–4.) třída, kde se rovněž nachází školní jídelna a školní družina. Tato budova je vybavena keramickou dílnou a učebnou pro hudební výchovu. Další dvě budovy areálu školy slouží mateřské škole. Čtvrtou je budova 2. stupně ležící v těsné blízkosti MŠ a budovy 1. stupně. Nachází se zde 5. až 9. třída. Tato budova disponuje počítačovou učebnou, dílnou pro výuku pracovních činností, jejíž součástí je vypalovací pec. V areálu budovy 2. stupně se nachází tělocvična, malé fotbalové hřiště, sektor pro skok do dálky a stoly na stolní tenis.

Ve školním roce 2010/2011 nabízí škola mnoho zájmových kroužků. Vybrali jsme pouze ty, které mohou navštěvovat žáci 8. a 9. tříd. (viz tabulka č. 1).

Tabulka 2 Zájmové kroužky pro školní rok 2010/2011 (převzato ze stránek ZŠ a MŠ Stráž nad Nisou, dostupné z WWW: <http://www.skola-straz.cz/soubor--40-.doc>)

Den	Hodina	Kroužek	Třída
Pondělí	14:15–15:00	Sportovní hry	5.–9.
Středa	14:00–14:45	Seminář z matematiky	6.–9.
	14:30–15:15	Anglický jazyk konverzace	6.–9.
Čtvrtek	14:00–15:00	Francouzský a český jazyk hrou	6.–9.
	15:00–16:00	Břišní tance	1.–9.

Z důvodu malého zájmu žáků, byly zájmové kroužky Seminář z matematiky, Anglický jazyk konverzace a Francouzský a český jazyk hrou zrušeny. V nabídce tedy zůstaly pouze dva zájmové kroužky po cílovou skupinu 8. a 9. třídu. Poplatek za kroužek činí 400,- Kč na jedno pololetí. Kroužek břišních tanců 700,- Kč na jedno pololetí.

8 Popis výzkumného šetření

Jak již bylo řečeno, průzkumné šetření bylo realizováno pomocí dotazníku na dvou základních školách. Základní škola Stráž nad Nisou byla vybrána za prvé z důvodu, že jsme ji využili pro dotazníkové šetření již před dvěma lety a také z důvodu, že se nachází v menší obci a tudíž by výsledky z této školy mohly být porovnány s výsledky městské školy. Před samotným dotazníkovým šetřením jsme požádali tři žáky 9. třídy z jiných základních škol, zda by nám dotazník vyplnili. Chtěli jsme si ověřit, zda jsou otázky srozumitelné, zjistit, jak dlouho vyplňování trvá a jaké otázky by žákům mohli dělat problémy při vyplňování. Tento malý předvýzkum nám velmi pomohl, ale není zahrnut do celkových výsledků. Po vyplnění dotazníku jsme s žáky vedli diskusi o jednotlivých otázkách. Tento rozhovor byl velmi přínosný a dokázal nás upozornit na drobné nedostatky, které by zkoumaným žákům mohli činit obtíže.

Na ZŠ Stráž nad Nisou bylo výzkumné šetření provedeno tak, že po konzultaci s paní ředitelkou a učitelkou občanské výchovy jsme se dohodly, že dotazník zadá žákům při hodině občanské výchovy paní učitelka. Probraly jsme možné dotazy žáků a domluvily se na jejich zodpovězení. Při převzetí vyplněných dotazníků jsme s paní učitelkou prodiskutovaly samotné vyplňování a ochotu žáků vyplňovat dotazník.

Na ZŠ Lesní byl průběh šetření zcela odlišný. Vedením školy nám bylo umožněno osobní zadání dotazníku žákům. Bylo to ze strany školy dobré rozhodnutí, protože žáci měli během vyplňování mnoho dotazů. Průzkumné šetření na této škole probíhalo ve dvou dnech, každý den byl dotazník zadán ve dvou třídách. Třídní učitel jedné ze zkoumaných tříd projevil zájem o zpracované výsledky své třídy a druhý den nám oznámil, že zájem o výsledky by mělo i vedení školy. Byli jsme tím velmi potěšeni. Je dobře, že škola má zájem být informována o volném čase a hlavně o sociálně patologických jevech, které se u jejich žáků vyskytují.

9 Vyhodnocení výzkumného šetření

V první části vyhodnocení průzkumného šetření si uvedeme, počet, pohlaví a věk respondentů. V tabulce 3 a 4 grafu 1 je uveden počet a pohlaví žáků, kteří se zúčastnili průzkumného šetření. V tabulce 5 a grafu 2 je uveden věk respondentů. U obou těchto tabulek jsme použili tabulku četností, kde jsme uvedli kromě četnosti i relativní četnost f_i což představuje podíl četnosti n_i a celkové četnosti n . Tu jsme pro větší přehlednost uvedli v procentech. Celkem se dotazníkového šetření zúčastnilo 111 žáků 8. a 9. tříd. Ze Základní školy Lesní se dotazníkového šetření zúčastnilo celkem 90 žáků, z toho ke zpracování výsledků bylo použito 85 dotazníků. Z počtu 85 žáků bylo 46 chlapců a 39 dívek. Na Základní škole Stráž nad Nisou byl dotazník rozdán 26 žákům a zpracováno bylo všech 26 dotazníků. Z toho bylo 14 chlapců a 12 dívek. Chlapci tvořili většinu respondentů, celkem se jich dotazníkového šetření zúčastnilo 60 (54 %) a dívek se zúčastnilo 51, což odpovídá 46 %.

Tabulka 3 Počty zadaných a zpracovaných dotazníků dle škol a pohlaví

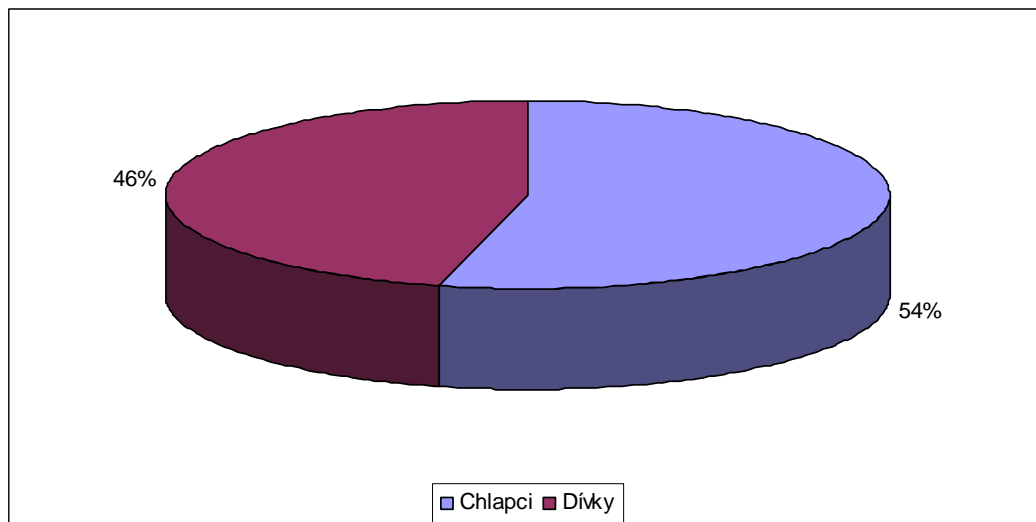
	počet rozdaných dotazníků	počet zpracovaných dotazníků	chlapci		dívky	
			ni	fi	ni	fi
ZŠ Lesní	90	85	46	76,7 %	39	76,5 %
ZŠ Stráž nad Nisou	26	26	14	23,3 %	12	23,5 %
Σ	116	111	60		51	

Tabulka 4 Počet a pohlaví respondentů

	ni	fi
chlapci	60	54 %
dívky	51	46 %

Σ 111

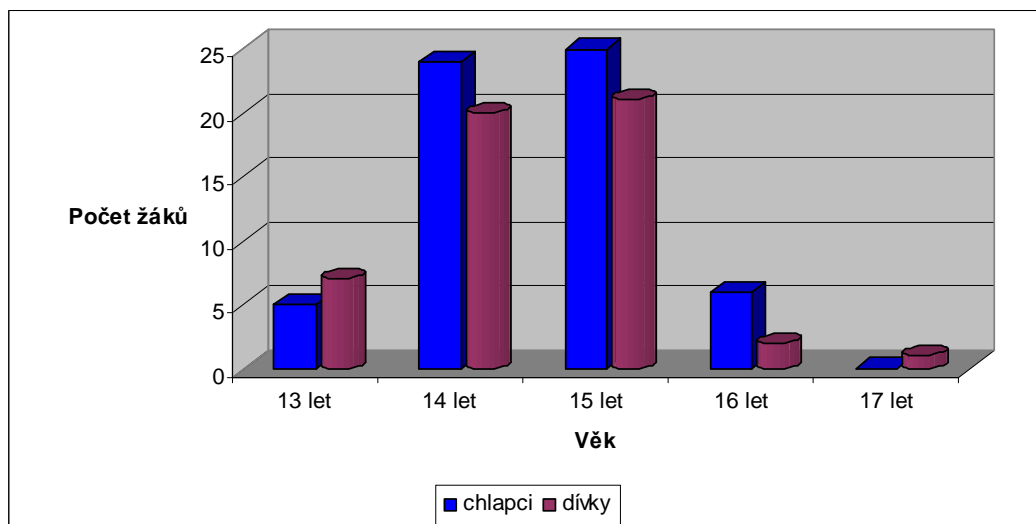
Graf 1 Počet a pohlaví respondentů

Tabulka 5 Věk respondentů

	13 let	14 let	15 let	16 let	17 let
	ni	ni	ni	ni	ni
chlapci	5	24	25	6	0
dívky	7	20	21	2	1
	Σ 12	Σ 44	Σ 46	Σ 8	Σ 1

Graf 2 Věk respondentů

Největší četnosti dosáhl věk 14 a 15 let. Žáci tohoto věku tvoří 81 % všech respondentů. Zbýlých 19 % tvoří 12 žáků ve věku 13 let, 8 patnáctiletých žáků a jeden 17letý žák.

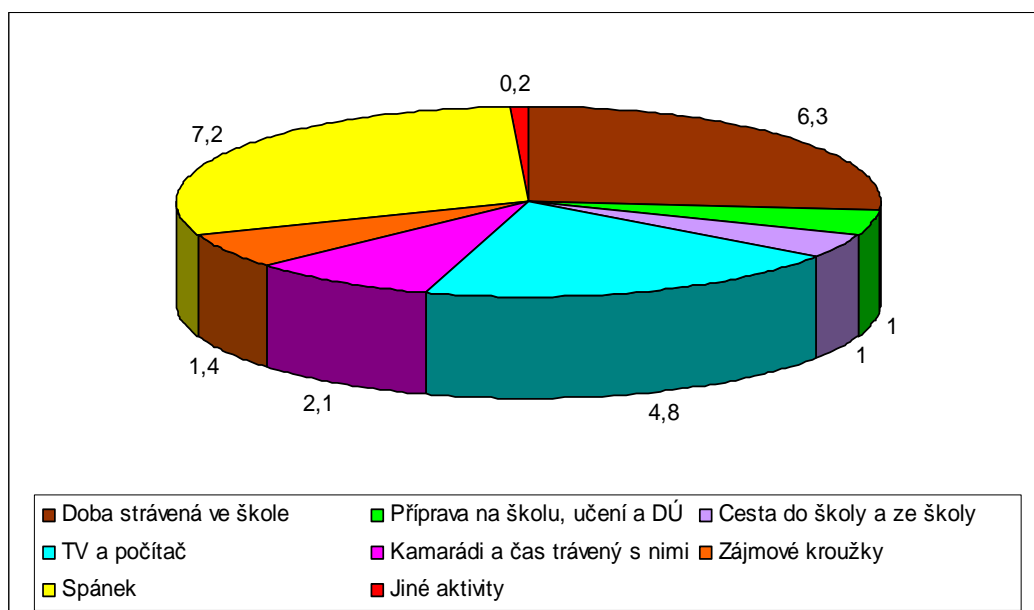
I. Chápání pojmu volný čas

První otázka dotazníku zněla **Jak bys vysvětlil(a) pojem volný čas?** Odpovědi na tuto otázku byly převážně stále stejné. Žáci nejčastěji uváděli „čas, kdy si můžu dělat, co chci,“ „čas, kdy nemám žádné povinnosti“ a „čas, kdy nejsem ve škole.“ Volný čas byl v odpovědích často spojován s pojmy zábava, volno, nicnedělání, koníčky a zájmy, kamarádi a svoboda. Žáci, bez rozdílu pohlaví chápou volný čas v souladu s jeho definicí. Znaky patologického chování se v této otázce vyskytovaly pouze výjimečně a to převážně u chlapců, kteří uváděli, že volný čas je „kouření, chlastání.“

II. Rozvržení denních činností – všední den

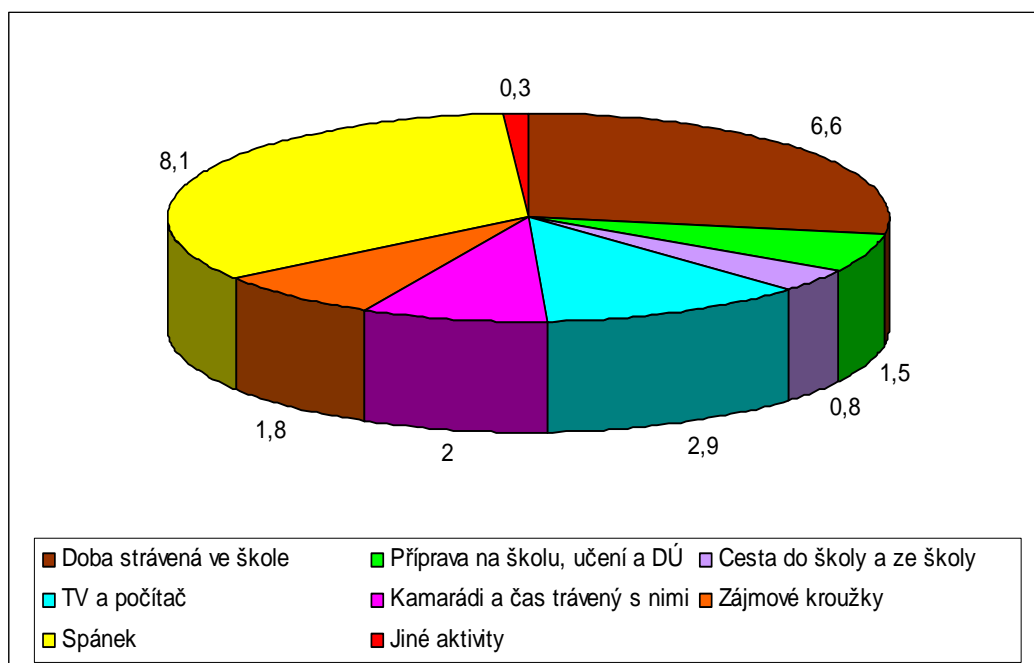
Druhá otázka, spíše aktivita, byla zaměřena na zjištění toho, jak děti tráví celý svůj školní den. Jednotlivé dny v týdnu se žák může věnovat rozdílným činnostem, chtěli jsme proto, aby žáci uvedli průměrné hodnoty činností. Žákům jsme dali na výběr z činností, které měli barevně zaznamenat do kruhu, kde 1 výseč kruhu = 1 hodina dne. Výsledky této aktivity byly zaznamenány pouze do výsečového grafu, který nám názorně ukázal četnost jednotlivých aktivit během dne. V grafech 3–6 nalezneme postupně výsledky chlapců ze ZŠ Lesní, dívek ze stejné školy a dále výsledky chlapců a dívek ze ZŠ Stráž nad Nisou.

Graf 3 Kruh aktivit školního dne u chlapců ze ZŠ Lesní

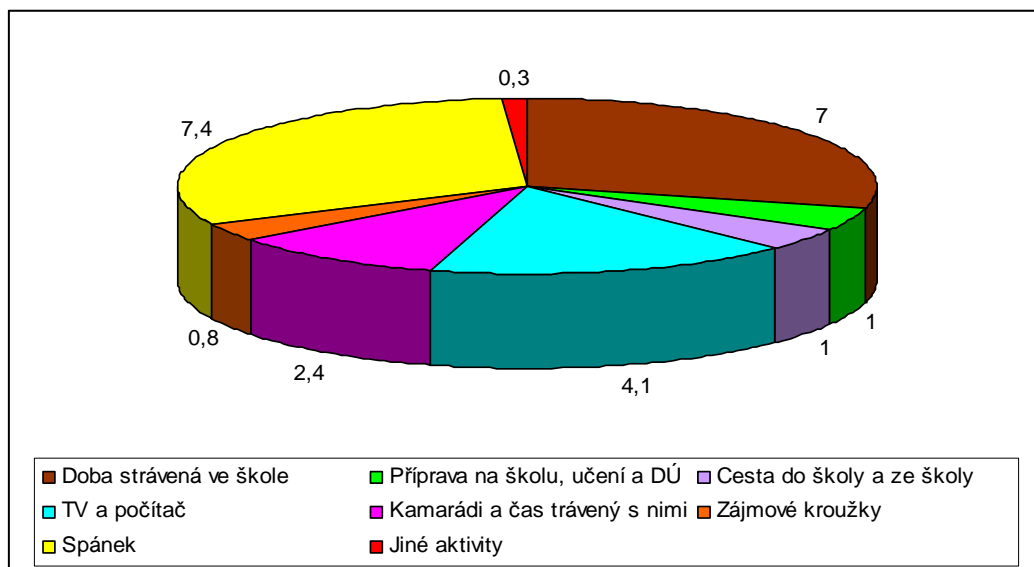
Z grafu je patrné, že žáci věnují nejvíce času, který nejsou ve škole či nespí, televizi a počítači. Když si spočítáme, že mimo spánku a času ve škole mají na ostatní aktivity 13,5 hodiny denně a z toho 4,8 hodiny věnují právě počítači a televizi, je to necelá polovina času, který mají na ostatní aktivity, což je velmi mnoho. Jako jiné aktivity chlapci této školy uvedli pouze: „*hospoda, lemtání piva a pití redbulu.*“

Graf 4 Kruh aktivit školního dne u dívek ze ZŠ Lesní

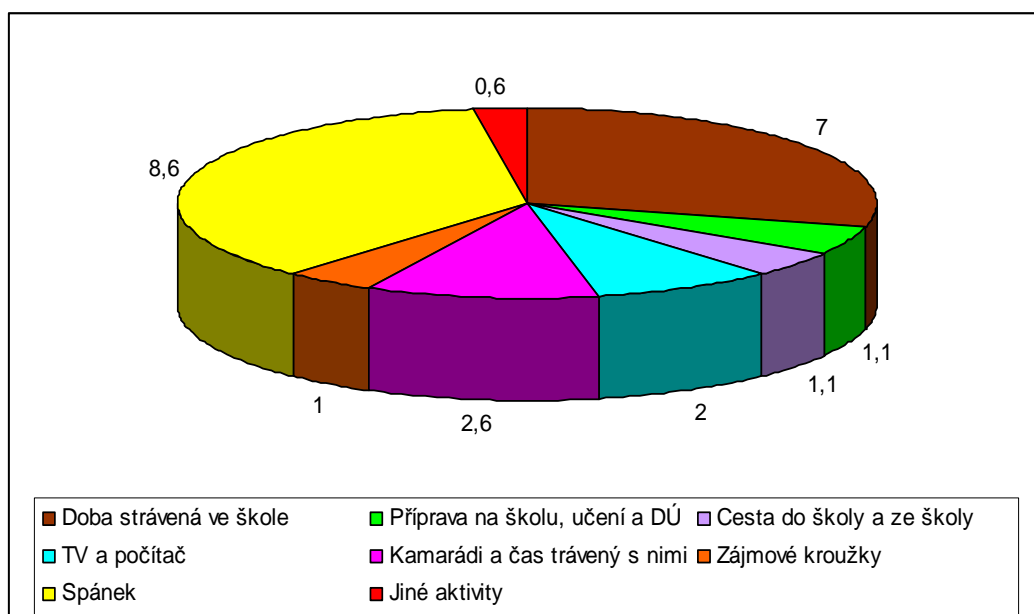
Výsledky zjištěné u této skupiny se značně lišily od výsledků znázorněných v grafu 3. Nejenom že se dívky věnují o půl hodny denně déle přípravě do školy, tráví také méně času u televize a počítače. Masmédiím věnují v průměru 2,9 hodiny denně, což odpovídá třetině času, který není vyhrazen pro spánek a pobyt ve škole. Další dvě třetiny jsou věnovány kamarádům (2 hodiny), zájmovým kroužkům (1,8 hodiny), přípravě do školy (1,5 hodiny) a jiným aktivitám (0,3 hodiny), kde dívky uváděli např. „*doučování, běh, venčení psa a pomoc rodičům.*“

Graf 5 Kruh aktivit školního dne u chlapců ze ZŠ Stráž nad Nisou

I u chlapců z obecní školy je patrné, že velkou část volného času věnují sledování televize a počítači (4,1 hodiny). Oproti chlapcům z městské školy věnují více času kamarádům a naopak méně zájmovým kroužkům. Do položky jiné aktivity žáci uvedli následující odpovědi: „běh, posilování, jídlo a hygiena.“

Graf 6 Kruh aktivit školního dne u dívek ze ZŠ Stráž nad Nisou

Žákyně obecní školy tráví největší část dne, mimo spánku a pobytu ve škole, s kamarády (2,6 hodiny). Pouze u této zkoumané skupiny bylo zjištěno, že tráví

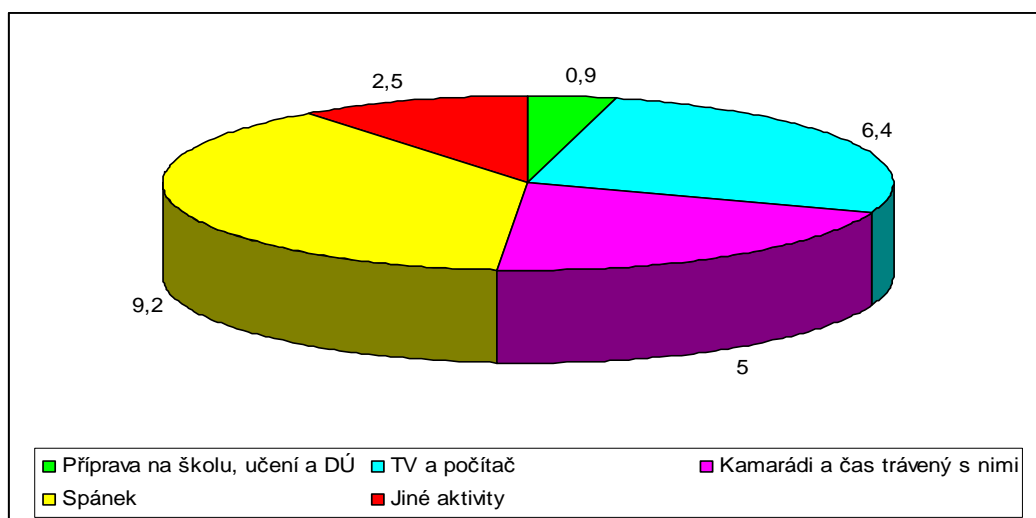
více času s kamarády než u počítače a televize (2 hodiny). Rozdíl mezi četností těchto aktivit je sice malý (0,6 hodiny), ale je. Dívky obecní školy také věnují oproti svým vrstevníkům z městské školy více času jiným aktivitám. V položce jiné aktivity se objevily tyto odpovědi: „věnování se rodině, domácí práce a hlídání bráchy.“

Nejzásadnější rozdíl mezi trávením času je u aktivity TV a počítač. Rozdíly jsou patrné z pohledu pohlaví i jednotlivých škol. Chlapci věnují této aktivitě v průměru o 2 hodiny více než dívky. U chlapců je to 4,5 hodiny denně, u dívek 2,5 hodiny. Žáci městské školy tráví u počítače o 0,9 hodiny více (3,9 hodiny), než jejich vrstevníci z obecní školy (3 hodiny). Žáci městské školy tráví méně času s kamarády (2 hodiny) v porovnání s žáky obecní školy (2,5 hodiny). Zajímavý rozdíl je také u zájmových kroužků, které více navštěvují žáci městské školy. Čas věnovaný ostatním aktivitám je u obou pohlaví téměř identický.

III. Rozvržení denních činností – víkend

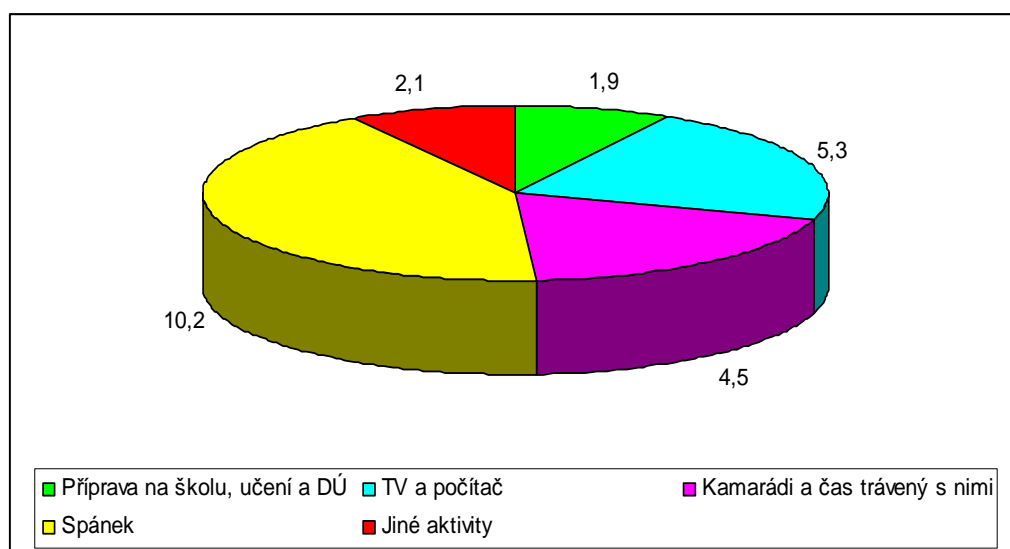
Zadání této aktivity bylo stejné jako u předchozí položky dotazníku. Žáci měli opět pomocí barevných výsečí vyznačit, jakou část víkendového dne věnují vybraným činnostem. Byly vynechány aktivity, které s víkendem nesouvisí – cesta do školy a ze školy, doba strávená ve škole a zájmové kroužky. Stejně jako u vyhodnocení předchozí otázky, i zde bylo zvoleno vyhodnocení pouze podle grafů. Ty jsou opět čtyři, zvláště na dívky a chlapce z každé ze základních škol.

Graf 7 Kruh aktivit víkendového dne u chlapců ze ZŠ Lesní

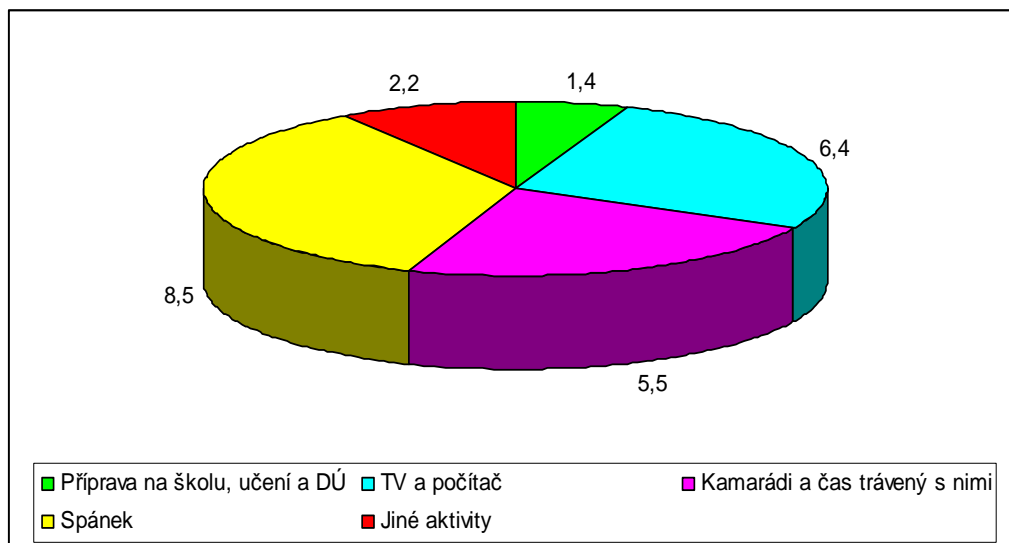
I o víkendu tráví žáci většinu dne (mimo spánku) na počítači. Celých 6,4 hodiny. Velká část víkendového dne připadá také na kamarády (5 hodin). Je tedy zřejmé, že na ostatní aktivity, přípravu do školy a jiné aktivity, žákům moc času nezbyvá. Našli se ale žáci, kteří tráví víkendový den i jinými aktivitami, než je pouze počítač a kamarádi, pro příklad uveďme: „domácí práce a pomoc rodičům, disko, rybaření, hospoda, airsoft, tenis, sport, trénink (běh na lyžích), lyže, snowboard, pěší a železniční turistika, závody judo, čtení.“

Graf 8 Kruh aktivit víkendového dne u dívek ze ZŠ Lesní

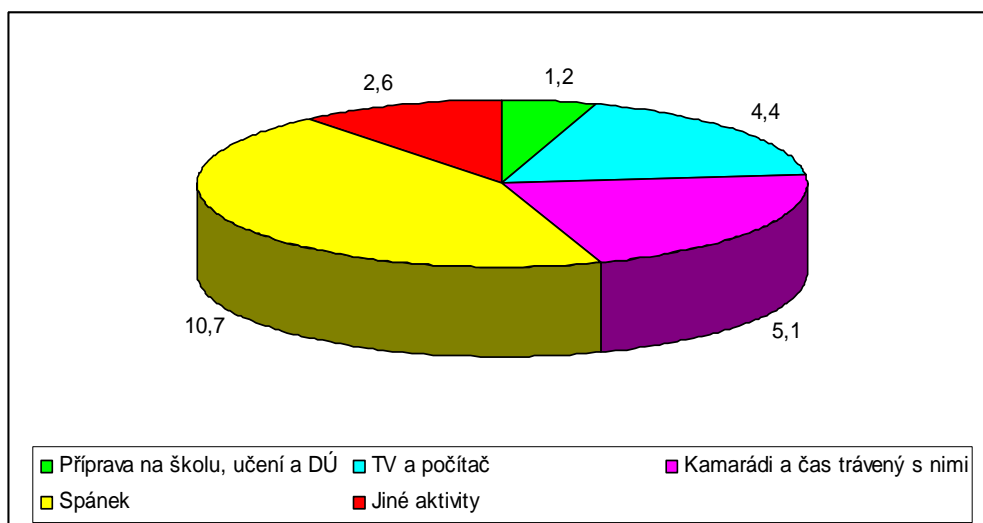
Většinu víkendového dne žákyním městské školy opět zabírá počítač (5,3 hodiny). Další významná část dne je věnována kamarádům (4,5 hodiny), ale i přípravě do školy (1,9 hodiny). Dívky této školy věnují přípravě na školu nejvíce času ze všech zkoumaných skupin. Oproti svým spolužákům ze stejné školy je to o hodinu více. U jiných aktivit se objevovalo nejčastěji: „čtení, sport, trénink, výlety, jídlo a pití, čas strávený s rodinou a bazén.“

Graf 9 Kruh aktivit víkendového dne u chlapců ze ZŠ Stráž nad Nisou

Výsledky chlapců obecní i městské školy jsou téměř identické. I žáci této školy věnují nejvíce času spánku (8,5 hodiny), dále počítači a televizi (6,4 hodiny) a kamarádům (5,5 hodiny). Přípravě na školu „obětují“ žáci 1,4 hodiny z víkendového dne. Na jiné aktivity jim zbývá 2,2 hodiny, které vyplňují hlavně sportem – fotbal a airsoft. Několikrát se v odpovědích žáků objevovalo, že jiné aktivity mají spojeny s časem stráveným s kamarády, protože zmiňované sportovní aktivity jsou týmového charakteru.

Graf 10 Kruh aktivit víkendového dne u dívek ze ZŠ Stráž nad Nisou

U žákyň obecní školy je zajímavé, že jako jediné, z námi zkoumaných skupin, věnují více času víkendového dne kamarádům (5,1 hodiny) a méně televizi a počítači (4,4 hodiny). Další zajímavostí je délka spánku (10,7 hodiny), která je nejvyšší ze všech zkoumaných žáků. Tyto dívky také věnují hodně času jiným aktivitám (2,6 hodiny). V položce jiné aktivity se objevily následující tvrzení: „*trénování street dance, procházka, domácí práce, procházka se psem, jídlo, squash, zumba, rodina a čas strávený s rodiči, poslech hudby a pomáhání v domácnosti.*“

Obdobně jako u činností ve školní den jsou i u víkendových aktivit největší rozdíly mezi pohlavími u aktivit TV a počítač. U žáků Základní školy Lesní je rozdíl mezi chlapci a dívkami v průměru o 1 hodinu (chlapci 6,4, dívky 5,3 hodiny). U žáků Základní školy Stráž nad Nisou jsou rozdíly v aktivitě televize a počítač ještě výraznější. Chlapci tráví u médií v průměru 6,4 hodiny, dívky pouze 4,4 hodiny. V porovnání městské a obecní školy nespátřujeme žádné výrazné odlišnosti. Žáci věnují přibližně stejný čas, nabízeným aktivitám s maximálním rozdílem půl hodiny. Tato odchylka se nejvíce projevila u činností televize a počítač a čas strávený s kamarády. U médií tráví žáci městské školy 5,9 hodiny, což je o půl hodiny více času než žáci obecní školy. Opačný výsledek je u aktivity čas strávený s kamarády, kde více času s kamarády tráví žáci obecní školy (5,3 hodiny), přitom žáci městské školy jen 4,7 hodiny.

IV. Nedokončené věty

Jak jsme se již zmínili v kapitole 6, techniku nedokončených vět řadíme mezi projektivní techniky. Žákům jsme uvedli celkem pět slov (slovních spojení), které měli doplnit bez dlouhého přemýšlení. Jako začátky nedokončených vět jsme uvedli „*volný čas, po návratu ze školy, škola, kamarádi a nuda.*“

Doplnění věty **Volný čas...** se často shodovalo s odpověďmi u otázky č. 1. Největší výskyt jsme zaznamenali u doplnění věty slovy „*zábava, kamarádi a počítač.*“ Tyto výrazy byly nejčastější u obou pohlaví. Dále žáky ve spojitosti s tímto termínem napadla tato doplnění věty: „*sport, chození po městě, je ho málo, je odpočinek, rodina.*“ V jednom případě se vyskytla odpověď, která měla

charakter patologického chování. 14letý žák 8. třídy doplnil větu následovně: „*lezení po komínech a jiných městských předmětech.*“

Po návratu ze školy... žáci nejčastěji usedají k počítači, aby trávili čas na sociálních sítích. Velmi rozšířená odpověď byla překvapivě učení a příprava na školu. Zhruba stejné zastoupení v doplnění věty měly i domácí práce. Několik žáků vyrazí po návratu ze školy ven, buď jen tak s kamarády nebo např. vyvenčit psa. V cca 5 % případů se objevila odpověď zahrnující základní životní potřeby – spánek, jídlo, pití, hygiena atd.

Škola... tento pojem mají žáci nejčastěji spojen s pojmem nuda. Průměrně každý druhý žák ve svém doplnění této věty pojem nuda uvedl. Obdobně to pak bylo u doplnění věty, která začínala Nuda... Dnešní generace dětí školu nechápe jako něco, co je dobré a potřebné, pro jejich budoucnost, ale jako nutné zlo. Jen málokdy se objevila pozitivní slova na tuto instituci, spíše převládaly výroky typu: „*učení mě moc nebaví; mi zabírá zbytečně moc času dne; by nemusela být; je můj nepřítel.*“ Dříve žáci měli školu spojenou s autoritou učitele a málokdo si dovolil uvést některou ze zmíněných odpovědí. Hlavně za posledních 10 let můžeme pozorovat značný pokles autority učitele, hlavně učitelek. I během osobního zadávání dotazníku jsme se setkali s tím, že slova učitelek nebrali žáci vážně a jakoby její osobu i přehlíželi. Na vině je také dnešní společnost, která uznává autority jen ve výjimečných případech. Děti tento model vidí všude kolem sebe a tak není divu, že jej pak aplikují i ve škole.

Kamarádi... jsou nedílnou součástí volného času dětí. U dokončení této věty jsme se nesetkali s žádným případem, který by byl negativní. Děti mají kamarády spojené se slovy „*zábava, chození ven, sranda, jsou nejlepší, povídání, blbosti.*“ Kamarádi jsou pro žáky v období puberty důležitější než rodina a to bylo znát i na odpovědích žáků.

Nuda... ekvivalentem tohoto slova by se dle odpovědí žáků dala označit škola. Jak jsme již uvedli výše, žáci ji považují za něco zbytečného a tak se nemůžeme divit následujícímu spojení. Dále větu doplňovali žáci následovně: „*nejhorší věc; je pojem který neznám; nikdy; nevím; co to je?; občas.*“ Nejvíce nás zaujala odpověď dívky 9. třídy, která větu doplnila téměř filosofickou myšlenkou: „*V mém životě nemá místo. Čas je rychlejší než si myslíme, čili žít bez nudy.*“

V. Jaká je informovanost rodičů o trávení tvého volného času?

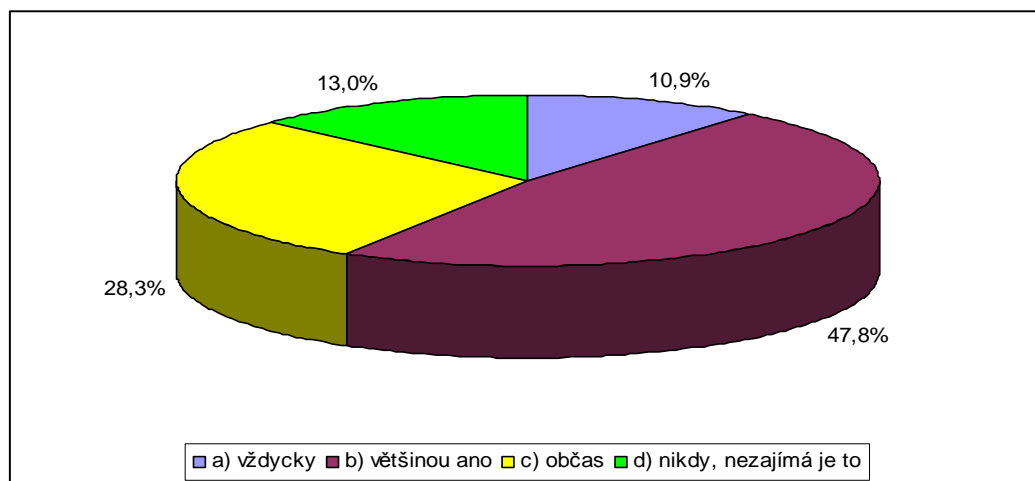
V této otázce jsme zjišťovali, zda si žáci myslí, že rodiče mají přehled o tom, s kým a kde tráví volný čas. Praxe je taková, že pokud se rodiče zajímají kde a s kým jejich dítě tráví volný čas, dítě se dopouští méně negativního chování, než to, kde je rodičům jedno kde a s kým jejich dítě právě je. K vyhodnocení jsme použili tabulku četností, kam jsme zaznamenali výsledky dle pohlaví a pro větší názornost jsme je převedli do grafů (11–14).

Tabulka 6 Informovanost rodičů, dle mínění žáků, o trávení volného času dětí – chlapci ZŠ Lesní

	ni	fi
a) vždycky	5	10,9 %
b) většinou ano	22	47,8 %
c) občas	13	28,3 %
d) nikdy, nezajímá je to	6	13,0 %

Σ 46

Graf 11 Informovanost rodičů, dle mínění žáků, o trávení volného času dětí – chlapci ZŠ Lesní

Žáci této školy se domnívají, že rodiče většinou vědí, kde tráví volný čas (47,8 %). 28,3 % žáků je toho názoru, že rodiče jsou jen občas seznámeni s tím, kde a s kým je volný čas jejich dětí stráven. Jen 10,9 % rodičů ví vždy, kde a s kým dítě je a 13 % rodičů, dle žáků, se nezajímá o volný čas svých dětí. V dnešní době je zcela běžné, že rodiče pracují někdy i do večera. Jelikož dětem škola končí obvykle kolem druhé hodiny odpolední, vzniká zde čas, kdy rodiče

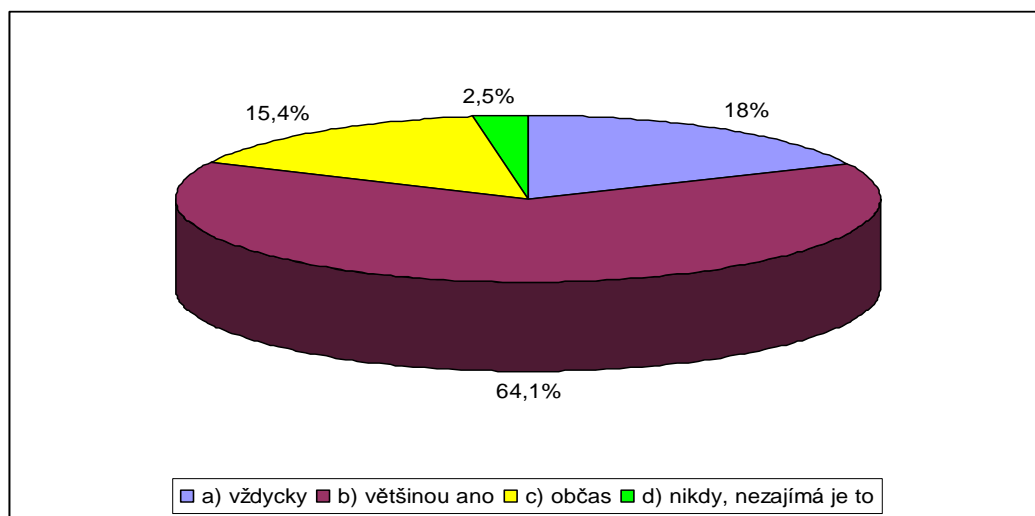
nemusí mít přehled o tom, co jejich dítě dělá. Samozřejmě, že některý rodič je s dítětem domluven, že mu napíše či zavolá kam a s kým jde, ale nebývá to pravidlem v každé rodině. Dalším aspektem, který má na toto vliv je puberta. Děti jsou v tomto věku vůči rodičům uzavřenější a neradi se jim svěřují. Často jim proto ani nechtějí sdělit, s kým a kde budou trávit svůj volný čas.

Tabulka 7 Informovanost rodičů, dle mínění žáků, o trávení volného času dětí – dívky ZŠ Lesní

	ni	fi
a) vždycky	7	18 %
b) většinou ano	25	64,1 %
c) občas	6	15,4 %
d) nikdy, nezajímá je to	1	2,5 %

Σ 39

Graf 12 Informovanost rodičů, dle mínění žáků, o trávení volného času dětí – dívky ZŠ Lesní

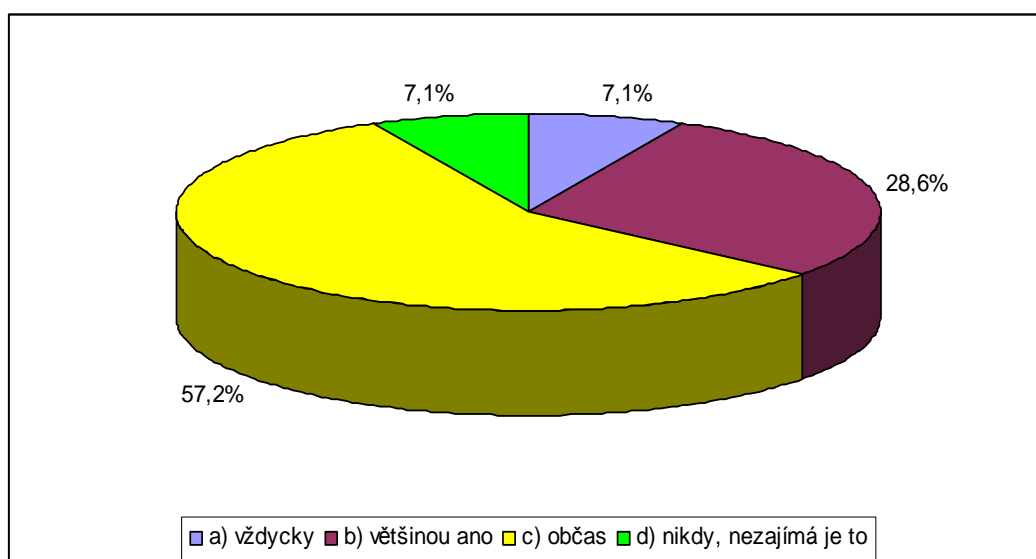
U dívek městské školy se lišila četnost odpovědí od chlapců téže školy. Největší četnosti opět dosáhla odpověď, že žáci si myslí, že rodiče většinou vědí, kde a s kým dítě tráví volný čas (64,1 %). Oproti chlapcům se 18 % dívek domnívá, že jejich rodiče vědí vždy, kde tráví volný čas a 15,4 % rodičů to ví alespoň občas. Jen 2,5 % žákyň uvádí, že jejich rodiče nemají přehled a zájem o trávení volného času svých dětí. Je dobře, že rodiče mají přehled o trávení volného času svých dětí, v tomto případě dívek.

Tabulka 8 Informovanost rodičů, dle mínění žáků, o trávení volného času dětí – chlapci ZŠ Stráž nad Nisou

	ni	fi
a) vždycky	1	7,1 %
b) většinou ano	4	28,6 %
c) občas	8	57,2 %
d) nikdy, nezajímá je to	1	7,1 %

Σ 14

Graf 13 Informovanost rodičů, dle mínění žáků, o trávení volného času dětí – chlapci ZŠ Stráž nad Nisou

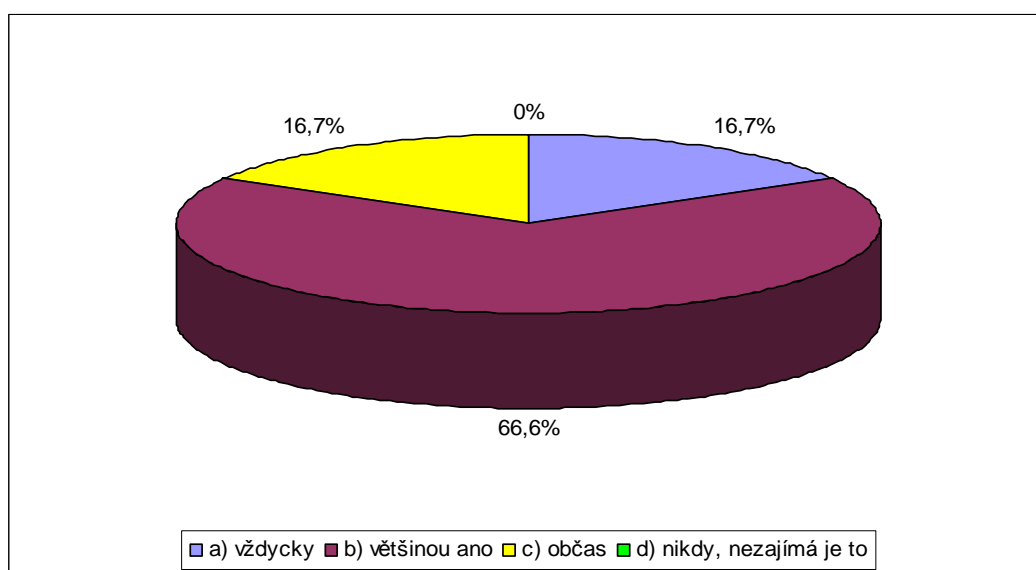
U chlapců ze Základní školy Stráž nad Nisou nám vyšli stejné hodnoty u dvou protikladných odpovědí. 7,1 % rodičů, dle názoru žáků, vždy ví, co jejich dítě dělá a stejné procento rodičů se o to nezajímá. Je to velmi zvláštní zjištění. U této skupiny byla největší četnost odpovědí, že rodiče občas vědí s kým a kde tráví jejich dítě volný čas (57,2 %). 28,6 % žáků se domnívá, že rodiče většinou vědí s kým a kde jejich dítě je. Bylo by zajímavé zjistit, v jakých situacích děti rodiče informují o trávení volného času a kdy ne. To, že žáci nejvíce uváděli odpověď občas může být také tím, že dítě doma často na otázku rodiče kam jde odpoví že ven a rodiče se o bližší specifikum nezajímají. To, s kým dítě jde mnohdy rodičům ani neřekne, protože rodiče si jména kamarádů nepamatují nebo je ani neznají.

Tabulka 9 Informovanost rodičů, dle mínění žáků, o trávení volného času dětí – dívky ZŠ Stráž nad Nisou

	ni	fi
a) vždycky	2	16,7 %
b) většinou ano	8	66,6 %
c) občas	2	16,7 %
d) nikdy, nezajímá je to	0	0 %

Σ 12

Graf 14 Informovanost rodičů, dle mínění žáků, o trávení volného času dětí – dívky ZŠ Stráž nad Nisou

Rodiče dívek z této školy vyšli, dle odpovědí žákyň, v této otázce průzkumného šetření nejlépe. Všichni rodiče vědí alespoň částečně, kde a s kým jejich dítě tráví volný čas. Nejčtenější odpovědí bylo, že rodiče většinou vědí, kde jejich dítě je (66,6 %) a dále stejné procento odpovědí (16,7 %) vyšlo na odpovědi rodiče vždy ví a občas ví, kde a s kým probíhá volný čas jejich dětí.

Jestliže opět porovnáme výsledky dle pohlaví a jednotlivých škol zjistíme, že chlapci nejčastěji uváděli odpověď, že jejich rodiče občas vědí, kde tráví volný čas (42,8 %). U dívek byla nejčastější odpovědí možnost, že rodiče většinou vědí (65,4 %). Značné rozdíly byli mezi pohlavími i u ostatních odpovědí, kdy žáci udávali, že rodiče vždy vědí (chlapci 9 %, dívky 17,4 %) a rodiče nikdy nevědí (chlapci 10 %, dívky 1,2 %) kde a s kým tráví volný čas jejich dítě. V porovnání městské a obecní školy dojdeme k následujícím závěrům. Žáci se nejčteněji

shodně na obou školách domnívají, že rodiče většinou vědí, kde tráví volný čas. U žáků městské školy v 56 %, u žáků obecní školy v 47,6 %. Dále žáci uváděli, že rodiče občas vědí o trávení volného času (21,8 % v městské škole, 37 % v obecní škole). U odpovědi vždycky vyšla lépe městská základní škola, kde žáci uvedli v 14,5 % tuto odpověď. U obecní základní školy to bylo 11,9 %. Rodiče se dle žáků nezajímají o volný čas v 7,7 % na městské škole a ve 3,5 % na obecní škole.

VI. K jakým činnostem žáci nejčastěji využívají počítač

Při tvorbě dotazníku jsme předpokládali, že nejčastější činnost, které se žáci, bez rozdílu pohlaví, věnují na počítači je trávení času na sociálních sítích a k „pokecu“ s přáteli. Výsledky nám ale ukázaly, že ne vždy tomu tak je. V následující tabulkách 10 a 11 uvádíme činnosti seřazené dle oblíbenosti jednotlivých činností (první je nejčastější činnost, poslední činnost, které věnují nejméně času).

Tabulka 10 Oblíbenost činností na počítači dle pohlaví ZŠ Lesní (seřazeno dle stupně oblíbenosti 1-7)

	Chlapci		Dívky
1.	k „pokecu“ s přáteli	1.	ke sledování filmů a poslechu hudby
2.	k hraní her	2.	k trávení času na sociálních sítích
3.	ke sledování filmů a poslechu hudby	3.	k „pokecu“ s přáteli
4.	k trávení času na sociálních sítích	4.	k hledání informací do školy
5.	k brouzdání na internetu	5.	k brouzdání na internetu
6.	k hledání informací do školy	6.	k hraní her
7.	k jiným činnostem	7.	k jiným činnostem

Jak je patrné, chlapci používají počítač především k hraní her, dívky ke sledování filmů a poslechu hudby. Jako jiné činnosti, ke které počítač žáci využívají se u chlapců objevovali nejčastěji odpovědi typu „*sledování porna, chození na stránky 18+ apod.*“ Objevili se ale i následující např. „*sledování světových událostí (Libye, Japonsko), k volnému času (k volnočasovým aktivitám, plánování výletů, učení jízdních řádů, železniční vzdělávání).*“ Tyto odpovědi ale byly

ojedinělé a vycházeli opravdu jen ze samotného zájmu žáků. U dívek se odpovědi různily. Jako jiné činnosti, které se na počítači věnují uváděly: „*stahování písniček a filmů, prezentace do školy, mixování a nahrávání hudby, úprava videí a fotek a posílání SMS zadarmo.*“

Tabulka 11 Oblíbenost činností na počítači dle pohlaví ZŠ Stráž nad Nisou (seřazeno dle stupně oblíbenosti 1–7)

	Chlapci		Dívky
1.	k „pokecu“ s přáteli	1.	k „pokecu“ s přáteli
2.	k trávení času na sociálních sítích	2.	k trávení času na sociálních sítích
3.	ke sledování filmů a poslechu hudby	3.	ke sledování filmů a poslechu hudby
4.	k brouzdání na internetu	4.	k brouzdání na internetu
5.	k hraní her	5.	k hledání informací do školy
6.	k hledání informací do školy	6.	k hraní her
7.	k jiným činnostem	7.	k jiným činnostem

U výsledků městské školy byl patrný značný rozdíl mezi činnostmi, kterými se žáci zabývají na počítači, u obecní školy tomu tak není. Můžeme říci, že žáci se věnují stejným aktivitám jen s tím rozdílem, že dívky věnují hledání informací do školy na počítači trochu více času než chlapci. Nejčastější aktivitou na počítači je pokec s přáteli, ten může probíhat např. prostřednictvím aplikací ICQ, Skype či pomocí chatu. Všechny tyto možnosti byly uvedeny u možnosti „pokec“ s přáteli v dotazníku. Další oblíbenou činností, která má velkou spojitost s činností pokec s přáteli je čas strávený na sociálních sítích. I zde se totiž žáci mohou věnovat pokecu s přáteli a mají zde k dispozici i chat. Dále následují činnosti sledování filmů a poslech hudby, brouzdání po internetu, hraní her u chlapců a hledání informací u dívek, dále hledání informací do školy u chlapců, u dívek hraní her a jiné činnosti. Jako příklady jiných činností, uváděli chlapci stahování filmů, her, programů a hudby, dále programování a přeprogramování her, úprava fotek a videí, ale objevila se i odpověď hledání informací na střední škole. Dívky moc jiných aktivit neuvedly, pouze v několika případech uvedly, že počítač používají ke stahování filmů a obrázků.

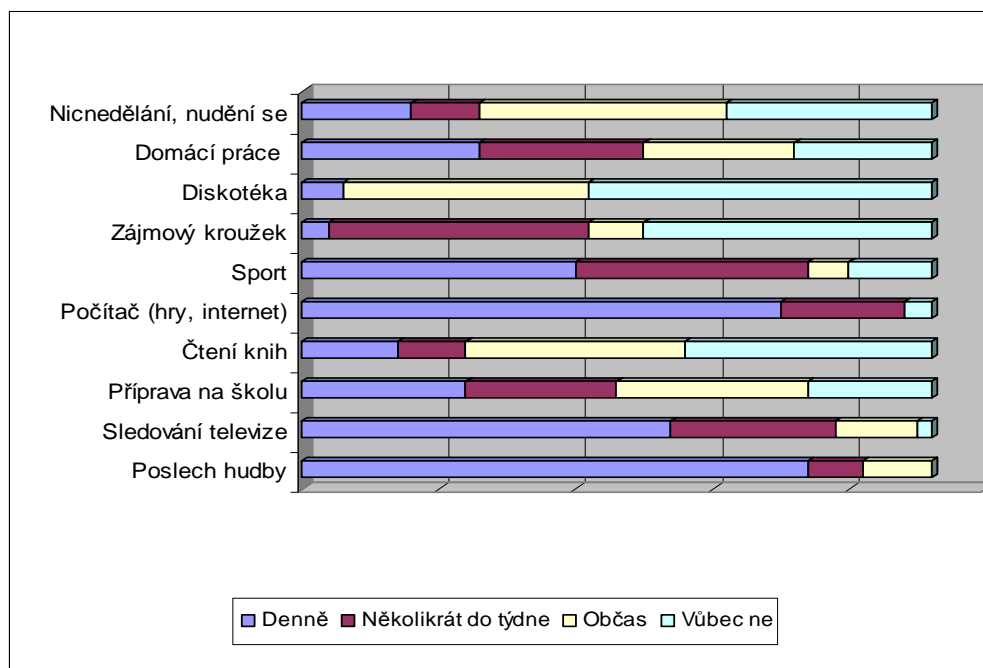
VII. Četnost výskytu jednotlivých aktivit, kterým se žáci věnují ve volném čase

Tato otázka měla za úkol zjistit četnost jednotlivých aktivit, kterým se žáci věnují denně, několikrát do týdne, občas a vůbec ne. Odpovědi žáci zaznamenávali do připravené tabulky. My jsme k vyhodnocení použili tabulku četností a výsledky převedli do grafů.

Tabulka 12 Četnost volnočasových aktivit u žáků ZŠ Lesní

	Denně		Několikrát do týdne		Občas		Vůbec ne	
	ni	fi	ni	fi	ni	fi	ni	fi
Poslech hudby	37	22,6 %	4	4,2 %	5	5,3 %	0	0 %
Sledování televize	27	16,5 %	12	12,8 %	6	6,3 %	1	0,9 %
Příprava na školu	12	7,3 %	11	11,7 %	14	14,7 %	9	8,4 %
Čtení knih	7	4,3 %	5	5,3 %	16	16,8 %	18	16,8 %
Počítač (hry, internet)	35	21,3 %	9	9,6 %	0	0 %	2	1,8 %
Sport	20	12,2 %	17	18,1 %	3	3,2 %	6	5,6 %
Zájemový kroužek	2	1,2 %	19	20,2 %	4	4,2 %	21	19,6 %
Diskotéka	3	1,8 %	0	0 %	18	19 %	25	23,4 %
Domácí práce	13	7,9 %	12	12,8 %	11	11,6 %	10	9,4 %
Nicnedělání, nudění se	8	4,9 %	5	5,3 %	18	18,9 %	15	14,1 %
Σ	164		94		95		107	

Graf 15 Četnost volnočasových aktivit u žáků ZŠ Lesní

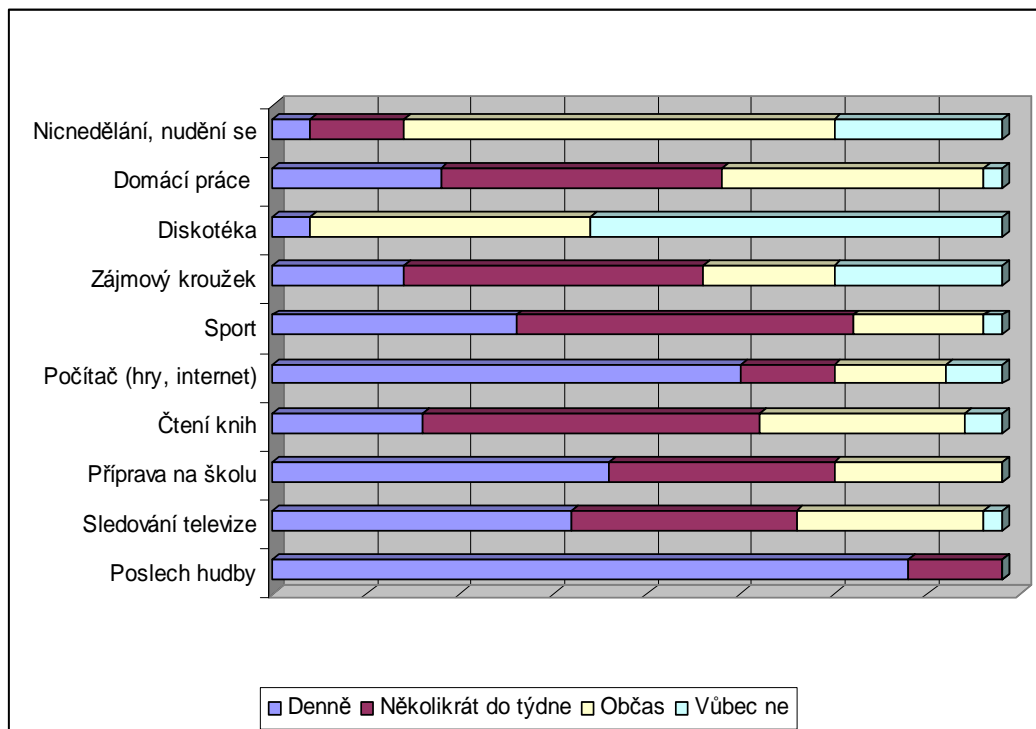

Žáci ZŠ Lesní věnují denně nejvíce času poslechu hudby z MP3, kterou využívají i při dalších aktivitách. Tato aktivita je pak zastoupena několikrát do týdne u 4,2 % žáků a občas u 5,3 % žáků. Denně se žáci věnují ve 21,3 % počítači, v 9,6 % několikrát do týdne a našly se i necelá dvě procenta žáků, kteří se počítači nevěnují vůbec. Ve spojitosti s počítačem se často uvádí i sledování televize. Je to z toho důvodu, že obě tyto média k sobě dokáží strhnout velké množství lidí a udržet je u sebe několik hodin. Sledování televize se denně věnuje 16,5 % žáků, několikrát do týdne 12,8 %, občas 6,3 % a vůbec nesleduje televizi jen 0,9 % žáků. Další činností, které se žáci denně hojně věnují je sport. Tato činnost má své zastoupení i v kategorii několikrát do týdne, kde tuto možnost uvedlo 18,1 %. Najdou se ale i žáci, kteří se sportu věnují jen občas nebo vůbec, těch je ale menšina. Obdobných výsledků jsme dosáhli u činností příprava na školu a domácí práce. U jednotlivých kategorií se četnost výskytu lišila jen minimálně. Jak vyplývá z výsledků, další neoblíbenou činností je čtení knih, diskotéka a nicnedělání. Tyto aktivity zaznamenaly největší četnost právě v kategoriích vůbec nebo občas. Poslední aktivitou je zájmový kroužek, kterému svůj volný čas nevěnuje necelých 20 % žáků, ale skoro stejné procento se zájmovému kroužku věnuje skoro každý den. Žáci měli také možnost uvést jiné aktivity, kterým se ve volném čase věnují. Chlapci této základní školy uváděli následující: „kámoši, blbnutí na MBS, masturbace, sexuální aktivity, tenis, turistika, nákupy.“

Tabulka 13 Četnost volnočasových aktivit u žákyň ZŠ Lesní

	Denně		Několikrát do týdne		Občas		Vůbec ne	
	ni	fi	ni	fi	ni	fi	ni	fi
Poslech hudby	34	25,4 %	5	4,7 %	0	0 %	0	0,0 %
Sledování televize	16	11,9 %	12	11,3 %	10	9,8 %	1	2,1 %
Příprava na školu	18	13,4 %	12	11,3 %	9	8,8 %	0	0,0 %
Čtení knih	8	6 %	18	17,0 %	11	10,8 %	2	4,1 %
Počítač (hry, internet)	25	18,7 %	5	4,7 %	6	5,9 %	3	6,2 %
Sport	13	9,7 %	18	17 %	7	6,9 %	1	2,1 %
Zájmový kroužek	7	5,2 %	16	15,1 %	7	6,9 %	9	18,8 %
Diskotéka	2	1,5 %	0	0 %	15	14,7 %	22	45,8 %
Domácí práce	9	6,7 %	15	14,2 %	14	13,7 %	1	2,1 %
Nicnedělání, nudění se	2	1,5 %	5	4,7 %	23	22,5 %	9	18,8 %
Σ	134		106		102		48	

Graf 16 Četnost volnočasových aktivit u žákyň ZŠ Lesní

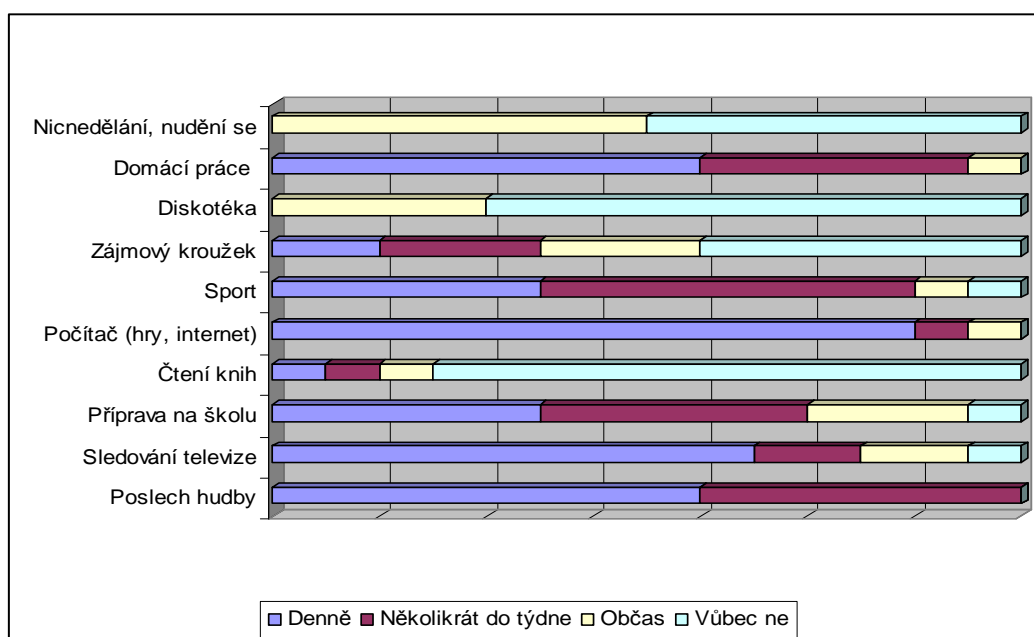

Pokud porovnáme získané výsledky žákyň s výsledky žáků stejné školy, zjistíme následující. U aktivit poslech hudby z MP3, sledování televize, počítač, zájmový kroužek, diskotéka a nicnedělání není významný statistický rozdíl. Naopak u ostatních činností jsou patrné výrazné rozdíly, které stojí za zmínku. Přípravě na školu se překvapivě denně věnuje 13,4 %, několikrát do týdne 11,3 % a občas 8,8 % žákyň. Oproti chlapcům se zde nenašla jediná dívka, která by uvedla, že se přípravě na školu nevěnuje vůbec. Ve čtení knih dopadly dívky také mnohem lépe než chlapci. Denně jich čte 6 %, což není mnoho, ale několikrát do týdne čte 17 % a občas 10,8 % dívek, 4,1 % nečte vůbec. Oproti chlapcům se dívky méně věnují denně a několikrát do týdne sportu a překvapivě i domácím pracím. Jako jiné aktivity jsme našli odpovědi typu: „*chození do města, kamarádi, venčení psa.*“

Tabulka 14 Četnost volnočasových aktivit u žáků ZŠ Stráž nad Nisou

	Denně		Několikrát do týdne		Občas		Vůbec ne	
	ni	fi	ni	fi	ni	fi	ni	fi
Poslech hudby	8	16 %	6	20 %	0	0 %	0	0 %
Sledování televize	9	18 %	2	6,7 %	2	8,7 %	1	2,7 %
Příprava na školu	5	10 %	5	16,7 %	3	13,1 %	1	2,7 %
Čtení knih	1	2 %	1	3,3 %	1	4,3 %	11	29,7 %
Počítač (hry, internet)	12	24 %	1	3,3 %	1	4,3 %	0	0 %
Sport	5	10 %	7	23,3 %	1	4,3 %	1	2,7 %
Zájemový kroužek	2	4 %	3	10 %	3	13,1 %	6	16,2 %
Diskotéka	0	0 %	0	0 %	4	17,4 %	10	27 %
Domácí práce	8	16 %	5	16,7 %	1	4,3 %	0	0 %
Nicnedělání, nudění se	0	0 %	0	0 %	7	30,5 %	7	19 %
Σ	50		30		23		37	

Graf 17 Četnost volnočasových aktivit u žáků ZŠ Stráž nad Nisou

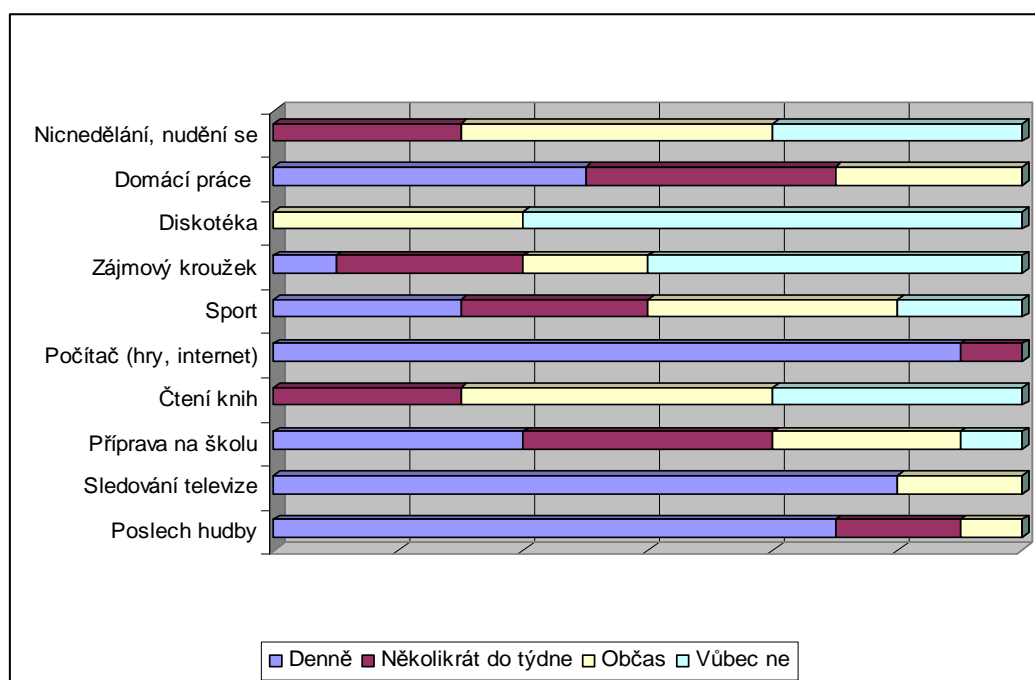
Výsledky žáků ZŠ Stráž nad Nisou byly opět porovnány s výsledky žáků ZŠ Lesní. Bylo zajímavé srovnat, jak se liší výsledky chlapců stejného věku a pohlaví na dvou různých školách. Nejvíce zastoupeny denní aktivity jsou počítač a sledování televize. U chlapců ze ZŠ Lesní byla největší četnost u poslechu hudby z MP3, zde je tato aktivita denně zastoupena až na třetím místě spolu s domácími pracemi. Stejně zastoupené v denních aktivitách má příprava na školu a sport.

U žáků základní školy Lesní činil rozdíl mezi těmito činnostmi skoro 5 %, kdy škola byla v menšině, u žáků ZŠ Stráž jsou hodnoty vyrovnané. Čtení knih, zájmovému kroužku a diskotéce se žáci obou školou v největší četnosti nevěnují vůbec. V případě diskotéky to je chvályhodné, ovšem v případě čtení knih a zájmového kroužku je toto zjištění značně alarmující. Jiné volnočasové aktivity těchto žáků jsou kamarádi a airsoft.

Tabulka 15 Četnost volnočasových aktivit u žákyň ZŠ Stráž nad Nisou

	Denně		Několikrát do týdne		Občas		Vůbec ne	
	ni	fi	ni	fi	ni	fi	ni	fi
Poslech hudby	9	21 %	2	8,7 %	1	3,4 %	0	0 %
Sledování televize	10	23,2 %	0	0 %	2	6,9 %	0	0 %
Příprava na školu	4	9,3 %	4	17,5 %	3	10,3 %	1	4 %
Čtení knih	0	0 %	3	13 %	5	17,3 %	4	16 %
Počítač (hry, internet)	11	25,6 %	1	4,3 %	0	0 %	0	0 %
Sport	3	7 %	3	13 %	4	13,8 %	2	8 %
Zájmový kroužek	1	2,3 %	3	13 %	2	6,9 %	6	24 %
Diskotéka	0	0 %	0	0 %	4	13,8 %	8	32 %
Domácí práce	5	11,6 %	4	17,5 %	3	10,3 %	0	0 %
Nicnedělání, nudění se	0	0 %	3	13 %	5	17,3 %	4	16 %
Σ	43		23		29		25	

Graf 18 Četnost volnočasových aktivit u žákyň ZŠ Stráž nad Nisou

Dívky obou škol se nejčastěji denně věnují počítači a poslechu hudby z MP3. V ostatních kategoriích je četnost těchto aktivit zanedbatelná. Dívky ze ZŠ Stráž nad Nisou se o více než 11 % více denně věnují sledování televize než dívky druhé základní školy. Podobné hodnoty můžeme nalézt ještě u diskotéky, kde největší četnost je u obou škol největší v kategorii vůbec. Přípravě na školu se dívky ze ZŠ Lesní více věnují denně, dívky ze ZŠ Stráž nad Nisou s největší četností několikrát do týdne. Žákyně této základní školy se čtení knih nevěnují denně vůbec, nejvíce se této aktivitě věnují pouze občas (17,3 %) nebo vůbec (16 %). Rozdíly jsou i u dalších činností. Sportu se žákyně této školy věnují s největší četností občas, v případě žákyně ZŠ Lesní je tomu několikrát do týdne. Zájmový kroužek má největší zastoupení v kategorii vůbec a nicnedělání v kategorii občas. Domácím pracím se nejvíce dívky věnují denně, u dívek druhé základní školy tomu bylo několikrát do týdne. Dále se dívky věnují i jiným aktivitám, kde uvedly pouze kamarády a chození ven.

VIII. Činnosti, kterým se spolu s kamarády žáci věnují

Přesné znění otázky v dotazníku bylo **Jaké činnosti se s kamarády nejčastěji věnujete?** Čas chlapců staršího školního věku, který tráví s kamarády vypadá zhruba následovně – „*poflakování se, neboli zewling (jak se hojně v odpovědích vyskytovalo) po městě spojený s ničením majetku, provokováním lidí a kouřením cigaret či vodní dýmky, sportem a hraní na počítači.*“ Překvapivě se v odpovědích chlapců objevovala i odpověď nakupování, což je u chlapců zcela nezvyklé. Dívky tráví nejvíce času s kamarády povídáním. Tato odpověď byla nejrozšířenější. Dále se věnují chození po městě, nákupům a kouření vodní dýmky (v čajovně i u někoho doma).

V odpovědích žáků převládali kladné činnosti nad těmi zápornými, což je dobré zjištění. Žáci jsou ve věku, kdy se hodně experimentuje a to bylo znát i na odpovědích u této otázky. U obou pohlaví byly také zastoupeny odpovědi, které měly základ v zájmové činnosti žáka – např. parkur, rybaření, fotbal, florball, airsoft atd.

IX. Četnost setkání se sociálně patologickými jevy

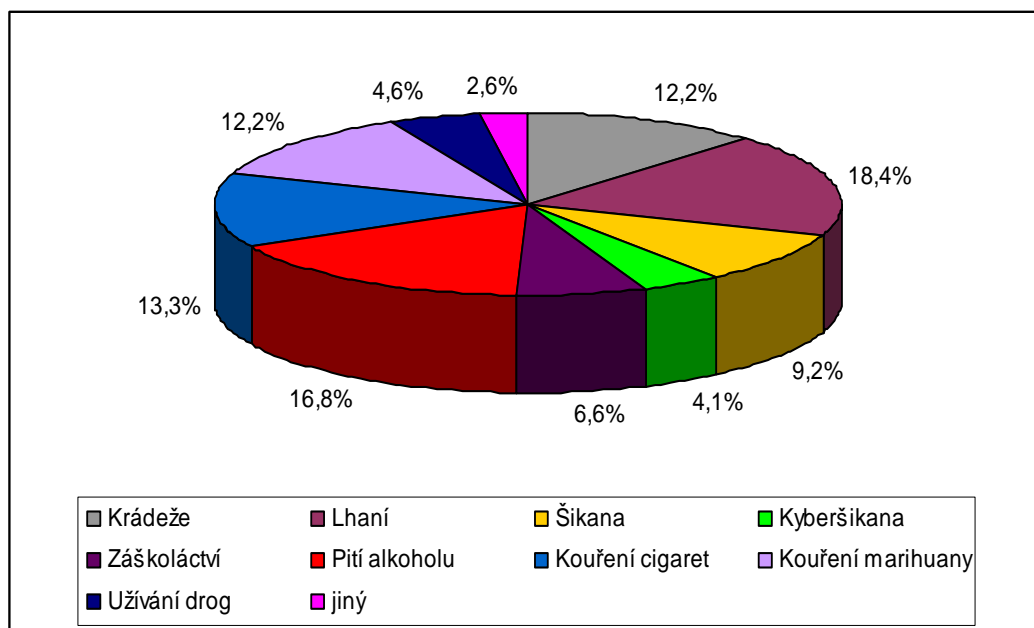
Tato otázka byla jednou ze stěžejních, protože měla vztah jak k hlavnímu cíli, tak k jednomu z dílčích cílů, ale i k předpokladu práce S jakým sociálně patologickým jevem přišli žáci 8. a 9. tříd do styku nejčastěji? K vyhodnocení byla opět použita tabulka četností a následně výsečový graf.

Tabulka 16 Četnost výskytu setkání se sociálně patologickými jevy u žáků ZŠ Lesní

	ni	fi
Krádeže	24	12,2 %
Lhaní	36	18,4 %
Šikana	18	9,2 %
Kyberšikana	8	4,1 %
Záškoláctví	13	6,6 %
Pití alkoholu	33	16,8 %
Kouření cigaret	26	13,3 %
Kouření marihuany	24	12,2 %
Užívání drog	9	4,6 %
jiný	5	2,6 %

Σ 196

Graf 19 Četnost výskytu setkání se sociálně patologickými jevy u žáků ZŠ Lesní

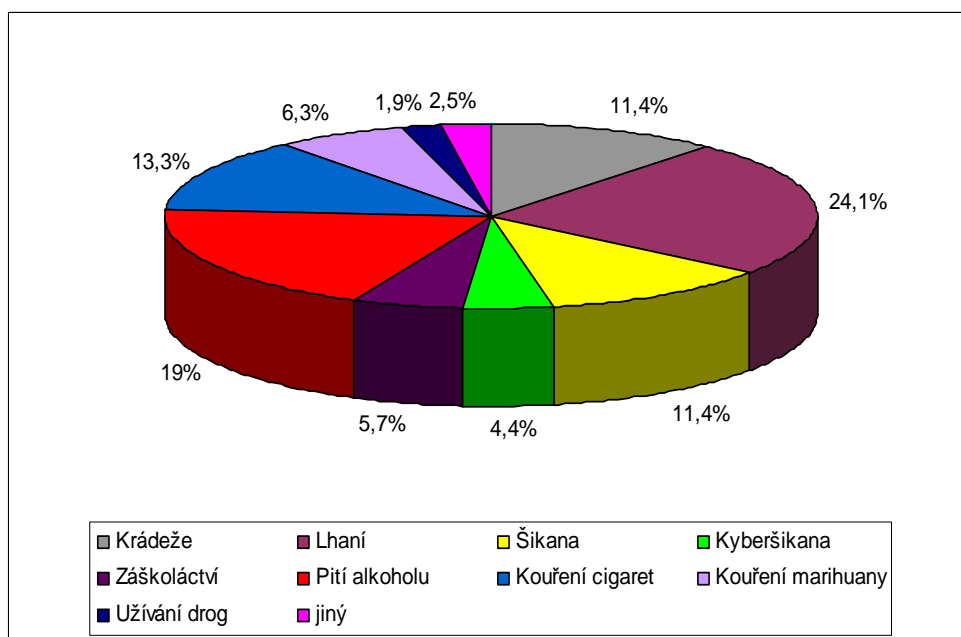
Žáci této základní školy se již setkali se všemi nabízenými sociálně patologickými jevy. Největší četnost má lhaní (18,4 %), pití alkoholu (16,8 %), kouření cigaret (13,3 %) a krádeže a kouření marihuany (12,2 %). Následuje šikana, záškoláctví, užívání drog, kyberšikana a jiné. Mezi jiné sociálně patologické jevy žáci uvedli „masturbace, konflikt s policií, kouření vodní dýmky a pornografie.“

Tabulka 17 Četnost výskytu setkání se sociálně patologickými jevy u žáků ZŠ Lesní

	ni	fi
Krádeže	18	11,4 %
Lhaní	38	24,1 %
Šikana	18	11,4 %
Kyberšikana	7	4,4 %
Záškoláctví	9	5,7 %
Pití alkoholu	30	19 %
Kouření cigaret	21	13,3 %
Kouření marihuany	10	6,3 %
Užívání drog	3	1,9 %
jiný	4	2,5 %

Σ 158

Graf 20 Četnost výskytu setkání se sociálně patologickými jevy u žáků ZŠ Lesní

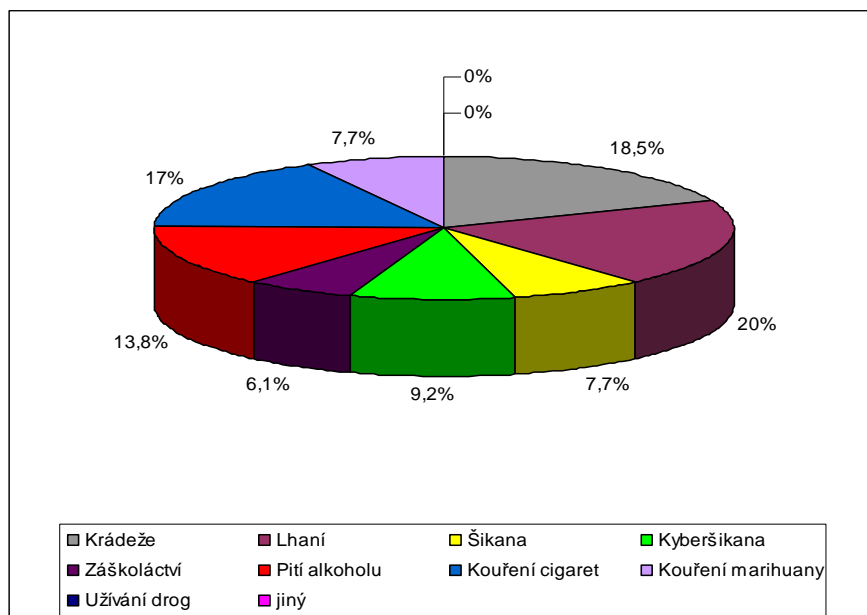
Žákyně ZŠ Lesní se stejně jako žáci této školy již setkali se všemi nabízenými sociálně patologickými jevy. Největší četnosti dosáhly, stejně jako u chlapců, jevy lhaní (24,1 %), pití alkoholu (19 %) a kouření cigaret (13,3 %). Významné četnosti dosáhly i jevy krádeže a šikana (11,4 %), kouření marihuany (6,3 %), záškoláctví (5,7 %) a kyberšikana (4,4 %). Jiné sociálně patologické jevy, s kterými se setkaly uvedly dívky tyto: „kouření vodní dýmky, šlapání a domácí násilí.“

Tabulka 18 Četnost výskytu setkání se sociálně patologickými jevy u žáků ZŠ Stráž nad Nisou

	ni	fi
Krádeže	12	18,5 %
Lhaní	13	20 %
Šikana	5	7,7 %
Kyberšikana	6	9,2 %
Záškoláctví	4	6,1 %
Pití alkoholu	9	13,8 %
Kouření cigaret	11	17 %
Kouření marihuany	5	7,7 %
Užívání drog	0	0 %
jiný	0	0 %

Σ 65

Graf 21 Četnost výskytu setkání se sociálně patologickými jevy u žáků ZŠ Stráž nad Nisou

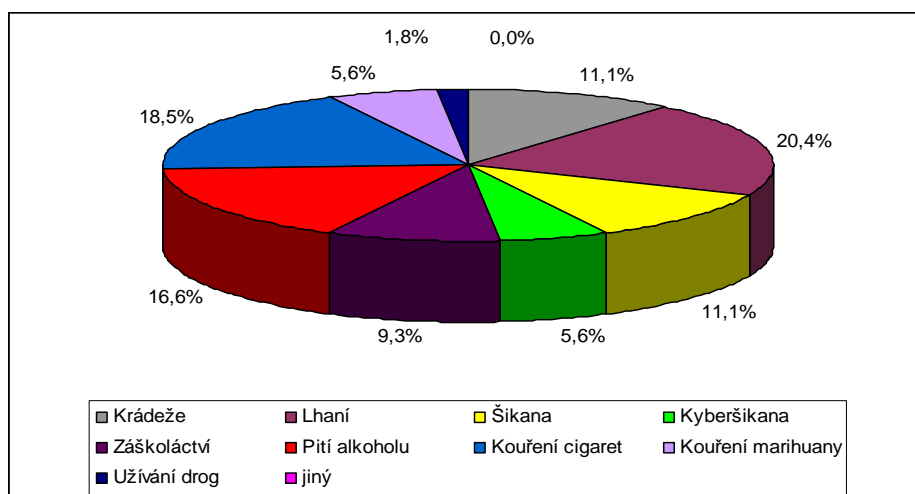
U žáků obecní školy se četnost výskytu sociálně patologických jevů liší od četnosti u žáků městské školy. Největší četnost opět připadá na lhaní (20 %), dále na krádeže (18,5 %) a na kouření cigaret (17 %). Žáci se také již setkali ve větší míře s pitím alkoholu (13,8 %), kyberšikanou (9,2 %), šikanou a kouřením marihuany (7,7 %) a záškoláctvím (6,1 %). S užíváním drog ani s jinými sociálně patologickými jevy se žáci této školy dosud nesečkali, nebo to nevedli ve svých odpovědích. Zajímavé je, že pouze u této skupiny respondentů je vyšší četnost setkání s kyberšikanou (9,2 %) než se šikanou (7,7 %). U ostatních skupin respondentů je tomu naopak.

Tabulka 19 Četnost výskytu setkání se sociálně patologickými jevy u žákyň ZŠ Stráž nad Nisou

	ni	fi
Krádeže	6	11,1 %
Lhaní	11	20,4 %
Šikana	6	11,1 %
Kyberšikana	3	5,6 %
Záškoláctví	5	9,3 %
Pítí alkoholu	9	16,6 %
Kouření cigaret	10	18,5 %
Kouření marihuany	3	5,6 %
Užívání drog	1	1,8 %
jiný	0	0 %

Σ 54

Graf 22 Četnost výskytu setkání se sociálně patologickými jevy u žákyň ZŠ Stráž nad Nisou

Dívky ze ZŠ Stráž nad Nisou uvedly největší četnost setkání s následujícími sociálně patologickými jevy – lhaní (20,4 %), kouření cigaret (18,5 %) a pití alkoholu (16,6 %). Dalšími sociálně patologickými jevy, s kterými žákyně již přišly do styku jsou krádeže a šikana (11,1 %), záškoláctví (9,3 %), kouření marihuany a kyberšikana (5,6 %) a užívání drog. S jinými sociálně patologickými jevy se žákyně této školy nesetkaly.

X. V jakém věku, kde a od koho žáci poprvé získali alkohol, cigarety, marihuanu a další drogy

Podklad pro tuto dotazníkovou položku jsme získali v Evropské školní studii o alkoholu a jiných drogách (ESPAD). Z možností, které ESPAD nabízel byly vybrány pouze ty, které měli souvislost s teoretickou částí práce. Žáci měli k dispozici tabulku, do které měli uvést kdy, kde a od koho získali poprvé uvedené látky. V nabídce byly tyto možnosti – pil(a) pivo (alespoň jednu sklenici), pil(a) víno (alespoň jednu skleničku), pil(a) tvrdý alkohol, opil(a) se alkoholem, kouřil(a) první cigaretu, zkusil(a) marihuanu a zkusil(a) jinou drogu (jakou?).

Pivo je látka, s kterou děti přicházejí do styku nejdříve. U obou pohlaví dochází k prvnímu vypití sklenice piva v 10 letech. Pokud bychom se ptali, kdy poprvé pivo ochutnali, dostali bychom se na věkový průměr kolem pěti let. Sklenici piva nejčastěji dětem poprvé podal někdo z rodiny, většinou otec nebo

děda a ke konzumaci došlo v domácím prostředí. Objevovali se také odpovědi, že dítě poprvé sklenici piva dostalo od kamaráda, od číšníka, od známých, od staršího sourozence, od prodejce a dokonce se objevila i odpověď, že od učitelky. Místo, kde dítě poprvé pije pivo se odvíjí od toho, od koho ho získal – venku, v hospodě, na párty, na chatě, na diskotéce, ve škole atd.

Tak jako pivo získávají děti nejčastěji od mužské části rodiny, v případě vína je tím prvním, kdo dítěti nalije sklenku vína maminka či babička. Dle odpovědí žáků se tomu děje hlavně při rodinných oslavách. První skleničku vína vypijí chlapci průměrně v 11 letech a dívky ve 12 letech. Jak jsme již uvedli, ke konzumaci dochází doma, ale také na diskotéce, na večírku, v restauraci, venku, u kamaráda doma. V souvislosti s tím žáci udávali, že poprvé jim skleničku vína nabídl kamarád, rodiče a jiní rodinní příslušníci, ale objevila se i odpověď, že si víno vzal sám, nikdo mu ho nenabízel.

S tvrdým alkoholem přicházejí děti do styku o něco později než s pivem a vínem. Chlapci průměrně poprvé pijí tvrdý alkohol ve 12,5 letech, dívky ve 14 letech. Místo, kde k první konzumaci dochází uvedli žáci např. doma, v hospodě, na diskotéce, na táboře, u kamaráda, v parku, na svatbě. Tvrdý alkohol už dětem rodiče nenabízí v takové míře, více se objevovali odpovědi od kamaráda, od sourozenců, od vedoucího, sám si vzal(a) nebo koupil(a). V několika případech se objevila i odpověď, že od Vietnamců. Jeden žák odpověď i rozšířil a dopsal, že od Vietnamců lze získat tvrdý alkohol snadno.

Od první skleničky piva a vína, přes tvrdý alkohol se dostáváme ke zjištění, v jakém věku se průměrně děti poprvé opijí. U chlapců je to dříve než u dívek, a to zhruba ve 13 letech, u dívek o rok později. V odpovědích na otázku kde a od koho jsme se dozvěděli stejná místa a osoby, proto je zde již neuvádíme znovu.

První cigareta je spolu s pivem jedna z prvních zakázaných věcí, kterou dítě chce okusit. Chlapci toto „zakázané ovoce“ zkouší v 10,5 letech, dívky kolem 12tého roku. Nejčastěji se objevovala odpověď, že první cigaretu žák získal od kamaráda a že ji zkusil venku. Je zajímavé, že rodiče svým dětem nabízejí pivo a víno, ale cigaretu jen zcela výjimečně. Pokud nekouří je to pochopitelné, a pokud kouří asi si velmi dobře uvědomují, co to je závislost na nikotinu a nechtějí své děti dostat do stejné situace.

Mimo kouření cigaret se v posledních letech rozmohlo i kouření marihuany. Poprvé děti zkouší kouřit marihuanu ve 13,5 letech (chlapci) a ve 14,5 letech (dívky). Obdobně jako u cigaret, i u marihuany, je ten, kdo dítěti podá první joint kamarád a děje se tak venku.

Jako jinou drogu, kterou žáci zkusili se mezi odpověďmi objevilo kafe, které dítěti doma nabídla matka, dále šňupací tabák, který jeden žák získal na táboře od kamaráda a dva žáci od kamarádů ve škole. Jiné drogy, které by žáci zkusili se v odpovědích neobjevili. Bylo by zajímavé u stejných žáků zjistit např. za rok či dva, jak je to se zkušeností s jinými drogami. Lze předpokládat, že by se objevila větší četnost výskytu jiných vyzkoušených drog.

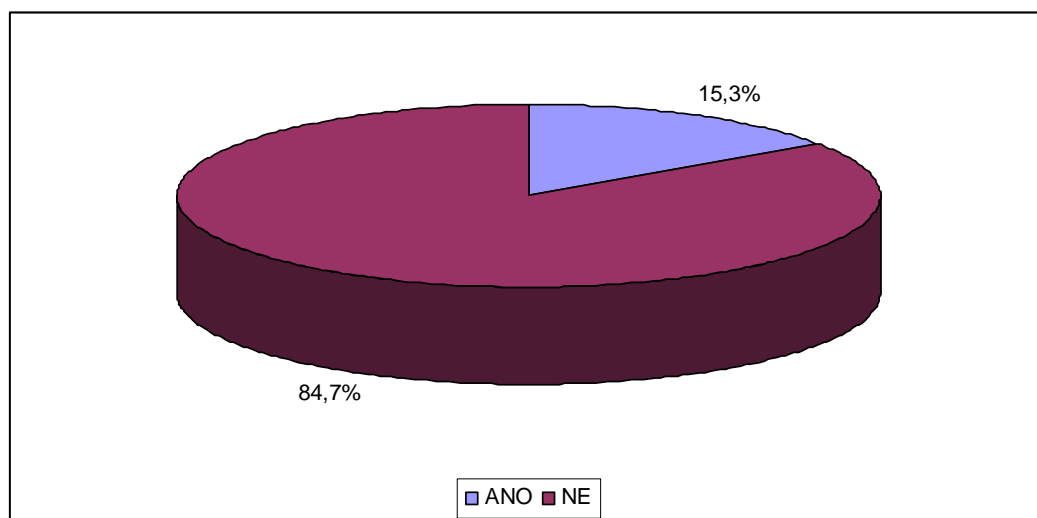
XI. Záškoláctví

Jak již bylo uvedeno u vyhodnocení dotazníkové otázky č. 9, záškoláctví nepatří mezi nejvíc rozšířené patologické jevy u dětí staršího školního věku. Následující údaje v tabulkách a grafech toto jen potvrzují.

Tabulka 20 Četnost výskytu záškoláctví na ZŠ Lesní

	Chlapci		Dívky	
	ni	fi	ni	fi
ANO	6	13 %	7	18 %
NE	40	87 %	32	82 %
	Σ 46		Σ 39	

Graf 23 Četnost výskytu záškoláctví na ZŠ Lesní

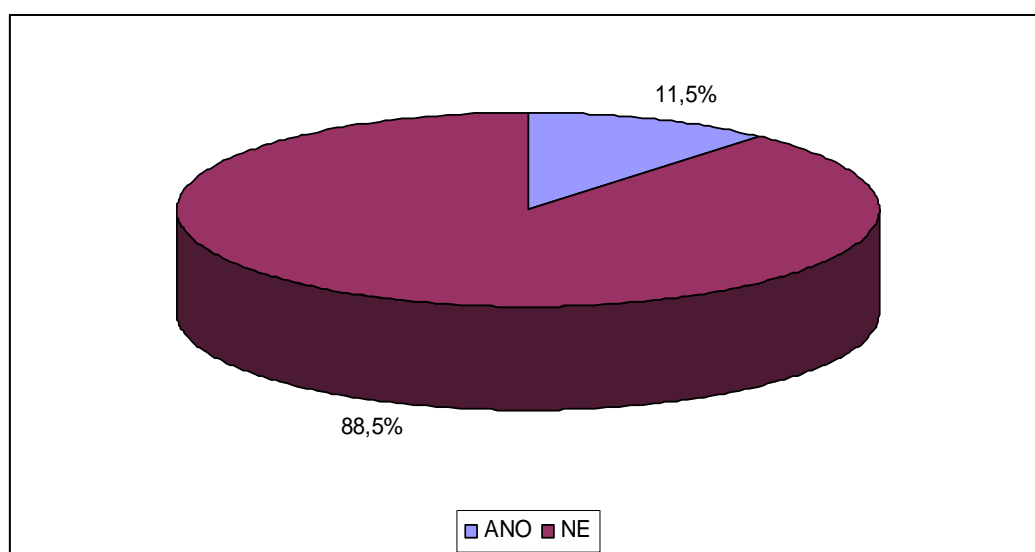

Zkušenost se záškoláctvím mělo dle odpovědí v dotazníkovém šetření jen 13 žáků z 85, což odpovídá 15,3 %. Zbýlých 84,7 % za školou ještě nebylo, nebo se báli uvést pravdivou odpověď. Jako důvody záškoláctví uváděli žáci této školy toto: „nechtělo se mi na tělák; se mi nechtělo do školy; byla jsem unavená a vystresovaná, zhroutila bych se, byla to moje blbost; protože jsem si zapoměla omluvenku a nechtělo se mi volat rodičům; nechtělo se mi na tělocvik; protože mě ten předmět nebaví.“

Tabulka 21 Četnost výskytu záškoláctví na ZŠ Stráž nad Nisou

	Chlapci		Dívky	
	ni	fi	ni	fi
ANO	2	14,3 %	1	8,3 %
NE	12	85,7 %	11	91,7 %
	Σ 14		Σ 12	

Graf 24 Četnost výskytu záškoláctví na ZŠ Stráž nad Nisou

I na obecní základní škole se objevilo jen malé procento těch, kteří již mají zkušenost se záškoláctvím. Byli to jen 2 chlapci a 1 dívka, což představuje 11,5 %. 88,5 % žáků nemá se záškoláctvím žádnou zkušenost. U žáků ZŠ Stráž nad Nisou se objevil jen jeden důvod, proč byl žák za školou: „protože sem byl blbej a neuměl sem si zajistit omluvenku.“

Z výsledků obou škol je patrné, že záškoláctví opravdu nepatří mezi nejrozšířenější sociálně patologický jev u dětí staršího školního věku.

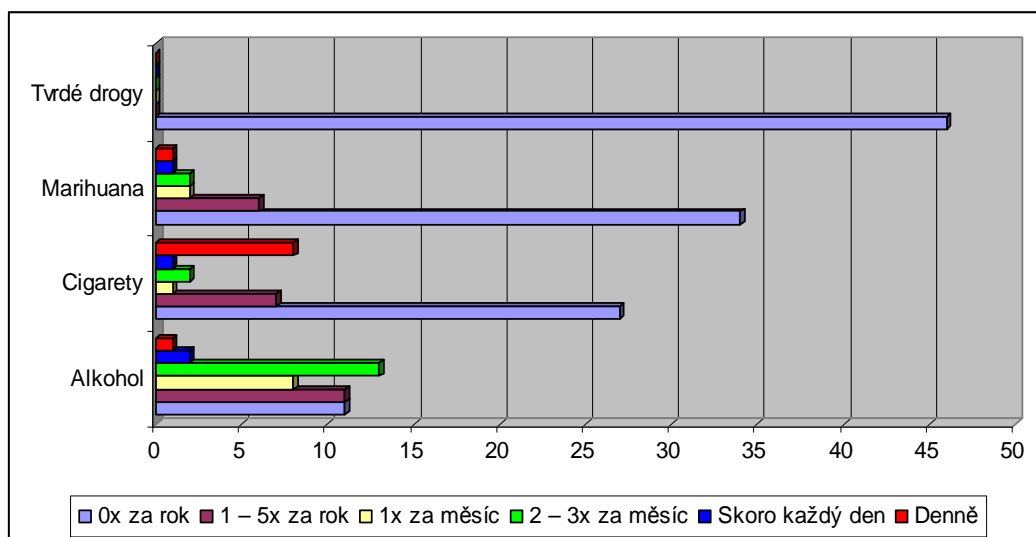
XII. Zkušenost s návykovými látkami za posledních 12 měsíců

Tato otázka byla opět převzata z Evropské školní studie o alkoholu a jiných drogách (ESPAD). Výsledky byly zaznamenány do tabulek četností dle pohlaví a jednotlivých škol a následně převedeny do grafů.

Tabulka 22 Zkušenost s návykovými látkami za posledních 12 měsíců u chlapců ZŠ Lesní

	0x za rok		1–5x za rok		1x za měsíc		2–3x za měsíc		Skoro každý den		Denně	
	ni	fi	ni	fi	ni	fi	ni	fi	ni	fi	ni	fi
Alkohol	11	9,3 %	11	45,9 %	8	72,7 %	13	76,4 %	2	50 %	1	10 %
Cigarety	27	22,9 %	7	29,1 %	1	9,1 %	2	11,8 %	1	25 %	8	80 %
Marihuana	34	28,8 %	6	25 %	2	18,2 %	2	11,8 %	1	25 %	1	10 %
Tvrdé drogy	46	39 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %
Σ	118		24		11		17		4		10	

Graf 25 Zkušenost s návykovými látkami za posledních 12 měsíců u chlapců ZŠ Lesní

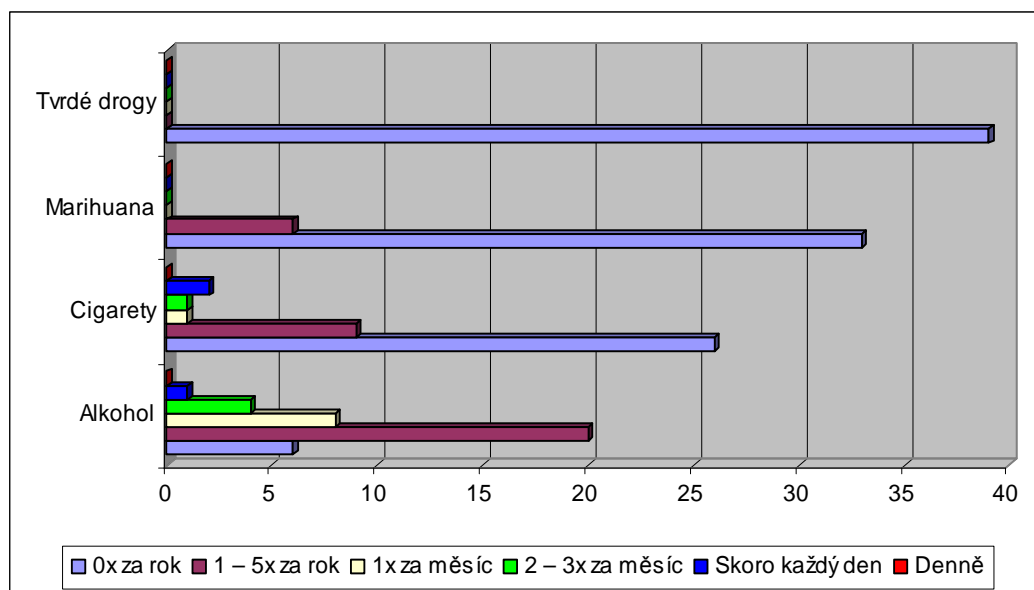
Jak jsme předpokládali, největší četnost je u návykových látek alkohol a cigarety. U marihuany a tvrdých drog je četnost užívání malá nebo žádná. Alkohol chlapci této školy požívají nejčastěji 2–3x za měsíc a cigarety 0x za rok. Při zpracování výsledků nás zarazilo, že alkohol a cigarety nejsou dětmi v období puberty skoro

vůbec užívány. Jednou z příčin může být to, že si žáci špatně přečetli zadání otázky, další příčinou může být např. obava napsat pravdu. Toto zjištění může mít ještě jedno vysvětlení a to, že žáci opravdu neholdují alkoholu a cigaretám v takové míře.

Tabulka 23 Zkušenost s návykovými látkami za posledních 12 měsíců u dívek ZŠ Lesní

	0x za rok		1 – 5x za rok		1x za měsíc		2 – 3x za měsíc		Skoro každý den		Denně	
	ni	fi	ni	fi	ni	fi	ni	fi	ni	fi	ni	fi
Alkohol	6	5,8 %	20	57,1 %	8	88,9 %	4	80 %	1	33,3 %	0	0 %
Cigarety	26	25 %	9	25,8 %	1	11,1 %	1	20 %	2	66,7 %	0	0 %
Marihuana	33	31,7 %	6	17,1 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %
Tvrdé drogy	39	37,5 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %
Σ	104		35		9		5		3		0	

Graf 26 Zkušenost s návykovými látkami za posledních 12 měsíců u dívek ZŠ Lesní

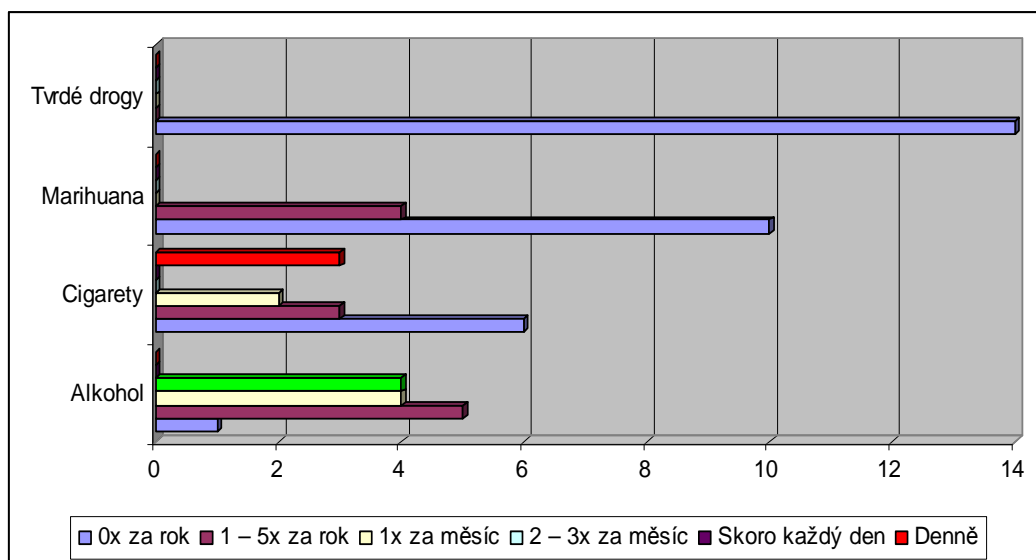

Skoro všechny uvedené návykové látky mají největší četnost zastoupení v kategorii užívání 0x za rok. Což nás velmi potěšilo. Pouze u alkoholu tomu tak není. Dívky této základní školy užívají alkohol nejčastěji 1–5x za rok. V porovnání s chlapci ze stejné školy jsou na tom dívky s užíváním návykových látek lépe ve smyslu, že jejich užívání je v nižší míře.

Tabulka 24 Zkušenost s návykovými látkami za posledních 12 měsíců u chlapců ZŠ Stráž nad Nisou

	0x za rok		1 – 5x za rok		1x za měsíc		2 – 3x za měsíc		Skoro každý den		Denně	
	ni	fi	ni	fi	ni	fi	ni	fi	ni	fi	ni	fi
Alkohol	1	3,2 %	5	41,7 %	4	66,7 %	4	100 %	0	0 %	0	0 %
Cigarety	6	19,4 %	3	25 %	2	33,3 %	0	0 %	0	0 %	3	100 %
Marihuana	10	32,3 %	4	33,3 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %
Tvrdé drogy	14	45,1 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %
Σ	31		12		6		4		0		3	

Graf 27 Zkušenost s návykovými látkami za posledních 12 měsíců u chlapců ZŠ Stráž nad Nisou

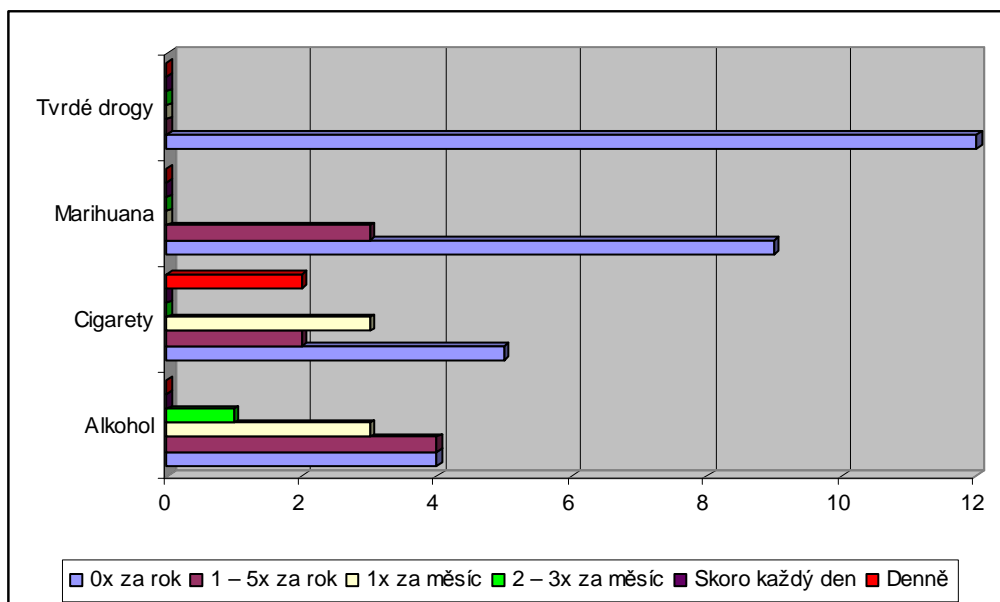

Ze zjištěných hodnot vyplývá, že denně se věnují návykovým látkám, přesněji kouření cigaret, pouze tři žáci ze čtrnácti, což představuje 21,4 %. Ostatní nemají za poslední rok zkušenost s návykovou látkou buď žádnou, jako je tomu v případě tvrdých drog, ale i u většiny odpovědí u kouření marihuany a cigaret. Kromě kategorie 0x za rok bylo hodně odpovědí vyznačeno v kategorii 1–5x za rok. Je to tím, že jak jsme již mnohokrát zmínili, období puberty je charakterizováno experimenty a k nim patří i experimenty s návykovými látkami.

Tabulka 25 Zkušenost s návykovými látkami za posledních 12 měsíců u dívek ZŠ Stráž nad Nisou

	0x za rok		1 – 5x za rok		1x za měsíc		2 – 3x za měsíc		Skoro každý den		Denně	
	ni	fi	ni	fi	ni	fi	ni	fi	ni	fi	ni	fi
Alkohol	4	13,3 %	4	44,5 %	3	50 %	1	100 %	0	0 %	0	0 %
Cigarety	5	16,7 %	2	22,2 %	3	50 %	0	0 %	0	0 %	2	100 %
Marihuana	9	30 %	3	33,3 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %
Tvrdé drogy	12	40 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %
Σ	30		9		6		1		0		2	

Graf 28 Zkušenost s návykovými látkami za posledních 12 měsíců u dívek ZŠ Stráž nad Nisou

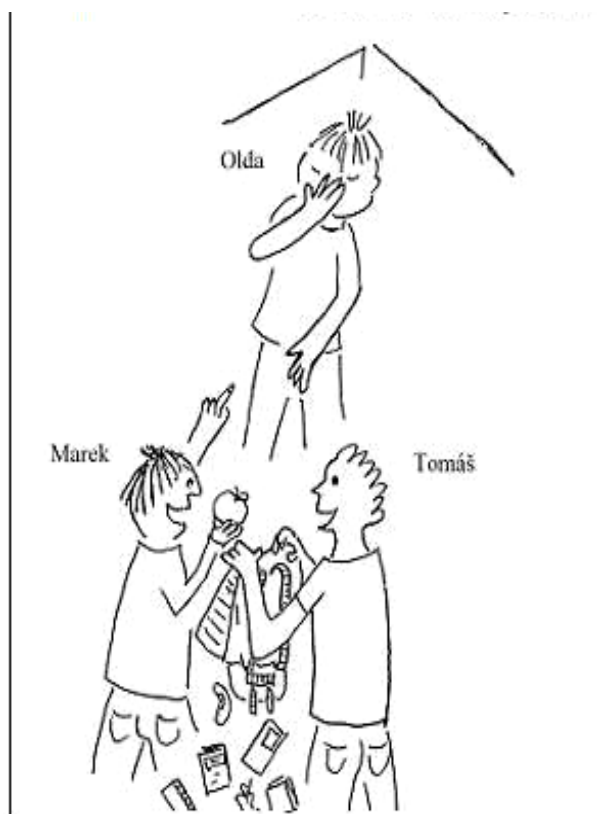
Žákyně této školy nemají, stejně jako ostatní, žádnou zkušenost za posledních 12 měsíců s tvrdými drogami. Je to vcelku pochopitelné. Tvrdé drogy se objevují převážně na diskotékách a v nočních barech, kam se žák 8. a 9. třídy málokdy dostane. Je ale velká pravděpodobnost, že pokud už zkusil během docházky na základní škole marihuanu, že bude vyhledávat další, a bohužel i tvrdší drogy. Nelze to ale tvrdit stoprocentně. U alkoholu je u dívek nejpočetněji zastoupena kategorie 0x za rok a 1–5x za rok, u cigaret 0x za rok a u marihuany také 0x za rok. Oproti dívkám z druhé základní školy je nutno uvést, že zde kouří denně 2 žákyně, což představuje 16,7 %.

Pokud se podíváme na výsledky žáků celkově, jsou velmi potěšující. Je ovšem možné, že žáci neuváděli pravdivé informace, což může výsledky značně zkreslovat. Pokud jsou ale informace pravdivé, tak to s žáky staršího školního věku není s užíváním návykových látek tak zlé. Co je ovšem nutné do budoucna sledovat je četnost užívání marihuany. Před několika lety nebyla skoro žádná možnost, aby se tato látka dostala k žákům základní školy a nyní se objevují odpovědi, že žáci kouří marihuanu denně nebo skoro denně. Jsou to sice pouze výjimky, ale i ty, něco znamenají a je nutné jim věnovat pozornost.

XIII. Obrázky – šikana

V kapitole 6 byla již tato metoda zmíněna. Jejími autory jsou Řičan a Janošová. Dlouho jsme přemýšleli, jak tuto metodu vyhodnotit a nakonec jsme zvolili netradiční způsob, kdy jsme do textu práce neskenovali z dotazníku obrázky tak, jak je měli k dispozici žáci a k nim napsali nejčastější odpovědi našich respondentů seřazené dle četnosti od nejvíce se vyskytující odpověď po nejméně se vyskytující odpověď.

Obrázek 1 Představ si, že jdeš chodbou ve škole a vidíš tuto situaci.

Jaký máš pocit z toho, co se tady děje?

- Špatný;
- Šikana;
- lítost, protože Tomáš s Markem Oldu šikanují;
- je to hrozný;
- smutný;
- „normal“, je to běžný;
- pomohl(a) bych Oldovi;
- dojdu pro učitele/učitelku;
- zmlátím je;
- zlost;
- přidám se k silnější straně

Tyto odpovědi se vyskytovali nejčastěji. Ve většině případů žáci s Oldou soucítili, z některých odpovědí bylo znát, že jim tato situace není cizí a že sami byli někdy na místě Oldy. Pro zajímavost bychom uvedli několik komentářů k tomuto obrázku, které nás zaujali. „*Marek a Tomáš šikanují Oldu, který je ztracený! Pokusím se ho odvézt do bezpečí a pak to nahlásím jako hnus nazývaný šikana! Můj názor: Život je bumerang, vrátí se jim to!*“ (žákyně 9. třídy) „*Tomáš a Marek ubližují Oldovi. Dělají si z něho legraci a nerespektují ho. Šikana je věc, která vzniká v domácím prostředí dětí, které si vybíjejí zlost, nebo dělají to, co dělá/někdo jim. Je to psychický blok.*“ (žákyně 9. třídy)

Objevovali se ale i odpovědi, které jasně dávali najevo, že by se jejich autoři přidali na stranu agresorů. Jak už jsme zmínili výše, objevovala se odpověď přidám se k silnější straně, ale také např. následující výrok: „*Klasika na denním pořádku. Alespoň 4 do týdne se to děje komukoli z naší třídy (ale de o legraci žádná šikana nebo tak, to vůbec).*“ (žák 8. třídy)

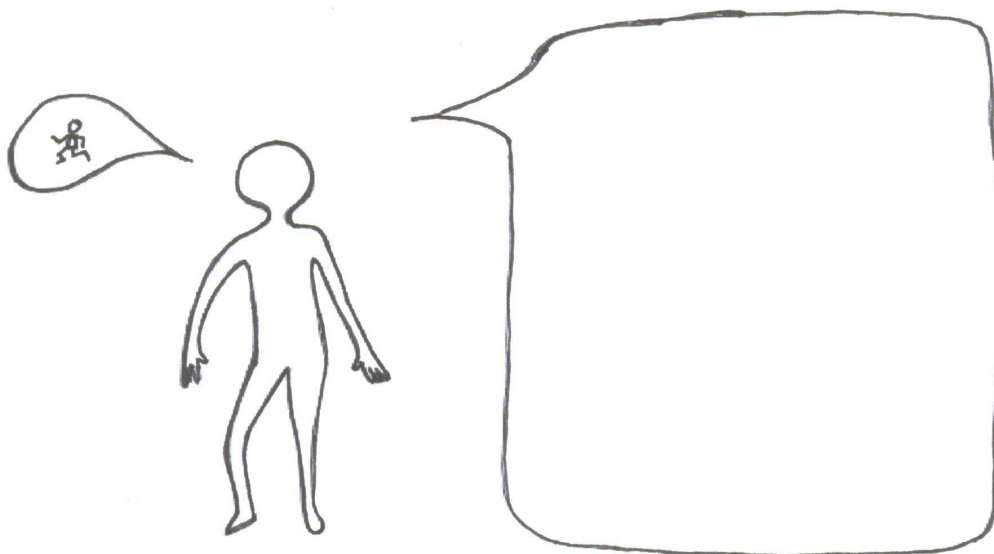
Jeden žák 9. třídy si dokonce obrázek vyložil úplně jinak, po svém. Pro zajímavost uvádíme jeho reakci k obrázku: „*Prase! Šahá si do rozkroku a ještě se u toho oblizuje! Marek na něj s údivem kouká a ukazuje na něj prst. Tomáš bere tašku a vyhazuje mu z tašky „FET!“ Myslím, že Tomáš udělal dobrou věc!*“

Obrázek 2 Tady přiběhl Oldův kamarád Mirek. Co těm klukům asi řekne?

Zhruba v 80 % všech odpovědí se v nějakém stejném, či obdobném slova smyslu, vyskytovalo, že Mirek Markovi a Tomášovi řekne: „*Nechte ho být!*“ V některých odpovědích byl za touto větou nějaký sprostý dovětek nebo věta typu „...*nebo vás zmlátím; ...co vám udělal?; ...hned někoho zavolám atd.*“ Bohužel se i docela často objevovali odpovědi typu: „*Počkejte pomůžu vám; Můžu se prosím přidat?; Já chci taky apod.*“ Je to zarážející, ale opravdu jsou někteří žáci schopni něčeho takového. Tyto odpovědi nám můžou jasně naznačovat, že se jedná o agresora, ale může to být pouze projev puberty, kterým se chtěl při vyplňování dotazníku zviditelnit.

Obrázek 3 A tady je nějaký kluk nebo holka, prostě někdo, mohl(a) bys to být i ty. Napiš, co si tenhle kluk nebo holka myslí o tom, jaký je Mírek.

Nejčastější přívlastek, jaký je Mírek, bylo statečný. Dále se objevovali kladné vlastnosti jako „*odvážný, obětavý, hodný, kamarádský, upřímný, milý, srdečný.*“ Mírek byl také označován jako hrdina; hodný kluk, který se nebojí a nemá strach atd. Někteří žáci ale v závislosti na tom, co napsali do předchozích odpovědí uvedli i negativní charakteristiku Mirka. Jako příklad uveďme, že Mírek je „*zlý; arogantní; zlý, protože pomáhá špatné straně; sprostý atd.*“

Tato metoda je teprve v počátcích. Nelze proto jednoznačně říci, že ti, kteří zde odpovídali jako agresoři, jimi skutečně jsou. Při podezření na šikanu je vždy potřeba sesbírat více indicií a teprve pak, už s důkazy, obvinít agresora.

XIV. Setkání s kyberšikanou

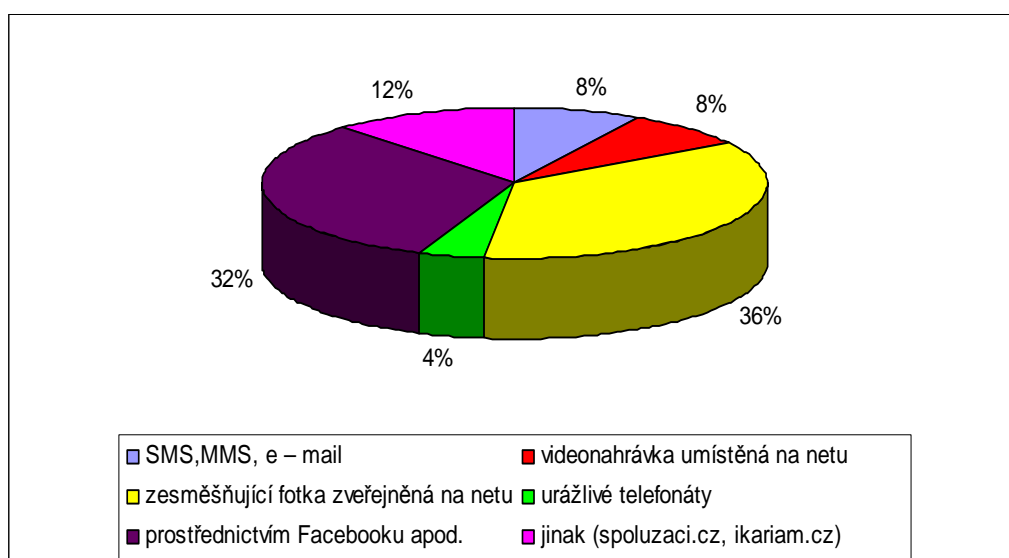
Kyberšikana je nový pojem, který se začal hojně používat až několik posledních let. Mnoho žáků proto stále neví, co si pod tímto pojmem představit a co do jeho charakteristiky uvést. Cca 2/3 všech respondentů uvedlo, že se s kyberšikanou neseťkali. Domníváme se, že nejméně 1/3 z těch, kteří takto odpověděli už zkušenost s kyberšikanou měla, jen neuměla tuto zkušenost správně přiřadit k pojmu. Stejně jako v případě šikany, i u kyberšikany se stává, že dítě ví, že to, co se mu děje by se mu dít nemělo, ale stále si myslí že věc není tak vážná, aby potřebovala zásah někoho z okolí.

Tabulka 26 Setkání s kyberšikanou – chlapci ZŠ Lesní

	ni	fi
SMS,MMS, e – mail	2	8 %
videonahrávka umístěná na netu	2	8 %
zsměšňující fotka zveřejněná na netu	9	36 %
urážlivé telefonáty	1	4 %
prostřednictvím Facebooku apod.	8	32 %
jinak (spoluzaci.cz, ikariam.cz)	3	12 %

Σ 25

Graf 29 Setkání s kyberšikanou – chlapci ZŠ Lesní

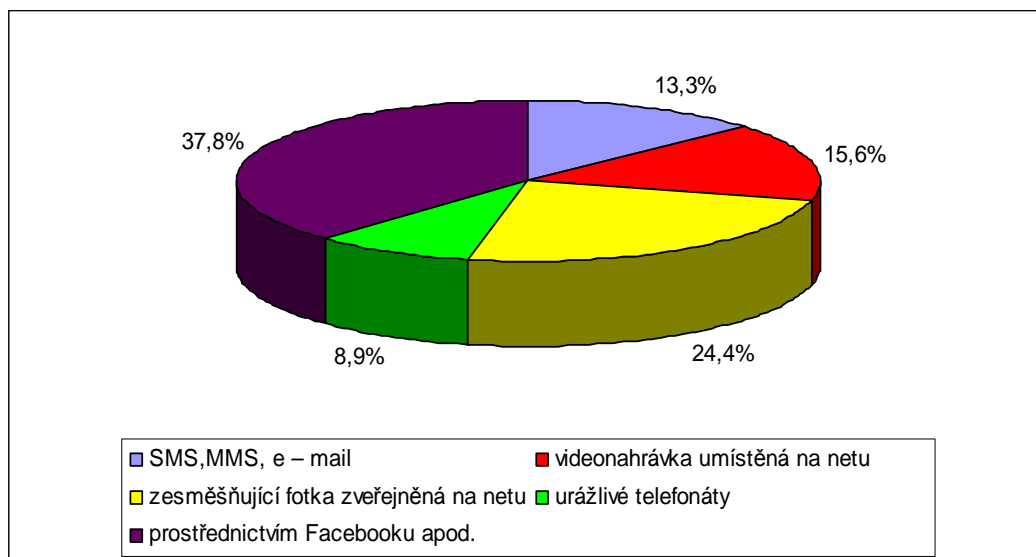
Chlapci se nejvíce setkali s kyberšikanou ve formě zveřejněné zesměšňující fotky na internetu (36 %) a prostřednictvím Facebooku (32 %). Jako odpověď jinak uvedli, že s kyberšikanou přišli do kontaktu i na serveru spoluzaci.cz a ikariam.cz. V případě prvního zmíněného je zcela zjevné, že ke kyberšikaně dochází ve třídě a „kyber agresorem“ je někdo ze spolužáků. U serveru ikariam.cz nemůžeme situaci přesně posoudit, protože se jedná o online hru, kterou lze hrát pouze přes internet. Abychom mohli posoudit, zda se jedná o kyberšikanu, museli bychom se přihlásit uživatelským jménem a heslem žáka a z jeho přístupu zjistit, proč uvedl tuto odpověď. To ovšem není možné, proto zde jen uvádíme příklad, jaké odpovědi se v této skupině vyskytly.

Tabulka 27 Setkání s kyberšikanou – dívky ZŠ Lesní

	ni	fi
SMS,MMS, e – mail	6	13,3 %
videonahrávka umístěná na netu	7	15,6 %
zsměšňující fotka zveřejněná na netu	11	24,4 %
urážlivé telefonáty	4	8,9 %
prostřednictvím Facebooku apod.	17	37,8 %

Σ 45

Graf 30 Setkání s kyberšikanou – dívky ZŠ Lesní

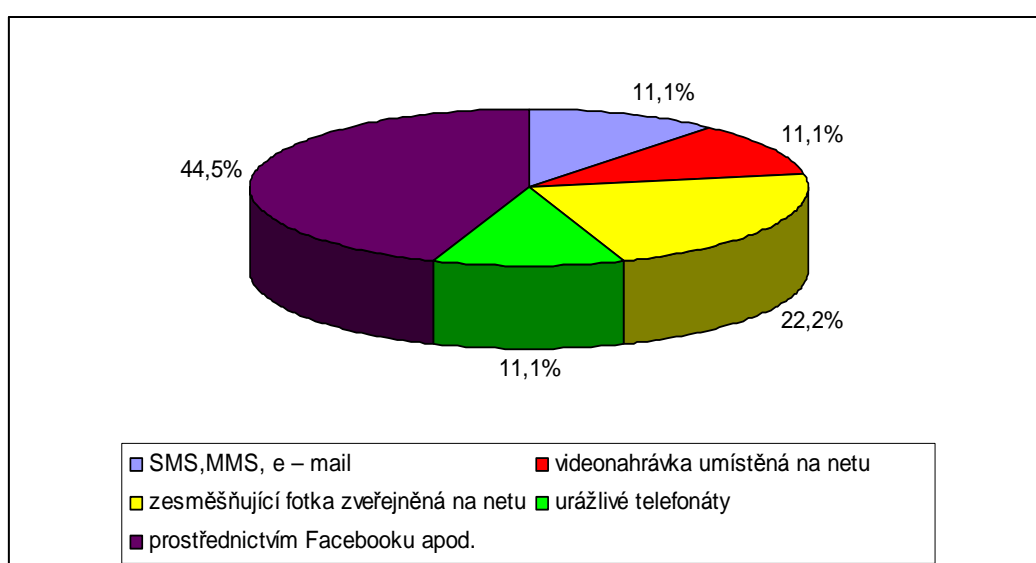
Zde jsme se setkali s největší četností u kyberšikany prostřednictvím Facebooku a jiných sociálních sítí (37,8 %). Vysokou četnost zastoupení mělo také zveřejnění zsměšňující fotografie na internetu (24,4 %). Jiný způsob setkání s kyberšikanou neuvědla ve svých odpovědích žádná dívka. Výsledky dívek se značně liší od chlapců a to tím, že dívky se s kyberšikanou setkávají ve větší míře. Velký vliv má to, že u dívek je v případě šikany větší zastoupení psychické šikany, než fyzické. A kyberšikana je právě „druhem“ psychické šikany. Dívky dovedou být v případě psychické šikany, tedy i kyberšikany, hodně zákeřné a jejich oběti si takto často vytrpí mnohem víc, než kdyby byli obětí fyzické šikany. Proto tolik případů kyberšikany končí sebevraždou.

Tabulka 28 Setkání s kyberšikanou – chlapci ZŠ Stráž nad Nisou

	ni	fi
SMS,MMS, e – mail	1	11,1 %
videonahrávka umístěná na netu	1	11,1 %
zsměšňující fotka zveřejněná na netu	2	22,3 %
urážlivé telefonáty	1	11,1 %
prostřednictvím Facebooku apod.	4	44,4 %

Σ 9

Graf 31 Setkání s kyberšikanou – chlapci ZŠ Stráž nad Nisou

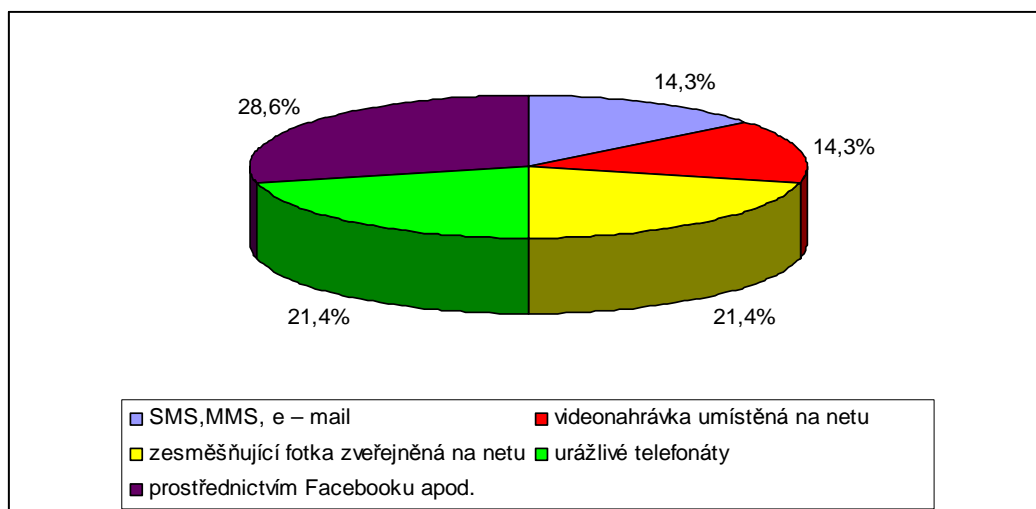
U žáků této školy dochází s největší četností ke kyberšikaně prostřednictvím Facebooku (44,5 %). Četnost je ale tak nízká, u všech forem kyberšikany, že nelze tuto zjištěnou skutečnost aplikovat na celou skupinu. Nejvíce převažovala odpověď, že ze žáci s kyberšikanou dosud nesetkali.

Tabulka 29 Setkání s kyberšikanou – dívky ZŠ Stráž nad Nisou

	ni	fi
SMS,MMS, e – mail	2	14,3 %
videonahrávka umístěná na netu	2	14,3 %
zsměšňující fotka zveřejněná na netu	3	21,4 %
urážlivé telefonáty	3	21,4 %
prostřednictvím Facebooku apod.	4	28,6 %

Σ 14

Graf 32 Setkání s kyberšikanou – dívky ZŠ Stráž nad Nisou

U této skupinu respondentů není mezi odpověďmi velký statistický rozdíl. Nejčetnější je opět forma kyberšikany prostřednictvím Facebooku (28,6 %), následovaná urážlivými telefonáty a zveřejněním zesměšňující fotky na internetu (21,4 %) a nejmenší četnost připadá na kyberšikanu prostřednictvím SMS, MMS, emailu a videonahrávky zveřejněné na internetu (14,3 %).

Pokud porovnáme výsledky chlapců a dívek komplexně, bez rozdělení na jednotlivé školy, zjistíme, že u dívek je kyberšikana mnohem více zastoupena, než u chlapců. Jak jsme se již zmiňovali u výsledků dívek ze ZŠ Lesní, je to tím, že dívky preferují psychickou šikanu nad fyzickou. U chlapců je tomu naopak. Nejrozšířenější formou kyberšikany je u obou pohlaví kyberšikana prostřednictvím Facebooku a podobných sociálních sítí (38,2 % u chlapců a 33,2 % u dívek) a zveřejnění zesměšňující fotky na internetu (29,1 % u chlapců a 22,9 % u dívek). Při porovnání výsledků městské a obecní školy dojdeme

ke zjištění, že kyberšikana není ve větší míře přítomna ani na jedné škole. Na obou školách se žáci nejvíce setkali s kyberšikanou přes Facebook a se zveřejněním zesměšňující fotky na internetu. S kyberšikanou prostřednictvím Facebooku má zkušenost na městské škole 34,9 % žáků a na obecní 36,5 % žáků z těch, kteří uvedli, že se s kyberšikanou již setkali. Zveřejnění zesměšňující fotografie na internetu již potkalo 30,2 % žáků městské školy a 21,9 % žáků obecní školy. Z výsledků je patrné, že kyberšikana zatím nedosáhla v České republice takové rozmachu jako ve světě. Dá se předpokládat, že za dva až tři roky bude situace zcela jiná a bude jen minimum těch, kteří nebudou mít s kyberšikanou žádnou zkušenost.

XV. U koho by žáci hledali pomoc v případě šikany či kyberšikany

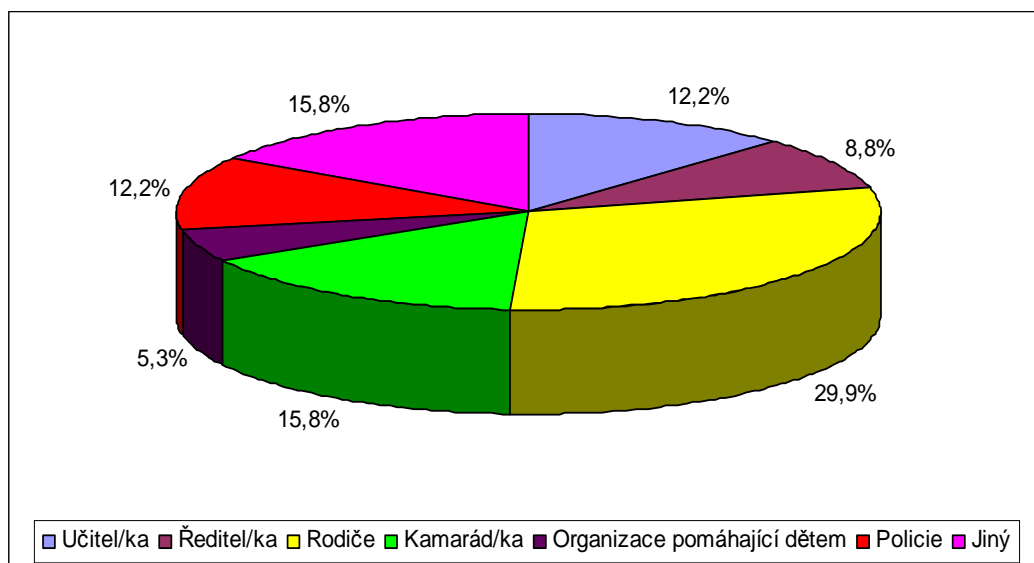
Znění otázky bylo převzato z dotazníku, který používá Kolář (2005) pro zjišťování šikany. Stejnou otázku jsme již jednou použili, a to před dvěma roky, kdy byla součástí bakalářské práce na téma Šikana na základní škole (Bjørke, 2009) Tento dotazník byl zadán žákům 2. stupně na Základní škole Stráž nad Nisou. Zajímalo nás tedy, jak se změnila důvěra žáků v osoby a instituce s odstupem dvou let.

Tabulka 30 Pomoc při šikaně – chlapci ZŠ Lesní

	ni	fi
Učitel/ka	7	12,2 %
Ředitel/ka	5	8,8 %
Rodiče	17	29,9 %
Kamarád/ka	9	15,8 %
Organizace pomáhající dětem	3	5,3 %
Policie	7	12,2 %
Jiný	9	15,8 %

Σ 57

Graf 33 Pomoc při šikaně – chlapci ZŠ Lesní

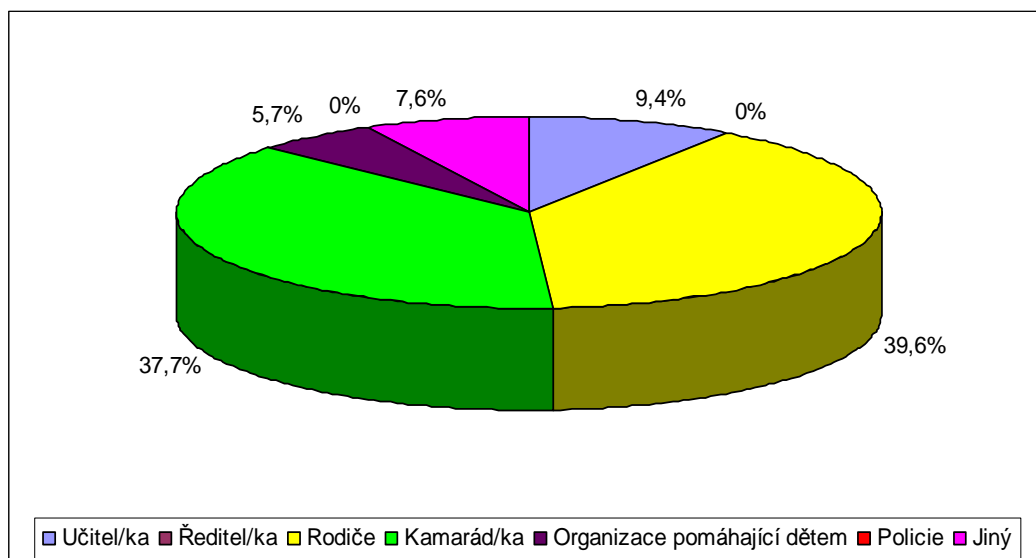
Překvapivě největší důvěru žáků v období puberty mají rodiče (29,9 %). Je to velmi pozitivní zjištění. Vysoká četnost byla i u odpovědi, že by žáci hledali pomoc u kamaráda či kamarádky (15,8 %) a u někoho jiného (15,8 %). Jako jinou osobu často žáci uváděli sami sebe, nebo nikoho. Objevili se ale i provokativní odpovědi, ve kterých žáci uváděli, že by pomoc hledali např. u Baracka Obamy či Chucka Norrise.

Tabulka 31 Pomoc při šikaně – dívky ZŠ Lesní

	ni	fi
Učitel/ka	5	9,4 %
Ředitel/ka	0	0 %
Rodiče	21	39,6 %
Kamarád/ka	20	37,7 %
Organizace pomáhající dětem	3	5,7 %
Policie	0	0 %
Jiný	4	7,6 %

Σ 53

Graf 34 Pomoc při šikaně – dívky ZŠ Lesní

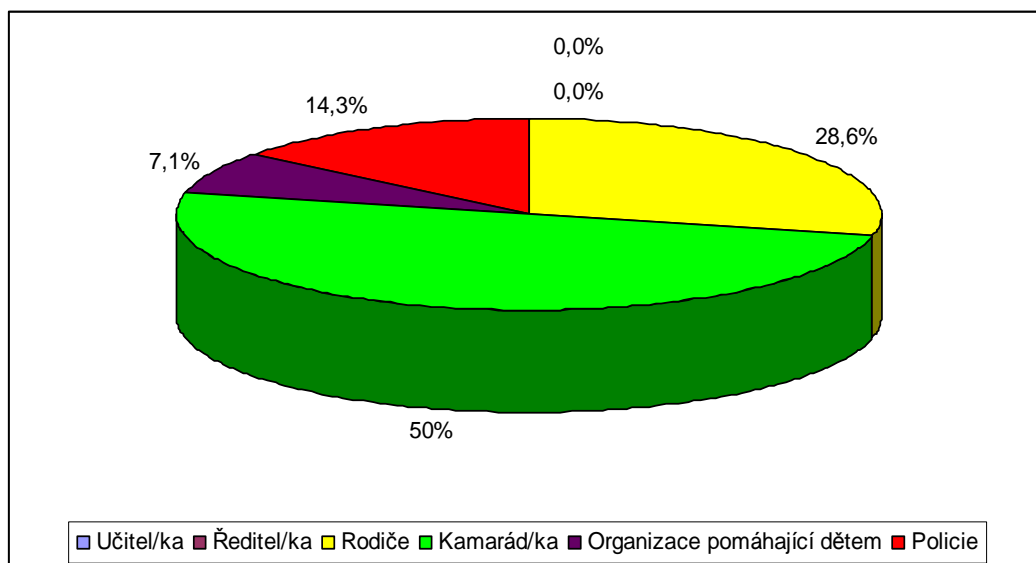
Téměř stejných hodnot četnosti dosáhli odpovědi, že by dívky hledaly pomoc u rodičů (39,6 %) a kamaráda či kamarádky (37,7 %). Pomoc by nikdo z dotazovaných dívek nehledal u ředitelky nebo ředitele školy a u Policie. Tyto instance asi v dívkách nezbuzují tolik důvěry, aby se jim s podobným problémem svěřovaly. V případě odpovědi, že by žákyně hledala pomoc u někoho jiného se objevovaly reakce typu u nikoho, u babičky, u sestry.

Tabulka 32 Pomoc při šikaně – chlapci ZŠ Stráž nad Nisou

	ni	fi
Učitel/ka	0	0,0 %
Ředitel/ka	0	0,0 %
Rodiče	4	28,6 %
Kamarád/ka	7	50 %
Organizace pomáhající dětem	1	7,1 %
Policie	2	14,3 %

Σ 14

Graf 35 Pomoc při šikaně – chlapci ZŠ Stráž nad Nisou

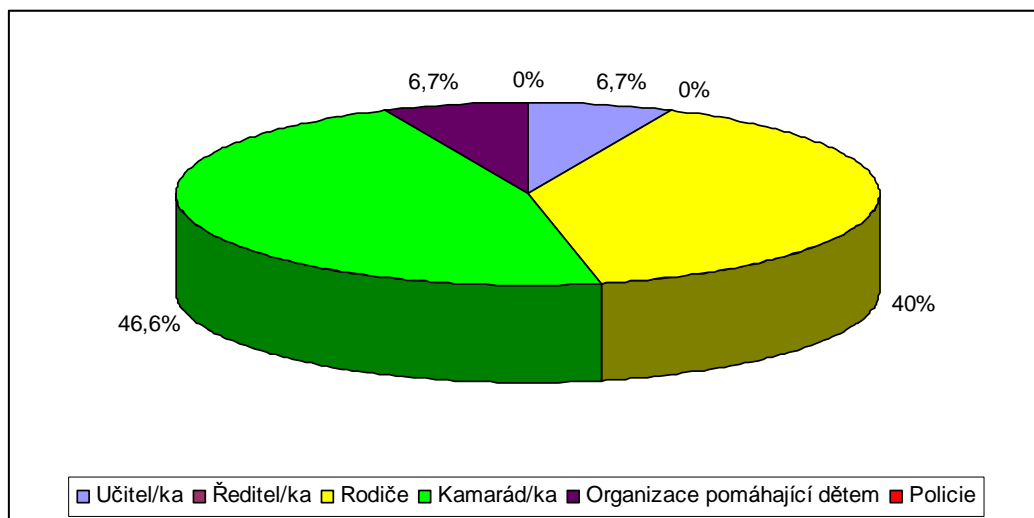
U této skupiny žáků nemají osoby, s kterými žáci přichází do kontaktu ve škole, žádnou důvěru. Oproti výsledkům předchozích dvou skupin, zde mají největší důvěru kamarádi (50 %) a až na druhém místě rodiče (28,6 %). Vysoké procento zastoupení má u této skupiny i Policie, u které by hledalo pomoc 14,3 % žáků. V položce někdo jiný, žáci nevedli žádnou jinou osobu či instituci, které by se s tímto problémem světili.

Tabulka 33 Pomoc při šikaně – dívky ZŠ Stráž nad Nisou

	ni	fi
Učitel/ka	1	6,7 %
Ředitel/ka	0	0 %
Rodiče	6	40 %
Kamarád/ka	7	46,6 %
Organizace pomáhající dětem	1	6,7 %
Policie	0	0 %

Σ 15

Graf 36 Pomoc při šikaně – dívky ZŠ Stráž nad Nisou

Dle výsledků je patrné, že žákyně této školy, stejně jako žáci této školy nemají moc velkou důvěru k učitelům (6,7 %) a ředitelce (0 %). Nejvíce věří, že by jim s jejich problémem pomohla kamarádka či kamarád (46,6 %) a poté rodiče (40 %). 6,7 % žákyň by se svěřilo organizaci pomáhající dětem.

V případě, že porovnáme výsledky z dotazníkového šetření z roku 2009 a nynější, dojdeme ke zjištění, že výsledky se v mnohém neliší. Největší důvěru mají žáci stále k rodičům (v roce 2009 32,4 %, nyní 34,5 %) a ke kamarádům (27,3 % v roce 2009 a 30,9 % nyní). Ani pořadí u dalších možností se za dva roky nezměnilo. Dále mají dle četnosti žáci největší důvěru v učitele a někoho jiného, dále v Policii a organizaci pomáhající dětem. Nejméně důvěry žáků mají ředitelé škol a to v obou výzkumech. Se svým problémem by se jim svěřila jen necelá 4% žáků. Výsledky se mohou také trochu lišit v tom, že před dvěma lety jsme žákům nenabízeli možnost obrátit se o pomoc na Policii. Protože ale některé druhy šikany a kyberšikany se posuzují jako přestupek či trestný čin domníváme se, že je tato možnost nezbytná. Policie ale nemá v České republice moc dobré reference a tak by se s problémem šikany či kyberšikany na ní obrátilo pouze 6,4 % žáků. Aby se žákovi dostalo pomoci je důležité, aby se někomu z nabízených instancí svěřil a ty by měli být především na základě Metodického pokynu MŠMT k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení schopni žákovi pomoc. Pokud to případ vyžaduje, je dobrá spolupráce všech nabízených osob a institucí.

XVI. Co bys dělal(a) kdyby...

Žákům jsme položili celkem tři otázky, které začínali Co bys dělal(a) kdyby... Odpovědi žáků se u jednotlivých otázek v celku shodovali, a to v záporných odpovědích na otázky týkající se sociálně patologických jevů – šikany, užívání drog a kouření marihuany.

První otázka zněla **Napiš, co bys dělal(a), kdyby tě ve škole někdo šikanoval a nutil tě, abys to nikomu neprozradil(a)?** Nejčastější odpovědí na tuto otázku bylo „*Někomu bych to řekla.*“ Někdy ještě žáci odpověď rozšířili a napsali konkrétní osobu, které by se svěřili. Ta se obvykle shodovala s tou, kterou uvedli v otázce č. 15. Objevili se ale i odpovědi, že žák/žákyně neví, co by udělal, chlapci uváděli odpověď, že je zmlátí a dívky v několika případech uvedly, že by si to nechali pro sebe, a nikomu o tom neřikaly. Je samozřejmě těžké odpovídat na otázky v rovině co bys dělal(a) kdyby... Člověk dopředu nikdy nemůže vědět, jak se zachová. Lze tedy jen předpokládat, že jeho chování v dané situaci bude takové nebo jiné.

Žáci měli dále odpovídat na otázku **Co bys dělal(a), kdyby ti někdo nabídl drogy?** Opět byla většina odpovědí záporná, ale našli se i odpovědi, které jasně naznačují, že žáci by chtěli drogu zkusit hned a někteří až v budoucnu. Jako příklady takových odpovědí můžeme uvést: „*Chtěla bych to zkusit, ale nevezala bych si je; vzal bych si moc rád; záleželo by jaké; vzal bych si je; pokud by byla zadarmo, přijmu; podle toho jaký, ale zkusit něco lehčího není zlé; hned bych je bral (když daruje byl bych hlupák, kdybych odmítnul, bral bych a prodal.*“ Jak jsme již několikrát umínili, puberta je období experimentů. Proto se nemůžeme příliš divit odpovědím, že žáci by chtěli drogu vyzkoušet. V otázce nebylo jasně specifikováno, jakou drogu máme na mysli. Žáci si tak za pojem droga mohli dosadit např. alkohol, cigarety a nebo také tvrdé drogy.

Co bys dělal(a), kdyby ti kamarád nabídl cigaretu marihuany a naléhal by, abys to alespoň jednou zkusil(a)? Odpovědi na tuto otázku by se dali rozdělit do několika skupin. Ta první, nejpočetnější, by cigaretu marihuany odmítla. Druhá skupina by marihuanu ráda zkusila, ale bojí se vzniku závislosti a tak je ve svých odpovědích opatrná a udává, že by to zkusil(a) pouze jednou a nikdy více. Další skupinu tvoří Ti, které by nikdo ani přemlouvat nemusel a rádi

by to zkusili. Odpovědi typu „už jsem to zkusil, vyhulil bych a ubalil další, už jsem hulil mnohokrát či zhulil bych se“ nám jasně ukazují, kdo tvoří poslední skupinu. Jsou to ti žáci, kteří se s marihuanou již setkali a někteří z nich se s ní setkávají docela často.

XVII. Tři přání

„Tuto techniku můžeme označit za miniaturní motivační dotazník nebo diagnostický manévr; pro svůj hrový, různé inhibice obcházející ráz se často řadí k projektivním technikám.“ (Říčan a kol., 2006)

Tato technika byla zařazena na konec dotazníku záměrně. Dotazník byl pro žáky nejen časově dost náročný a tak jsme zvolili tuto techniku jako odměnu pro žáky. Předpokládali jsme, že se budou objevovat hlavně odpovědi typu nechci už nikdy vyplňovat žádný dotazník, ale žádné takové přání se neobjevilo. Největší četnost jsme zaznamenali u přání, kdy by žáci chtěli stále nová a nová přání – tři jim prostě nestačí. Ve velké míře se objevovali i přání zrušit školu, celosvětový mír a zdraví pro sebe a svou rodinu. Z některých přání bylo patrné, hlavně z těch chlapeckých, že žáci 8. a 9. tříd jsou stále ještě děti a i jejich přání tomu odpovídala. Jako příklad uveďme např. *„ochočenou žábu, peníze, letadlo, sílu, nesmrtelnost, potkat zlatou ryбку, hodnější sestry.“* Naopak u dívek se v hojně míře vyskytovala přání mající vztah k budoucnosti, k blízké i vzdálené. Dívky si přály: *„udělat přijímačky; chodit s nějakým hodným klukem; dostat se na střední školu a poté uplatnění ve výdělečném zaměstnání; abych dostudovala s nějakým tím diplomem; spokojený život; dobrou práci; hodného manžela; mít svoji rodinu (manžela a 2 děti).“* Abychom chlapcům nekřivdili, samozřejmě i v jejich odpovědích se objevili podobná přání: *„abych se dostal na školu; abych dosáhl pořádného vzdělání pro dobrou práci; být vystudovaný a přínosný pro firmu a státní nebo zahraniční ekonomiku.“*

Na závěr bychom rádi uvedli, že se překvapivě objevili i odpovědi, kdy žáci vůbec nemysleli na sebe a svůj prospěch. Bylo jich málo, ale přesto byly: *„zrušit hlad ve světě; aby všichni byli rovnoprávní; aby ČR bohatlo a vzkvétalo; konec boje mezi věřícími a nevěřícími; aby nebyly války a přírodní katastrofy; aby zmizeli nemoci a chudoba.“*

10 Shrnutí výsledků výzkumného šetření

Výzkumným šetřením jsme se obohatili především o další zkušenost s dětmi staršího školního věku. Při vyhodnocování dotazníku jsme také „pochytili“ několik výrazů, které dnešní děti používají. Jednalo se např. o výraz „zevlování“, což u dnešních dětí znamená poflakování, dále se hojně vyskytoval obrat „nwm“, což je zkratka pro nevím a „Fcb“ = Facebook. Dotazníkovým šetřením se nám povedlo zmapovat, jak žáci tráví svůj všední den, jak víkend a jakým činnostem a v jaké intenzitě se věnují. S problematikou sociálně patologických jevů tomu bylo podobně.

Do dotazníku byly v různé míře zahrnuty veškeré sociálně patologické jevy, o kterých jsme se zmínili v teoretické části. Je pravdou, že každý dotazovaný žák se ve svém životě s nějakým sociálně patologickým jevem setkal, ale v případě závažnějšího patologického chování (pití alkoholu, kouření cigaret a marihuany, šikana apod.) je četnost výskytu v mezích normy.

Dotazníkového šetření se celkem zúčastnilo 111 žáků staršího školního věku. Z toho 60 chlapců a 51 dívek. Jejich trávení volného času se v zásadě moc neliší. U obou pohlaví převládají činnosti na počítači, sledování televize a čas strávený s kamarády. Z dotazníkového šetření také vyplynulo, že chlapci tráví více času u počítače a televize, v průměru o 2 hodiny. Jak jsme předpokládali žáci se denně věnují nejvíce aktivitám počítač, sledování televize a naopak nejméně přípravě do školy a čtení knih. To, že dnešní děti tráví mnoho času u médií si už všiml nejen odborník i laik. Na tuto oblast již bylo uděláno i několik výzkumů a tak máme možnost naše výsledky porovnat s výsledky jiných výzkumů. Pro srovnání zkoumaných oblastí, volný čas a sociálně patologické jevy, jsme využili srovnání s Evropskou školní studií o alkoholu a jiných drogách (ESPAD). Výsledky týkající se šikany byly porovnány s výzkumem, který byl proveden před dvěma lety.

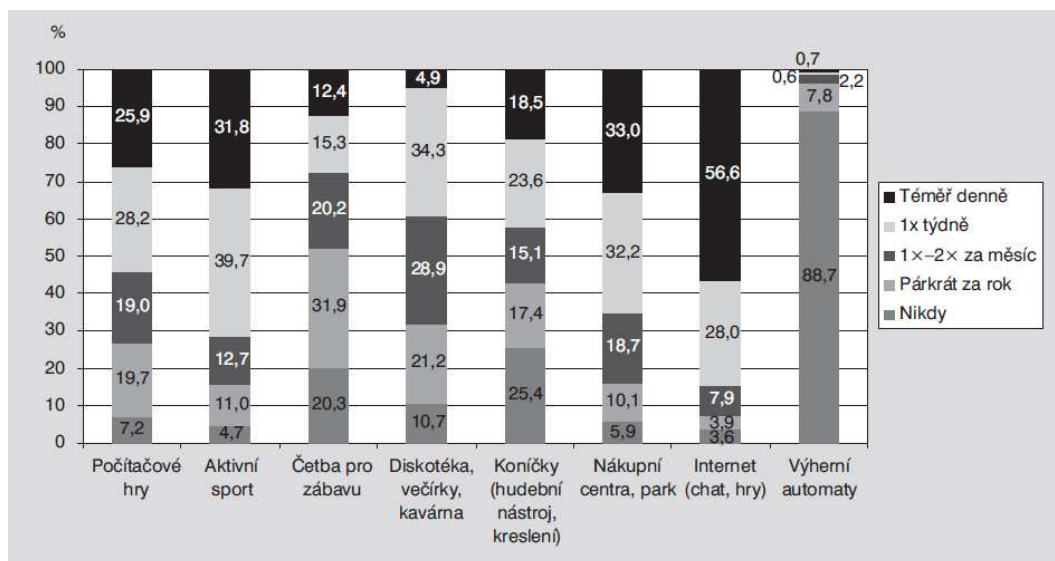
10.1 Diskuse

V této kapitole shrneme získané výsledky z dotazníkového šetření s výsledky z jiných výzkumů, zaměřených na stejnou cílovou skupinu a stejný výzkumný problém.

Nejprve se budeme věnovat srovnání volného času dětí. Trávení volného času je jednou ze zkoumaných částí Evropské studie o alkoholu a jiných drogách (ESPAD). Tato studie, která proběhla v České republice a dalších 26ti zemích Evropy, se uskutečnila už po několikáté, naposledy v roce 2007. Výzkumný vzorek tvořilo 1852 chlapců a 2049 dívek, z toho 29% byli žáci 9. tříd.

Pro porovnání jsme použili graf, který jsme pro větší přehlednost vložili do této kapitoly jako Obrázek 4.

Obrázek 4 Volnočasové aktivity studentů (v %) Převzato z Evropské školní studie o alkoholu a jiných drogách (ESPAD), s. 37

Pokud porovnáme námi zjištěná data zjistíme, že se v celkovém pojetí moc nemění od dat uvedených na obrázku výše. Počítačové hry a internet byla v našem dotazníku jedna sloučená aktivita. Zde jsou to dvě odlišné aktivity. Pokud ale budeme vycházet z průměru obou činností dojdeme ke stejným výsledkům. Nejpočetněji je zastoupena kategorie denně (téměř denně v ESPAD), následuje několikrát do týdne. Žádný statisticky důležitý význam nemají hodnoty pro

kategorie občas a vůbec ne u této aktivity. Ve výsledcích u činnosti sport/aktivní sport se také naše výsledky shodují se studií ESPAD. Největší četnost jsme zaznamenali u možnosti několikrát do týdne/1x týdně, dále denně/téměř denně a občas/párkrát za rok. Vůbec/nikdy se sportu nevěnují v obou případech asi 4% respondentů. Shodných výsledků s touto studií jsme dosáhli ještě u aktivity zájmové kroužky/koníčky. Naopak se naše výsledky rozcházejí u činnostech četba a diskotéka. ESPAD udává, že čtbě se děti nejvíce věnují párkrát za rok a následně nikdy. Naše výsledky ukazují, že největší četnost zastoupení má možnost, že žáci vůbec nečtou a teprve potom, že čtou občas. U diskotéky jsou naše rozdíly ještě markantnější. Studie uvádí, že diskotéku žáci navštěvují v nejvyšší četnosti 1x týdně, ale dle našich zjištění, je největší četnost u odpovědi vůbec ne. Tyto zásadní rozdíly právě u volnočasové aktivity zahrnující diskotéku mohou být způsobeny tím, že Evropská školní studie o alkoholu a jiných drogách mimo žáků 9. tříd zahrnuje i středoškolské studenty a učně, u kterých je návštěva diskotéky mnohem častější než u žáků základní školy.

S ESPADEM můžeme ještě srovnat výsledky zjištěné u dotazníkové otázky č. 12, která je převzata právě z této studie. ESPAD uvádí, že denně kouří 25,2 % žáků 9. třídy a alkohol v posledních 30ti dnech pilo 64,2 % žáků stejné skupiny. Výsledky našeho šetření vykazují hodnoty mnohem nižší. Denně kouří pouze 11,7 % žáků a alkohol za posledních 30 dní užilo 43,2 % žáků. Obě tyto hodnoty navyšovaly hlavně odpovědi chlapců, kteří alkoholu a cigaretám holdují více než dívky. Také, jak jsme se již zmínili, přicházejí poprvé do kontaktu s těmito látkami dříve než dívky. Tímto zjištěním byla potvrzena informace, kterou jsme uvedli již v teoretické části v kapitole věnované drogovým závislostem.

Před dvěma roky jsme v rámci výzkumu k bakalářské práci na téma Šikana na základní škole provedli dotazníkové šetření, které nám nyní může sloužit jako srovnávací nástroj. Bylo zjištěno, že zkušenost s tím, že bylo někomu nebo je ve škole ubližováno mělo 72,3 % žáků. Výzkumné šetření, které bylo provedeno nyní nám dle odpovědí žáků ukázalo, že šikana se na školách stále objevuje, ale již v menší míře, ale hlavně jsou s ní žáci mnohem lépe seznámeni a většinou i vědí, co v případě šikanování (sebe nebo někoho jiného) dělat. Přínosem pro toto byl určitě vznik Metodického pokynu MŠMT k prevenci a řešení šikanování mezi

žáky škol a školských zařízení. Tento pokyn by se dal nazvat „kuchařkou“ pro učitele, jak postupovat při setkání se šikanou. To, že se nám výskyt šikany v takové míře neprojevil ve výsledcích může být způsobeno i tím, že na ZŠ Lesní se snaží řešit takové chování hned v zárodku a nečekají, až co se bude dít dál. Žáci se proto mají na pozoru a i když se jedná o velkou školu, učitelé se snaží mít přehled o tom, co žáci provádí. Naopak na ZŠ Stráž nad Nisou, kde jsme průzkumné šetření realizovali nyní i před dvěma lety nemůžeme konstatovat skoro žádný posun k lepšímu. Z odpovědí žáků tentokrát jasně nevyplývá, že by zde šikana byla, ale je více než jasné, že důvěra v celý učitelský sbor je zde tak malá, že učitelé by se o šikaně ani nedozvěděli. Je to paradoxní, že na městské škole, kde je počet žáků celé školy pětinasobný se šikana a sociálně patologické jevy řeší mnohem lépe než na malé obecní škole. Můžeme mít za to, že vždy záleží na lidech, kteří buď mají zájem problémy řešit nebo nemají. Výzkumným šetřením na dvou tak diametrálně rozdílných školách byla zjištěna spousta poznatků, na základě kterých by bylo možno vyvrátit zažité mýty, jako např. ten, že v menším školním kolektivu se šikana a sociálně patologické jevy řeší snáz.

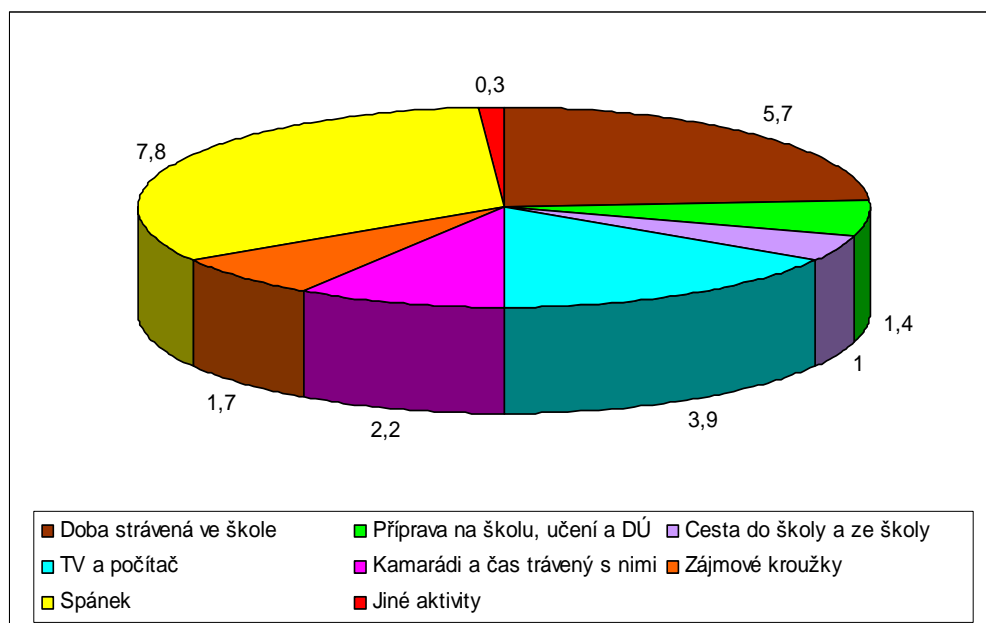
10.2 Závěrečné shrnutí praktické části

Na začátku praktické části byl stanoven hlavní cíl práce, několik dílčích cílů, výzkumné otázky a předpoklady práce. To, zda se nám podařilo naplnit všechny cíle tak, jak jsme si předsevzali a zda jsme našli odpovědi na všechny výzkumné otázky se dozvíme v této kapitole.

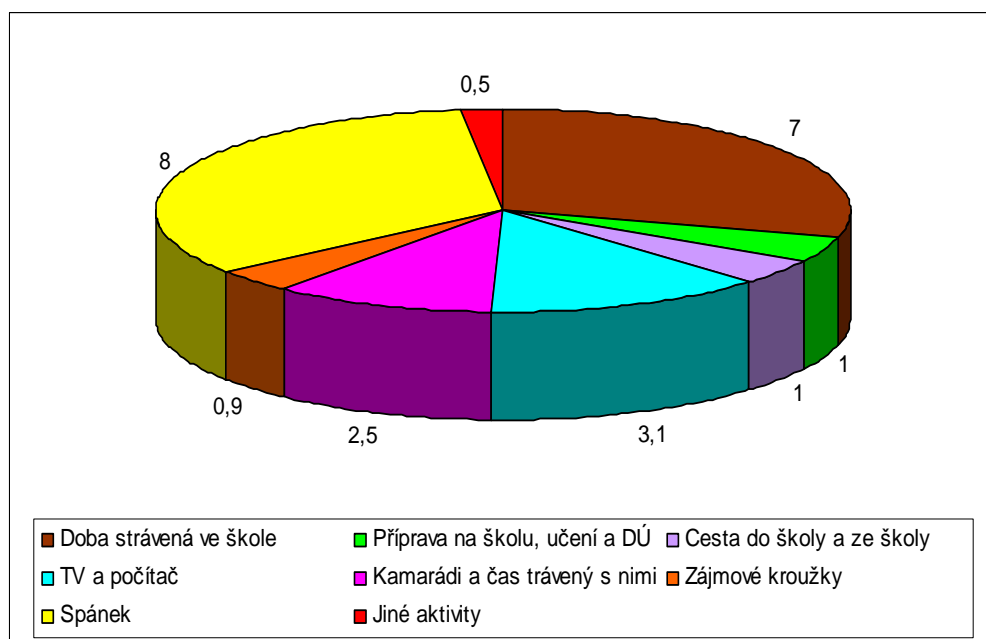
Hlavním cílem diplomové práce bylo **zmapovat způsob a trávení volného času a četnost výskytu sociálně patologických jevů u žáků 8. a 9. tříd základní školy**. Tento cíl jsme naplnili pomocí dotazníkového šetření, kterého se účastnilo 111 žáků dvou základních škol Libereckého kraje. Toto šetření nám poskytlo podklady pro dosažení tohoto cíle. Můžeme tedy konstatovat, že hlavní cíl práce byl naplněn. Z hlavního cíle vyplývalo několik dílčích cílů, které jsme si stanovili v závislosti na hlavním cíli práce.

Jedním z dílčích cílů bylo **porovnat způsob trávení volného času žáků 8. a 9. tříd v obci a ve městě**. Aby došlo k naplnění tohoto cíle, bylo nutné vyhodnocovat výsledky dotazníkového šetření odděleně dle jednotlivých škol. V celé praktické části je proto k tomuto cíli přihlíženo. Přesné odlišnosti jsou znázorněny v grafech 37 a 38 pro školní den a v grafech 39 a 40 pro víkend.

Graf 37 Způsob trávení volného času žáků městské školy ve školní den

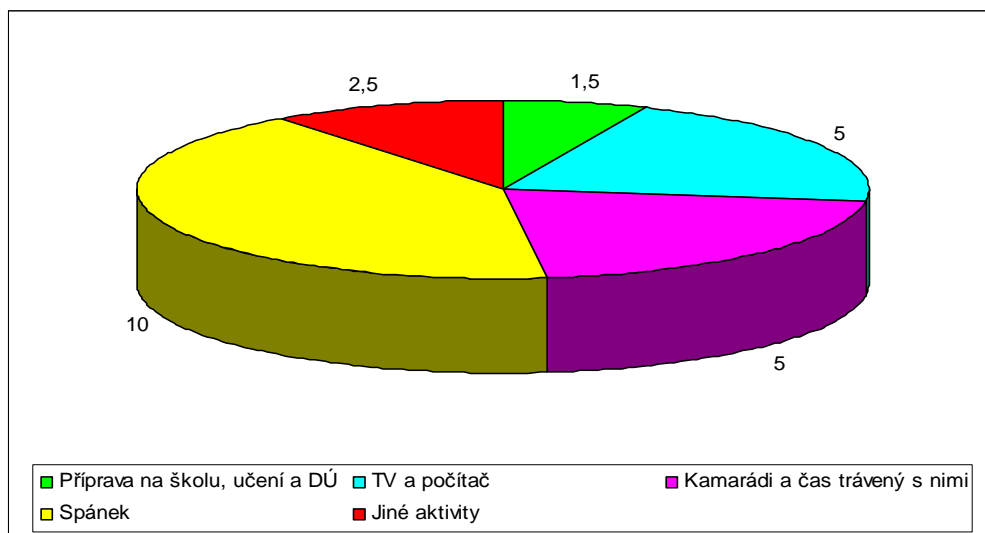

Graf 38 Způsob trávení volného času žáků obecní školy ve školní den

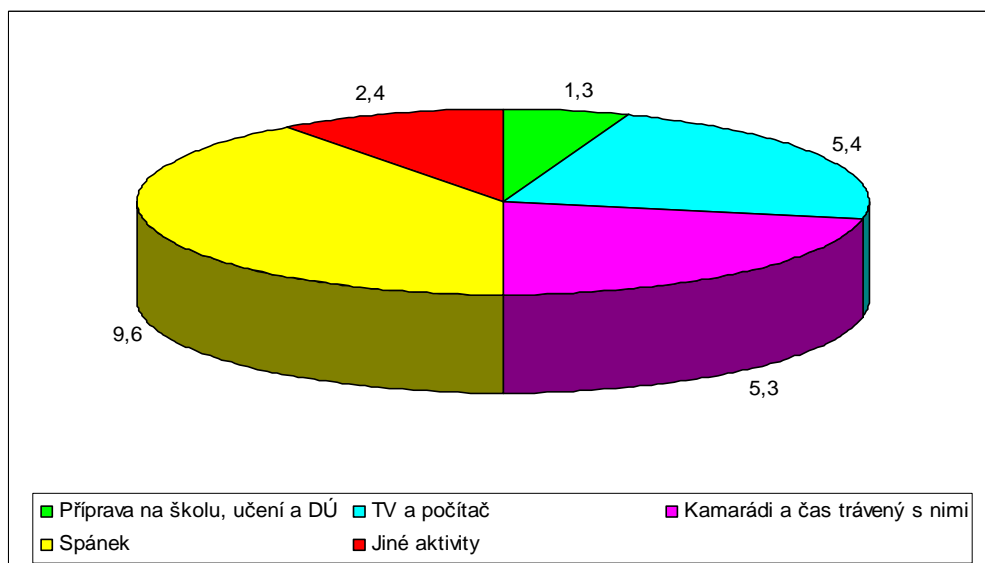

Zajímavým zjištěním je, že žáci městské školy, dle odpovědí které uvedli, tráví ve škole méně času (5,7 hodin) než žáci obecní školy (7 hodin). Další významné rozdíly byly shledány u aktivit televize a počítač, kdy žáci městské školy této aktivitě věnují 3,9 hodiny a žáci obecní školy 3,1 hodiny. Opačná situace je v případě času stráveného s kamarády, kterému více času věnují děti z obce (2,5 hodiny) než děti městské (2,2 hodiny). Zájmové aktivity jsou více rozšířeny u žáků městské školy (1,7 hodiny) než u žáků obecní školy (0,9 hodiny). Je to zřejmě dáno tím, že ve městě je větší možnost zájmového vyžití, než v obci.

Graf 39 Způsob trávení volného času žáků městské školy o víkendu

Graf 40 Způsob trávení volného času žáků obecní školy o víkendu

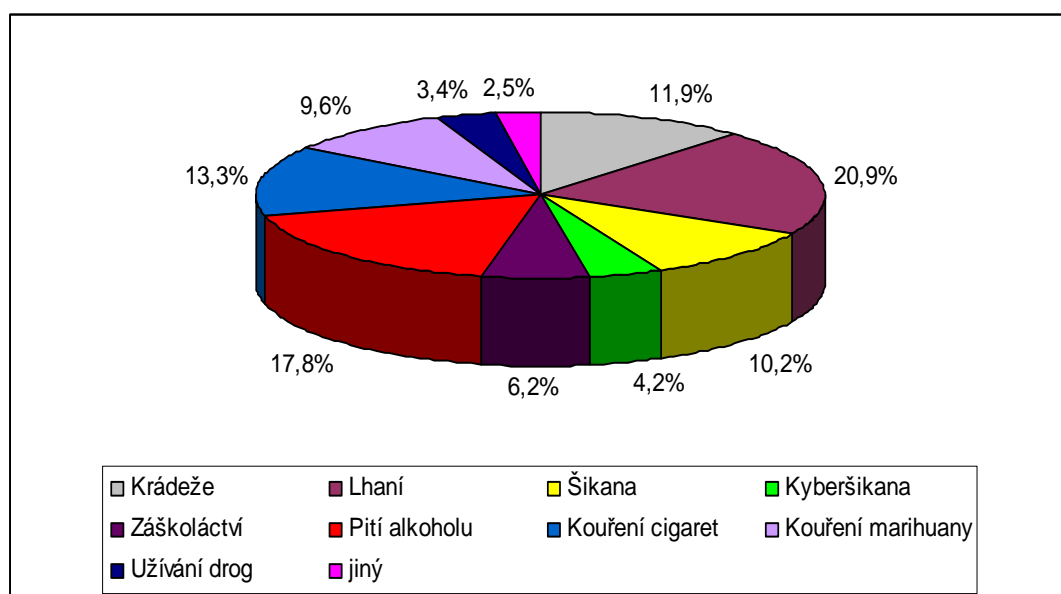
O víkendu žáci městské školy věnují stejný čas televizi a počítači (5 hodin) a kamarádům (5 hodin). U žáků obecní školy jsou tato čísla ještě vyšší. Televizi a počítači věnují 5,4 hodiny a kamarádům 5,3 hodiny z víkendového dne. Příprava na školu se u zkoumaných žáků, dle místa školy, liší jen minimálně. V případě městské školy 1,5 hodiny denně, u obecní školy 1,3 hodiny.

Dalším z dílčích cílů práce bylo **porovnat četnost výskytu sociálně patologických jevů v obci a ve městě**. Porovnané výsledky jsou uvedeny v tabulce 34 a grafech 41 a 42.

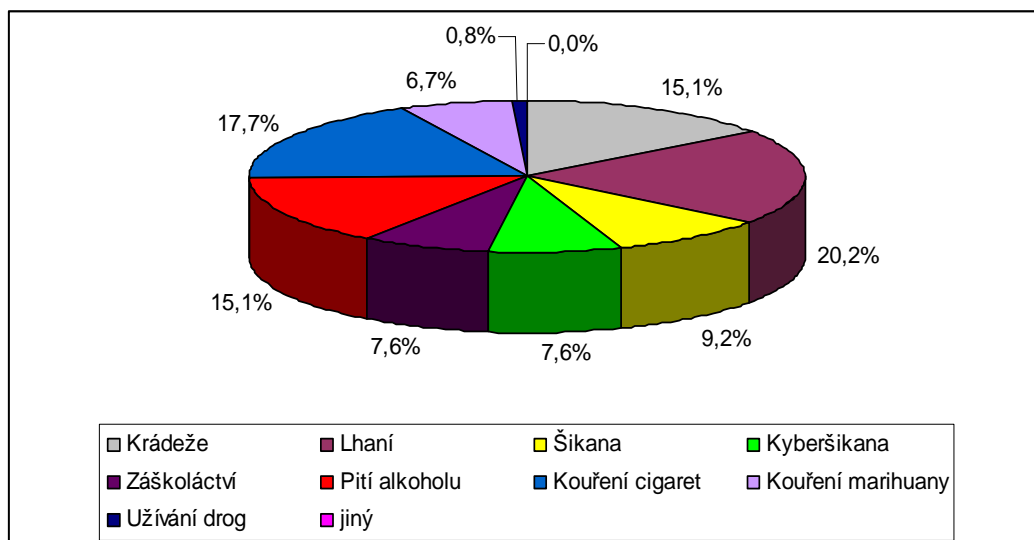
Tabulka 34 Četnost výskytu sociálně patologických jevů u žáků 8. a 9. tříd v obci a ve městě

	ZŠ Lesní		ZŠ Stráž nad Nisou	
	ni	fi	ni	fi
Krádeže	42	11,9 %	18	15,1 %
Lhaní	74	20,9 %	24	20,2 %
Šikana	36	10,2 %	11	9,2 %
Kyberšikana	15	4,2 %	9	7,6 %
Záškoláctví	22	6,2 %	9	7,6 %
Pití alkoholu	63	17,8 %	18	15,1 %
Kouření cigaret	47	13,3 %	21	17,7 %
Kouření marihuany	34	9,6 %	8	6,7 %
Užívání drog	12	3,4 %	1	0,8 %
jiný	9	2,5 %	0	0,0 %
Σ	354		119	

Graf 41 Četnost výskytu sociálně patologických jevů u žáků ve městě

Graf 42 Četnost výskytu sociálně patologických jevů u žáků v obci

Bylo zjištěno, že největšího výskytu v městské škole dosahují sociálně patologické jevy lhaní (20,9 %), pití alkoholu (17,8 %) a kouření cigaret (13,3 %). U obecní školy bylo jako nejrozšířenější sociálně patologický jev určeno lhaní (20,2 %), dále kouření cigaret (17,7 %) a pití alkoholu (15,1 %).

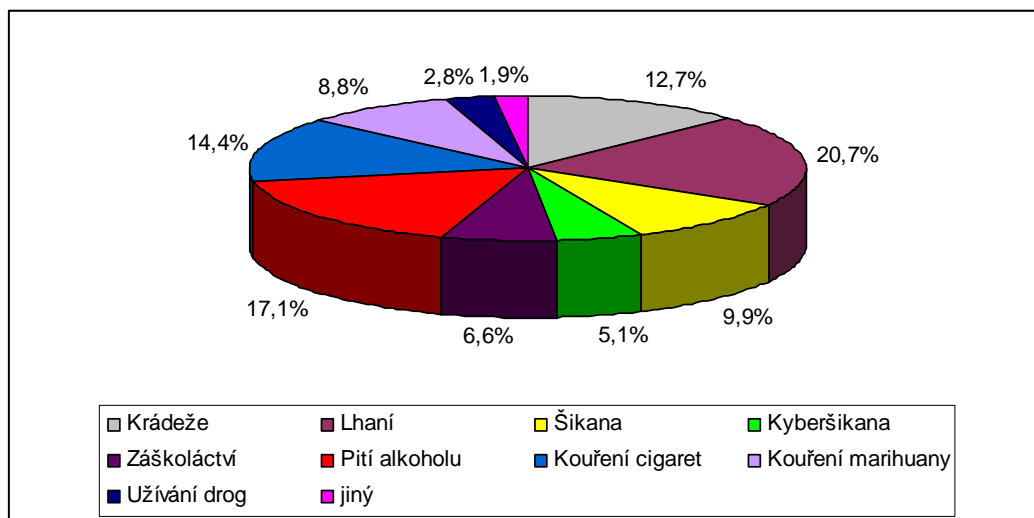
Posledním z dílčích cílů, který jsme si stanovili bylo **zjistit, s jakými sociálně patologickými jevy přichází žáci 8. a 9. tříd ZŠ do kontaktu**. K naplnění tohoto dílčího cíle jsme opět použili dotazníkové šetření, kde jsme se ve spojitosti s tímto cílem zaměřili hlavně na otázku č. 9 a dále pak na otázky č. 10 až 14 a 16.

Tabulka 35 Četnost sociálně patologických jevů u žáků 8. a 9. tříd základní školy

	ni	fi
Krádeže	60	12,7 %
Lhaní	98	20,7 %
Šikana	47	9,9 %
Kyberšikana	24	5,1 %
Záškoláctví	31	6,6 %
Pití alkoholu	81	17,1 %
Kouření cigaret	68	14,4 %
Kouření marihuany	42	8,8 %
Užívání drog	13	2,8 %
jiný	9	1,9 %

Σ 473

Graf 43 Četnost sociálně patologických jevů u žáků 8. a 9. tříd základní školy

Se sociálně patologickými jevy se setkal každý z žáků. Některý jen s jedním, jiný i s více. V každém desátém dotazníku se objevilo, že žák se již setkal se všemi nabízenými sociálně patologickými jevy. Nelze tedy říci, že by některý ze sociálně patologických jevů nebyl u této věkové skupiny vůbec zastoupen, alespoň v malé míře se vyskytují všechny. Nejvyšší četnost, 20,7 %, má lhaní. Je to tím, že lhaní je jeden z prvních sociálně patologických jevů, s kterým se setkáváme. Už od dětství kolem sebe slyšíme lži a kolikrát nás rodiče učí lhát např. v situaci řekni, že tatínek není doma (když zazvoní někdo, koho zrovna otec nechce vidět). Tento jev je s námi po celý život a tak není žádným překvapením že se jedná o nejrozšířenější sociálně patologický jev. Dalšími patologickými jevy jsou dle četnosti pití alkoholu (17,1 %), kouření cigaret (14,4 %), krádeže (12,7 %), šikana (9,9 %), kouření marihuany (8,8 %), záškoláctví (6,6 %), kyberšikana (5,1 %). Na užívání drog a jiné sociálně patologické jevy zbylo 4,7 %. Z odpovědí u otázky č. 14 je patrné, že zkušenost s kyberšikanou má jen malá část zkoumaného vzorku. K obdobnému zjištění jsme dospěli i v případě záškoláctví, kdy jsme pomocí otázky č. 11 zjišťovali četnost výskytu záškoláctví. Z celkového počtu 111 žáků se záškoláctví dopustilo pouze 16 z nich, což odpovídá 14,5 % všech dotazovaných.

Můžeme tedy konstatovat, že všechny cíle, které jsme si stanovili, byli naplněny. Nyní se podíváme na to, zda se nám to samé podařilo i u výzkumných otázek a předpokladů.

První výzkumná otázka týkající se volného času zněla: **Tráví žáci 8. a 9. tříd většinu svého volného času u počítače či televize?** Předpokládali jsme, že více jak 2/3 respondentů je po většinu svého volného času u těchto médií. Tento předpoklad jsme ověřovali pomocí otázek v dotazníku č. 2, 3 a 7. V kruhu aktivit žáci věnovali ve všech případech místo aktivitě počítač a sledování televize. V průměru věnují této aktivitě 5 hodin denně. O víkendu je to ještě o hodinu více. Žádná jiná aktivita nebyla tak hojně zastoupena jako právě počítač a sledování televize. Tento předpoklad jsme tedy potvrdili. Viz tabulka 36 a graf 44.

Další výzkumnou otázkou a souvisejícím předpokladem bylo **Jakým volnočasovým aktivitám věnují žáci nejvíce času?** Předpokládáme, že žáci se nejčastěji věnují sledování televize a činnosti na počítači. Odpověď na tuto otázku a ověření či vyvrácení tohoto předpokladu jsme provedli pomocí otázky č. 7 v dotazníku. Zde žáci měli zaznamenat četnost jednotlivých aktivit v kategoriích denně, několikrát do týdne, občas a vůbec ne. Pro potvrzení či nepotvrzení tohoto předpokladu nás bude zajímat pouze kategorie denně. Viz tabulka 36 a graf 44. V té největší četnost tvořil poslech hudby (22,5 %), hned za ním byl počítač (21,2 %) a třetí bylo sledování televize (15,9 %). Tato část našeho předpokladu byla naplněna, protože poslech hudby není často samostatná činnost, ale je spojena s další činností a tím může být právě počítač nebo sledování televize.

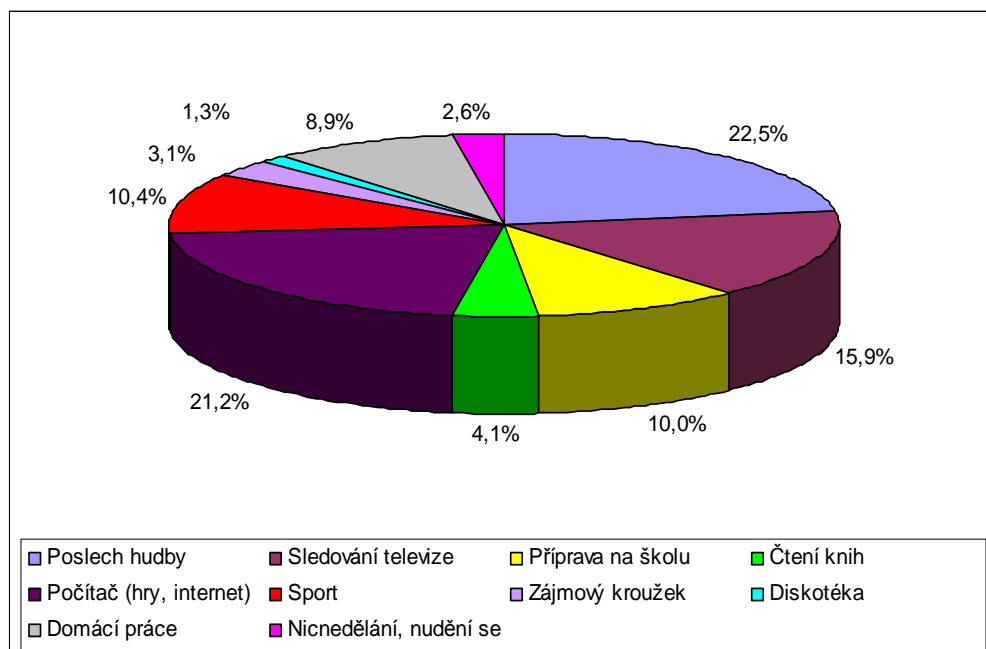
V další výzkumné otázce jsme se ptali na opačný problém a to **Jakým aktivitám věnují žáci nejméně času?** Předpokládáme, že nejméně volného času připadá na čtení knih a přípravu na školu. Opět jsou přehledně viditelné tyto činnosti v tabulce 36 a grafu 44. Činnosti s nejmenší četností jsou diskotéka (1,3 %), zájmový kroužek (3,1 %) a čtení knih (4,1 %). Druhá část našeho předpokladu naplněna nebyla zcela, protože činnost příprava na školu byla v polovině četností a nijak zvlášť nevynikala. Pokud bychom přihlídlí i ke kruhům aktivit, tam se příprava na školu vyskytovala jen zcela sporadicky, v průměru 1,2 hodiny denně. Celkově tedy můžeme konstatovat, že tento předpoklad byl naplněn.

Tabulka 36 Jakým volnočasovým aktivitám věnují žáci nejvíce času?

	ni	fi
Poslech hudby	88	22,5 %
Sledování televize	62	15,9 %
Příprava na školu	39	10,0 %
Čtení knih	16	4,1 %
Počítač (hry, internet)	83	21,2 %
Sport	41	10,4 %
Zájemový kroužek	12	3,1 %
Diskotéka	5	1,3 %
Domácí práce	35	8,9 %
Nicnedělání, nudění se	10	2,6 %

Σ 391

Graf 44 Jakým volnočasovým aktivitám věnují žáci nejvíce času?

Následující předpoklad je úzce spojen s jedním s dílčích cílů. Jeho grafické znázornění je **S jakým sociálně patologickým jevem přišli žáci 8. a 9. tříd do styku nejčastěji?** Předpokládáme, že nejčastějším sociálně patologickým jevem, s kterým žáci přišli do styku je kouření cigaret. Jak již bylo uvedeno u hodnocení cílů práce v tabulce 35 a grafu 43, nejčastějším sociálně patologickým jevem je lhaní (20,7 %), následováno pitím alkoholu (17,1 %) a kouření cigaret je až na třetím místě (14,4 %). Tento předpoklad nebyl potvrzen,

protože kouření cigaret není nejčastějším sociálně patologickým jevem s kterým žáci přišli do styku.

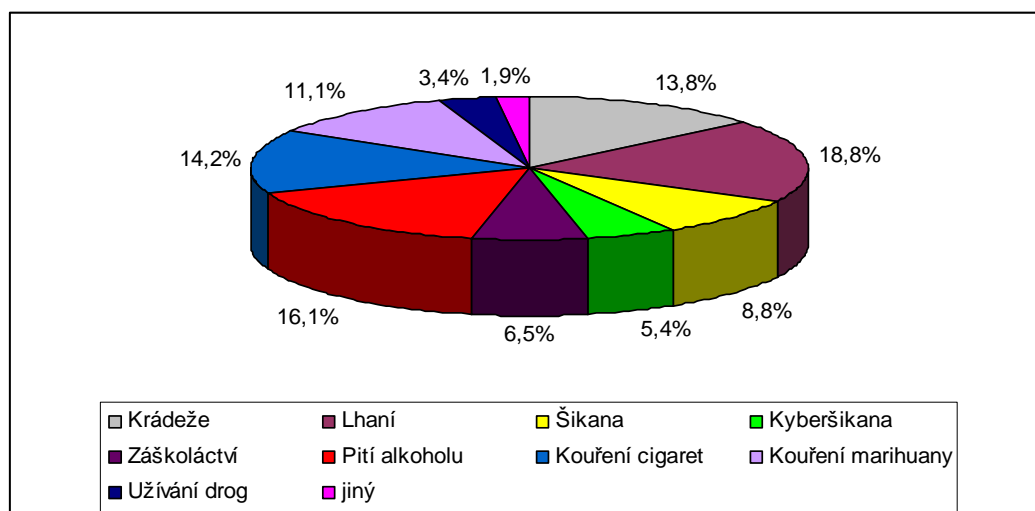
U výzkumné otázky **Je výskyt sociálně patologických jevů častější u dívek nebo u chlapců?** Předpokládáme, že více zkušeností se sociálně patologickými jevy mají chlapci. Výskyt sociálně patologických jevů je dle našeho předpokladu vyšší u chlapců a potvrzují to i výsledky výzkumného šetření. Viz tabulky 37 a 38 a grafy 45 a 46. I odpovědi chlapců u doplňkových metod ukazují, že se sociálně patologickým jevům nebrání a některé dokonce vyhledávají. Tento náš předpoklad byl správný.

Tabulka 37 Výskyt sociálně patologických jevů u chlapců

	ni	fi
Krádeže	36	13,8 %
Lhaní	49	18,8 %
Šikana	23	8,8 %
Kyberšikana	14	5,4 %
Záškoláctví	17	6,5 %
Pití alkoholu	42	16,1 %
Kouření cigaret	37	14,2 %
Kouření marihuany	29	11,1 %
Užívání drog	9	3,4 %
jiný	5	1,9 %

Σ 261

Graf 45 Výskyt sociálně patologických jevů u chlapců

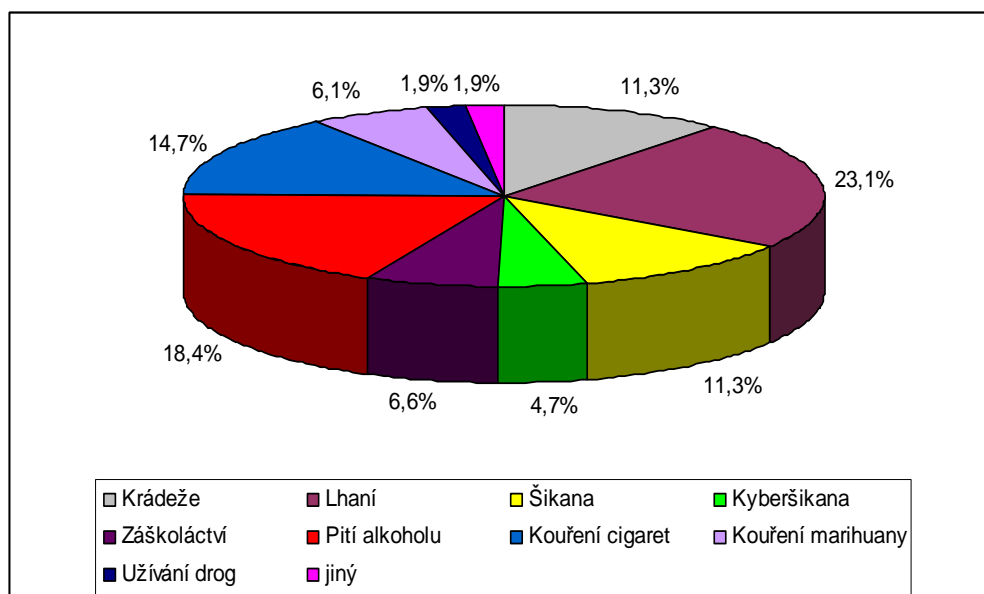

Tabulka 38 Výskyt sociálně patologických jevů u dívek

	ni	fi
Krádeže	24	11,3 %
Lhaní	49	23,1 %
Šikana	24	11,3 %
Kyberšikana	10	4,7 %
Záškoláctví	14	6,6 %
Pití alkoholu	39	18,4 %
Kouření cigaret	31	14,7 %
Kouření marihuany	13	6,1 %
Užívání drog	4	1,9 %
jiný	4	1,9 %

Σ 212

Graf 46 Výskyt sociálně patologických jevů u dívek

Poslední výzkumnou otázkou bylo **V jakém věku a prostředí děti poprvé užijí alkohol a cigarety?** I zde byl naplněn náš předpoklad, že žáci užijí tyto látky v období puberty, tzn. od 11 do 15 let. V případě piva to bylo 10,3 let, vína 11,4 let, tvrdého alkoholu 13 let a první cigaretu děti okusí průměrně v 11,7 letech. K prvnímu kontaktu s alkoholem dochází nejčastěji v domácím prostředí od rodičů, první užití cigarety bývá venku a dítě získá tuto látku od kamarádů.

ZÁVĚR

Hlavním cílem diplomové práce bylo zmapovat způsob trávení volného času a četnost výskytu sociálně patologických jevů u žáků 8. a 9. tříd základní školy. Tomuto cíli byla přizpůsobena i struktura celé diplomové práce. V teoretické části byla charakterizována osobnost žáka v období staršího školního věku, základní pojmy volného času a vybrané sociálně patologické jevy, které se vyskytují u žáků 8. a 9. třídy. V praktické části byly formulovány hlavní a dílčí cíle práce, výzkumné otázky a předpoklady a uvedeny výsledky výzkumného šetření. Shrnutí dotazníkového šetření a četnost naplnění jednotlivých cílů a ověření předpokladů je shrnuto v kapitole 10. 2 Závěrečné shrnutí praktické části.

Sociálně patologické jevy se povětšinou zkoumají jednotlivě nebo jen po oblastech, např. závislosti. Podobným výzkumem v této oblasti je Evropská školní studie o alkoholu a jiných drogách (ESPAD). Její výsledky nelze ale přesně aplikovat na naši cílovou skupinu, protože jen necelých 30% zkoumaných žáků je z 9. třídy. Ostatní zkoumaní jedinci jsou studenti a učni středních škol a učilišť. Bylo by vhodné aplikovat výsledky této diplomové práce na početnější cílovou skupinu. Je potřeba mapovat a zkoumat volný čas dětí v období staršího školního věku a hledat pro ně zájmy, které by je zaujaly více než sociálně patologické jevy. Bylo by dobré se touto problematikou více zabývat, zejména v pubertálním věku jsou děti nejvíce ohroženy právě rizikovými jevy.

Děti v tomto věku věnují nejvíce času počítači, kde preferují občas rizikové sociální sítě typu Facebook a programy pro komunikaci ICQ, Skype apod. a sledování televize a nejméně času věnují přípravě do školy a zájmovým kroužkům. Zkušenost se sociálně patologickými jevy mají v různé míře všichni zkoumaní žáci.

Tvorbou diplomové práce na téma Volný čas dětí ve vztahu k sociálně patologickým jevům bylo získáno mnoho poznatků z těchto oblastí. Byla zároveň provedena i zpětná vazba v obou základních školách, kde dotazníkového šetření chtějí použít i v dalších letech.

Děti, volný čas i sociálně patologické jevy zde byly, jsou a budou a proto je potřeba se jim věnovat nyní, ale i v budoucnu.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

Aktivita neztrácím svůj čas [online]. [cit. 2011-03-13]. Dostupné z WWW: http://www.esf-kvalita1.cz/portfolio/zaciname/zakovske_dotazniky.php

BENDL, S. *Prevence a řešení šikany ve škole*. 1. vyd. Praha : ISV, 2003. 197 s. ISBN 80-86642-08-9

BJØRKE, A. *Šikana na základní škole*. Liberec, 2009. 74 s. Bakalářská práce. Technická univerzita v Liberci, fakulta přírodovědně humanitní a pedagogická.

CSÉMY, L., et al. *Evropská školní studie o alkoholu a jiných drogách (ESPAD): výsledky průzkumu v České republice v roce 2007*. 1. vyd. Praha : Úřad vlády České republiky, 2009. 171 s. ISBN 978-80-87041-94-9

ELLIOTT, M. *Jak ochránit své dítě*. 3. vyd. Praha : Portál, 2000. 153 s. ISBN 80-7178-419-2

ELLIOTT, J., PLACE, M. *Dítě v nesnázích. Prevence, příčiny, terapie*. 1. vyd. Praha : Grada, 2002. 206 s. ISBN 80-247-0182-0

FALTÝSKOVÁ, J. *Koncepce výchovy ve volném čase*. In NĚMEC, J. *Kapitoly ze sociální pedagogiky a pedagogiky volného času pro doplňující pedagogické studium*. Brno : Paido, 2002. 119 s. ISBN 80-7315-012-3

FISCHER, S., ŠKODA, J. *Sociální patologie: analýza příčin a možnosti ovlivňování závažných sociálně patologických jevů*. 1. vyd. Praha : Grada, 2009. 218 s. ISBN 978-80-2472-781-3

FONTANA, D. *Psychologie ve školní praxi: Příručka pro učitele*. 2. vyd. Praha : Portál, 2003. 383 s. ISBN 80-7178-626-8

GAJDOŠOVÁ, E., HERÉNYIOVÁ, G. *Rozvíjení emoční inteligence žáků: prevence šikanování, intolerance a násilí mezi dospívajícími*. 1. vyd. Praha : Portál, 2006. 324 s. ISBN 80-7367-115-8

HÁJEK, B., et al. *Děti, vedoucí, volný čas*. Praha : IDM MŠMT, 2004. 120 s. ISBN 80-86784-06-1

HÁJEK, B.; HOFBAUER, B.; PÁVKOVÁ, J. *Pedagogické ovlivňování volného času*. 1. vyd. Praha : Portál, 2008. 239 s. ISBN 978-80-7367-473-1

HAJNÝ, M. *O rodičích, dětech a drogách*. 1. vyd. Praha : Grada, 2001. 133 s. ISBN 80-247-0135-9

HARTL, P.; HARTLOVÁ, H. *Psychologický slovník*. 1. vyd. Praha : Portál, 2000. 774 s. ISBN 80-7178-303-X

HOLOUŠOVÁ, D.; KROBOTOVÁ, M. *Diplomové a závěrečné práce*. 2. vyd. Olomouc : Univerzita Palackého, 2008. 117 s. ISBN 80-244-1237-3

HUDECOVÁ, A. Sociálne deviácie v školskom prostredí. In KRAUS, B.; HRONOVÁ, J. et al. *Sociální patologie*. 2. vyd. Hradec Králové : Gaudeamus, 2010. 325 s. ISBN 978-80-7435-080-1

CHRÁSKA, M. *Úvod do výzkumu v pedagogice*. 2. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 2006. 200 s. ISBN 80-244-1367-1

ILLES, T. *Děti a drogy: fakta, informace, prevence*. 2., upr. vyd. Praha : ISV, 2002. 55 s. ISBN 80-86734-94-3

JANDOUREK, J. *Sociologický slovník*. 2. vyd. Praha : Portál, 2007. 288 s. ISBN 978-80-7367-269-0

JEDLIČKA, R., KOŤA, J. *Aktuální problémy výchovy: Analýza a prevence sociálně patologických jevů u dětí a mládeže*. 1. vyd. Praha : Karolinum, 1998. 169 s. ISBN 80-7184-555-8

KACHLOVÁ, J., POLÁČKOVÁ, L., NIKLOVÁ, T. *Management sociální práce se žáky základní školy III. Sociálně patologické jevy a sociální práce*. 1. vyd. Ostrava : Ostravská univerzita, 2005. 87 s. ISBN 80-7368-080-7

KALINA, K. et al. *Drogy a drogové závislosti: mezioborový přístup I*. 1. vyd. Praha : Úřad vlády České republiky, 2003. 319 s. ISBN 80-86734-05-6

KOLÁŘ, M. *Skrytý svět šikanování ve školách: příčiny, diagnostika a praktická pomoc*. 1. vyd. Praha : Portál, 1997. 127 s. ISBN 80-7178-123-1

KOLÁŘ, M. *Bolest šikanování*. 2. vyd. Praha : Portál, 2005. 256 s. ISBN 80-7367-014-3

KOLÁŘ, M. Ve škole: Šikana, nebo jen škádlení? *Psychologie dnes*. 2010, roč. 16, č. 2, s. 58. ISSN 1212-9607

Kolektiv autorů sdružení SANANIM. *Drogy: otázky a odpovědi: příručka pro rodinné příslušníky a pomáhající profese*. 1. vyd. Praha : Portál, 2007. 198 s. ISBN 978-80-7367-223-2

KOPECKÝ, K., KREJČÍ, V. *Rizika virtuální komunikace: příručka pro učitele a rodiče* [online]. Olomouc : NET UNIVERSITY, 2010 [cit. 2011-03-13]. Dostupné z WWW: <<http://prvok.upol.cz/index.php/home/54-broura-rizika-internetove-komunikace-pro-uitele-a-rodie>>. ISBN 978-80-254-7866-0

KRÁLOVÁ, J. *Speciální techniky sociální práce*. Brno : Ústav psychologického poradenství a diagnostiky, 2002. 55 s. ISBN 80-86568-16-4

KRATOCHVÍLOVÁ, E. *Pedagogika voľného času. Výchova mimo vyučovania v pedagogickej teórii a praxi*. Bratislava : UK, 2004. 307 s. ISBN 80-223-1930-9

KREJČÍ, V. *Kyberšikana: Kybernetická šikana* [online]. Olomouc : NET UNIVERSITY, 2010 [cit. 2011-03-13]. Dostupné z WWW: <<http://www.e-nebezpeci.cz/index.php/ke-stazeni/materialy-pro-studium-studie-atd>>. ISBN 978-80-254-7791-5.

KREJČÍŘOVÁ, O., SKOPALOVÁ, J. *Deviace a sociální patologie. Vybrané jevy*. 1. vyd. Olomouc : Univerzita Palackého, 2007. 66 s. ISBN 978-80-244-1698-4

KYRIACOU, CH. *Řešení výchovných problémů ve škole*. 1. vyd. Praha : Portál, 2005. 151 s. ISBN 80-7178-945-3

MACHÁČKOVÁ, P. *Kyberšikana: Ublížování bez hranic. Psychologie dnes*. 2007, roč. 13, č. 9, s. 50-53. ISSN 1212-9607

MARTIN, M., WALTMANOVÁ-GREENWOODOVÁ, C. *Jak řešit problémy dětí se školou: lexikon pro rodiče*. 1. vyd. Praha : Portál, 1997. 322 s. ISBN 80-7178-125-8

MARTÍNEK, Z. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. 1. vyd. Praha : Grada, 2009. 152 s. ISBN 978-80-247-2310-5

MATOUŠEK, O. *Slovník sociální práce*. 1. vyd. Praha : Portál, 2003. 287 s. ISBN 80-7178-549-0

MATOUŠEK, O., KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence*. 1. vyd. Praha : Portál, 1998. 335 s. ISBN 80-7178-226-2

Metodický pokyn ministra školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení č. j. 28 275/2000-22, Věstník MŠMT sešit 1/2001

Metodický pokyn Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy k jednotnému postupu při uvolňování a omlouvání žáků z vyučování, prevenci a postihu záškoláctví č.j. 10 194/2002-14. Věstník MŠMT sešit 3/2002

NEŠPOR, K. *Návykové chování a závislost: současné poznatky a perspektivy léčby*. 1. vyd. Praha : Portál, 2000. 150 s. ISBN 80-7178-432-X

NIKL, J. *Sociálně patologické jevy u dětí a mládeže se zaměřením na jejich prevenci*. 1. vyd. Praha : Policejní akademie ČR, 2000. 100 s. ISBN 80-7251-033-9

PÁVKOVÁ, J., et al. *Pedagogika volného času*. 3. aktualiz. vyd. Praha : Portál, 2002. 231 s. ISBN 80-7178-711-6

PELIKÁN, J. *Základy empirického výzkumu pedagogických jevů*. 1. vyd. Praha : Karolinum, 2004. 270 s. ISBN 80-7178-569-8

PEŠATOVÁ, I. *Sociálně patologické jevy u dětí školního věku*. 1. vyd. Liberec : TU v Liberci, 2007. 364 s. ISBN 978-80-7372-291-3

PETRUSEK, M., et al. *Velký sociologický slovník*. 1. vyd. Praha : Karolinum, 1996. 747 s. ISBN 80-7184-164-1

PILAŘ, J. Prevence záškoláctví. In *Prevence sociálně patologických jevů*. 2003, roč. 2, č. 3, s. 10. ISSN 1214-6609

POKORNÝ, V., TELCOVÁ, J., TOMKO, A. *Patologické závislosti*. 2. vyd. Brno : Ústav psychologického poradenství a diagnostiky, 2002. 194 s. ISBN 80-86568-02-04

POKORNÝ, V., TELCOVÁ, J., TOMKO, A. *Prevence sociálně patologických jevů: Manuál praxe*. 3. vyd. Brno : Ústav psychologického poradenství a diagnostiky, 2003. 86 s. ISBN 80-86568-04-0

PRESL, J. *Drogová závislost. Může být ohroženo i Vaše dítě?* 2. rozš. vyd. Praha : MAXDORF, 1995. 88 s. ISBN 80-85800-25-X

PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*. 4. vyd. Praha : Portál, 2003. 322 s. ISBN 80-7178-772-8

ŘÍČAN, P., ŽENATÝ, J. *K teorii a praxi projektivních technik*. 1. vyd. Bratislava : Psychodiagnostické a didaktické testy, 1988. 206 s.

ŘÍČAN, P. *Agresivita a šikana mezi dětmi: Jak dát dětem ve škole pocit bezpečí*. 1. vyd. Praha : Portál, 1995. 95 s. ISBN 80-7178-049-9

ŘÍČAN, P., KREJČÍŘOVÁ, D. et al. *Dětská klinická psychologie*. 4. přeprac. a dopl. vyd. Praha : Grada, 2006. 603 s. ISBN 80-247-1049-8

ŘÍČAN, P., JANOŠOVÁ, J. *Nové pohledy na šikanu*. In *Šikana jako etický, psychologický a pedagogický problém*. Praha : Tribun, 2009. ISBN 978-80-7399-857-8

ŘÍČAN, P., JANOŠOVÁ, J. *Jak na šikanu*. 1. vyd. Praha : Grada, 2010. 155 s. ISBN 978-80-247-2991-6

SAK, P. *Proměny české mládeže: Česká mládež v pohledu sociologických výzkumů*. 1. vyd. Praha : Petrklíč, 2000. 291 s. ISBN 80-7229-042-8

Sdělení č. 104/1991 Sb., o Úmluvě o právech dítěte. In *Sbírka zákonů České a Slovenské federativní republiky*. 1991, částka 22, s. 502–512.

SPOUSTA, V. et al. *Metody a formy výchovy ve volném čase: Kultura a umění ve výchově*. 1. vyd. Brno : PdF MU, 1998. 82 s. ISBN 80-210-1275-7

SPOUSTA, V. Proměny funkcí volného času v závislosti na věku. In ČECH, T. (ed.) *Výchova a volný čas 2*. Brno : MU, 2007. 216 s. ISBN 978-80-86633-97-8

ŠIMÍČKOVÁ-ČÍŽKOVÁ, J., et al. *Přehled vývojové psychologie*. 2. vyd. dotisk. Olomouc : Univerzita Palackého, 2005. 175 s. ISBN 80-244-0629-2

ŠÍPEK, J. *Projektivní metody*. 1. vyd. Praha : ISV, 2000. 114 s. ISBN 80-85866-53-6

ŠVINGALOVÁ, D., PEŠATOVÁ, I. *Uvedení do výzkumu a metodika tvorby bakalářské práce*. 1. vyd. Liberec : TU v Liberci, 2006. 78 s. ISBN 80-7372-046-9

VÁGNEROVÁ, M. *Psychologie problémových dětí a mládeže: učební text pro vychovatele obor speciální pedagogika*. 1. vyd. Liberec : TU v Liberci, 2000. 125 s. ISBN 80-7083-378-5

VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie. I.: Dětství a dospívání*. 1. vyd. Praha : Karolinum, 2005. 467 s. ISBN 80-246-0956-8

VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 4. vyd. Praha : Portál, 2008. 870 s. ISBN 978-80-7367-414-4

VESELÁ, J. *Jak ve volném čase?* 1. vyd. Hradec Králové : Gaudeamus, 1997. 121 s. ISBN 80-7041-146-5

VLACHOVÁ, O. Farmakologický průvodce VIII. – Tabák [online]. 14. 12. 2006 [cit. 2011-03-13]. Dostupné z WWW: <http://www.drogy.net/portál/nikotin/co-je-to-tabak/farmakologicky-pruvodce-viii-tabak_2006_12_14.html>

Vyhláška č. 74/2005 Sb., o zájmovém vzdělávání. In *Sbírka zákonů České republiky*. 2005, částka 20, s. 509–511.

VYKOPALOVÁ, H. *Sociálně patologické jevy v současné společnosti*. 1. vyd. Olomouc : Univerzita Palackého, 2001. 154 s. ISBN 80-244-0337-4

WILLARD, N., E. *Cyber-safe kids, cyber-savvy teens: Helping Young People Learn To Use the Internet Safely and Responsibly*. Jossey-Bass Inc., Publishers ©2007. 336 s. ISBN 978-0-7879-9417-4

ZÁBRANSKÝ, T. *Drogová epidemiologie*. 1. vyd. Olomouc : Univerzita Palackého, 2003. 95 s. ISBN 80-244-0709-4

Základní škola Lesní [online]. [cit. 2011-04-01]. Dostupné z WWW:

<<http://www.zslesni.cz/>>

Základní škola Stráž nad Nisou [online]. [cit. 2011-04-01]. Dostupné z WWW:

<<http://www.skola-straz.cz/>>

ZÁŠKODNÁ, H. *Psychopatologie*. 1. vyd. Ostrava : Ostravská univerzita, 2005. 72 s. ISBN 80-7368-117-X

ŽUMÁROVÁ, M. Prolínání školního a volného času. In KAPLÁNEK, M. (ed.), *Výchova a volný čas. Sborník příspěvků 1. mezinárodní konference o výchově a volném čase*. České Budějovice : Jihočeská univerzita, 2006. 90. s. ISBN 80-7040-849-9

PŘÍLOHY

Příloha č. 1 Dotazník

Příloha č. 1

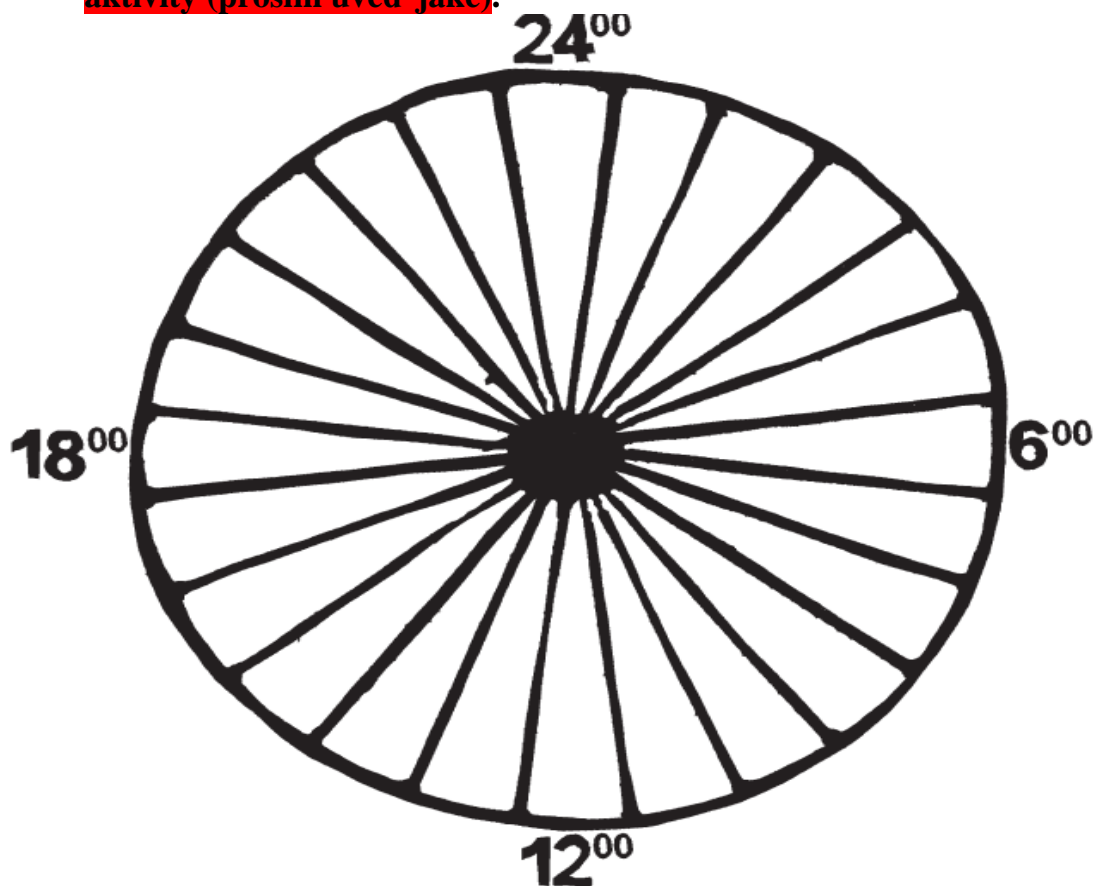
Milí žáci,
jmenuji se Alena Bjørke a jsem studentkou Pedagogické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci, obor Pedagogika – sociální práce. Dotazník, který se Vám dostal do rukou bude sloužit k napsání mé diplomové práce na téma Volný čas dětí ve vztahu k sociálně patologickým jevům. Dotazník je anonymní, bude použit pouze pro účely mé diplomové práce.
Předem děkuji za vyplnění dotazníku.

Pohlaví chlapec dívka **Věk** 13 14 15 16 17

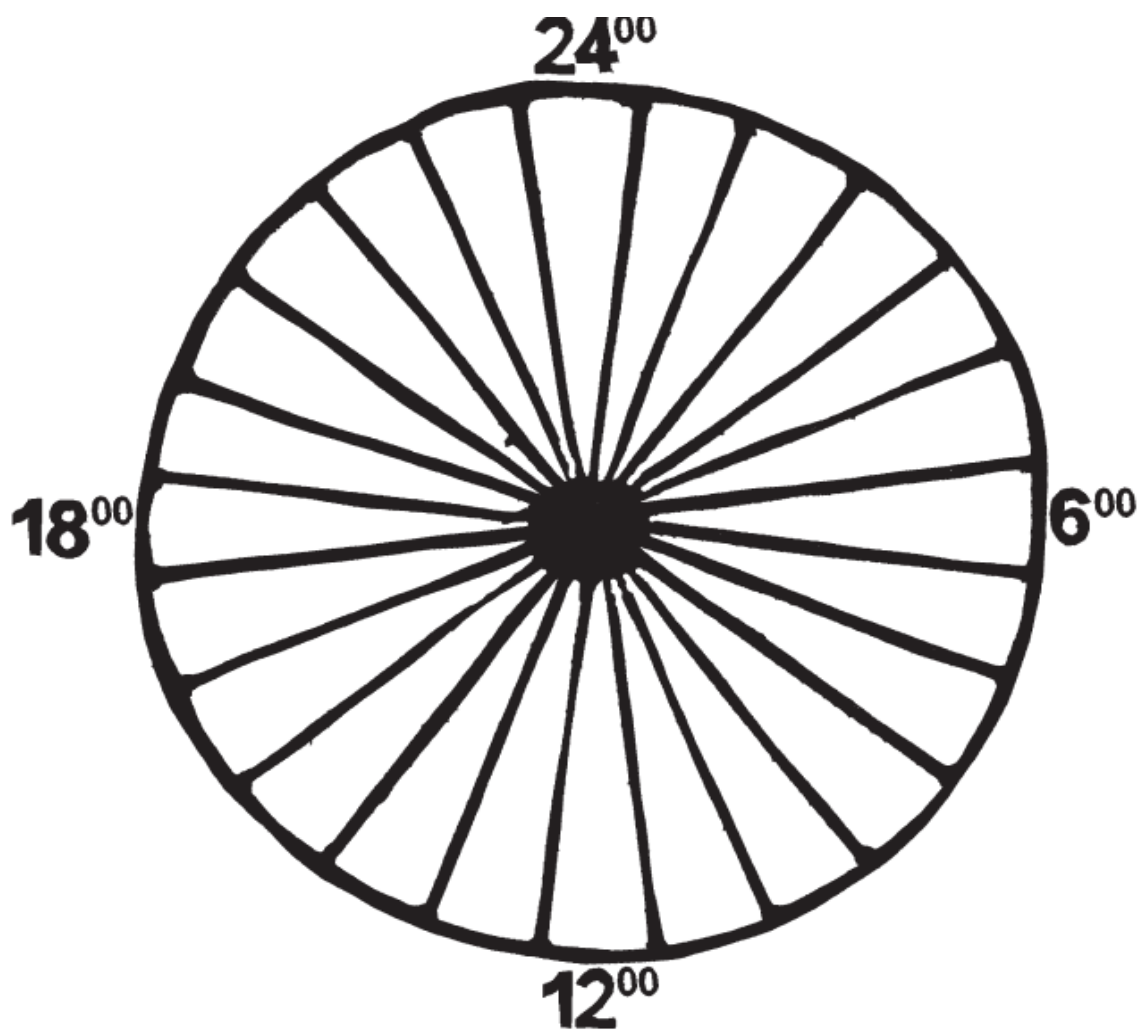
1. Jak bys vysvětlil(a) pojem volný čas?

2. Do kruhu vyznač pomocí barevných výsečí (1 výseč = 1 hodina) jakou část školního dne průměrně věnuješ následujícím činnostem:

doba strávená ve škole; příprava na školu, učení a domácí úkoly;
cesta do školy a ze školy; televize a počítač (počítačové hry, internet, Facebook a jiné sociální sítě, chat); kamarádi a čas trávený s nimi;
zájmové kroužky (sportovní, hudební, výtvarné aj.); spánek; jiné aktivity (prosím uveď jaké).

3. Do kruhu vyznač pomocí barevných výsečí (1 výseč = 1 hodina) jakou část víkendu (sobota a neděle) průměrně věnuješ následujícím činnostem: **příprava na školu, učení a domácí úkoly**; televize a počítač (počítačové hry, internet, Facebook a jiné sociální sítě, chat); kamarádi a čas trávený s nimi; **spánek**; jiné aktivity (prosím uveď **jaké**).

4. Dopln̄ následující věty bez dlouhého rozmýšlení:

Volný čas.....

Po návratu ze školy.....

Škola.....

Kamarádi.....

Nuda.....

5. Vědí tvoji rodiče, s kým a kde trávíš volný čas? (Prosím zakroužkuj jednu z variant)

- a) vždycky
- b) většinou ano
- c) občas
- d) nikdy, nezajímá je to

6. K čemu nejčastěji ve svém volném čase používáš počítač? Přiřaď k následujícím činnostem čísla od 1 = nejvíce využívám do 7 = nejméně využívám.

- a) k hraní her
- b) k hledání informací do školy
- c) k „pokecu“ s přáteli (ICQ, Skype, chat)
- d) ke sledování filmů a poslechu hudby
- e) k brouzdání na internetu
- f) k trávení času na sociálních sítích (Facebook, Badoo, Lide.cz...)
- g) k jiným činnostem, prosím uveďte k jakým.....

7. Označ křížkem v každém řádku tabulky, jak často se uvedeným činnostem ve svém volném čase věnuješ.

	Denně	Několikrát do týdne	Občas	Vůbec ne
Poslech hudby				
Sledování televize				
Příprava na školu				
Čtení knih				
Počítač (hry, internet)				
Sport				
Zájmový kroužek				
Diskotéka				
Domácí práce				
Nicnedělání, nudění se				
Jiné záliby (doplň jaké)				

8. Jaké činnosti se s kamarády nejčastěji věnujete? Prosím napiš.

9. S kterými, ze sociálně patologických jevů ses ty sám/sama již ve svém životě setkal(a)? (můžeš zakroužkovat i více odpovědí)

- a) krádeže
- b) lhaní
- c) šikana
- d) kyberšikana
- e) záškoláctví
- f) pití alkoholu
- g) kouření cigaret
- h) kouření marihuany
- i) užívání drog
- j) jiný, prosím uveď jaký.....

10. Dopln do následující tabulky, v jakém věku, kde a od koho jsi poprvé získal(a) následující věci:

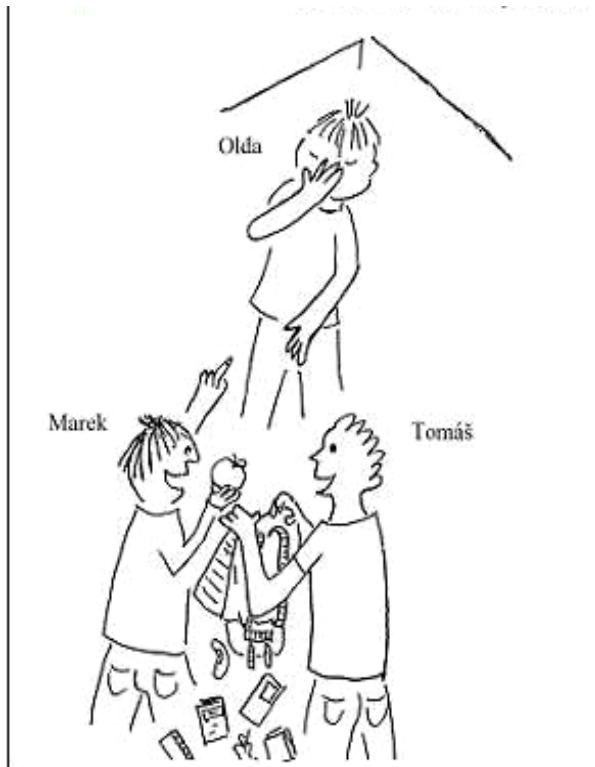
	Kdy?	Kde?	Od koho?
pil(a) pivo (alespoň jednu sklenici)			
pil(a) víno (alespoň jednu skleničku)			
pil(a) tvrdý alkohol			
opil(a) se alkoholem			
kouřil(a) první cigaretu			
zkusil(a) marihuanu			
zkusil(a) jinou drogu (jakou?)			

11. Byl(a) jsi někdy za školou? Pokud ano, proč?

12. V posledních 12 měsících jsem zkusil(a)... Dopln do tabulky:

	0x za rok	1 – 5x za rok	1x za měsíc	2 – 3x za měsíc	Skoro každý	Denně
Alkohol						
Cigarety						
Marihuanu						
Tvrdé drogy						

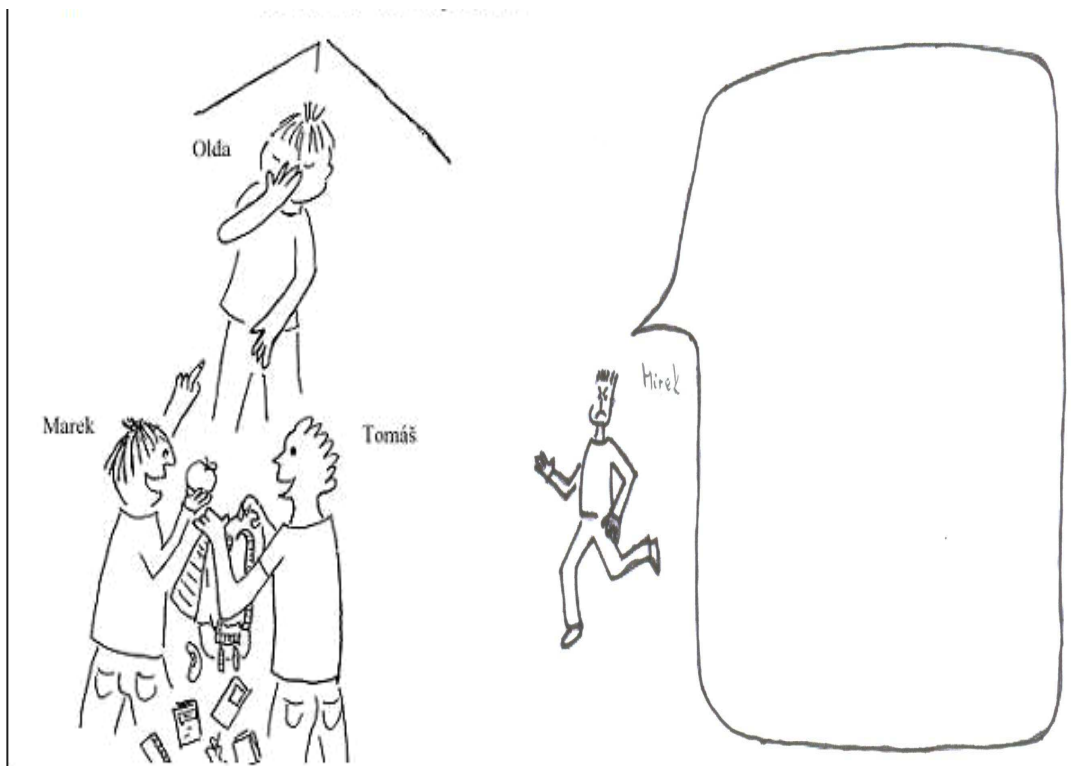
13. Odpověz na otázky uvedené u následujících obrázků:

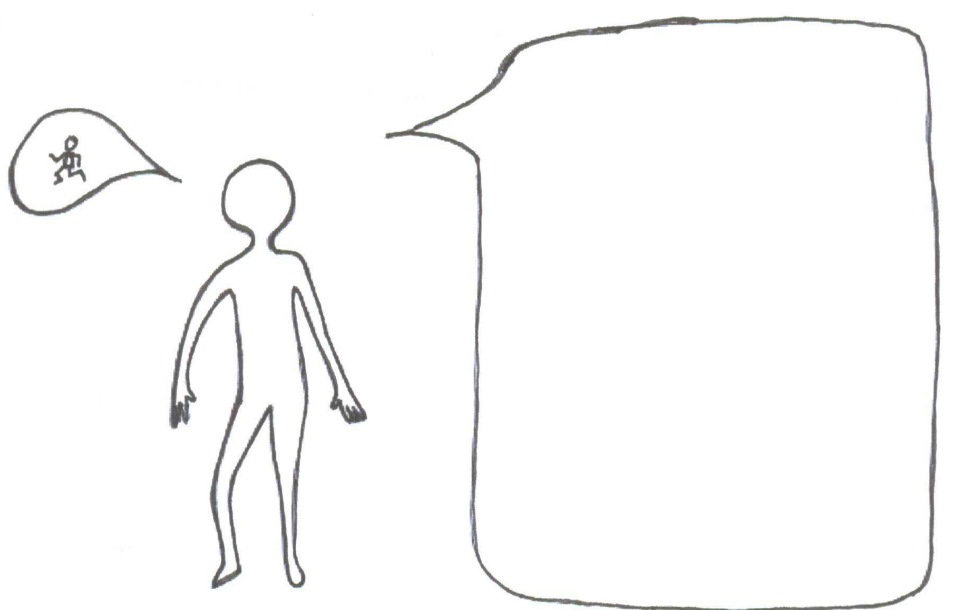
Představ si, že jdeš chodbou ve škole a vidíš tuto situaci.

Jaký máš pocit z toho, co se tady děje?

Tady příběhl Oldův kamarád Mirek. *Co těm klukům asi řekne?*

A tady je nějaký kluk nebo holka, prostě někdo, mohl(a) bys to být i ty. *Napiš, co si tenhle kluk nebo holka myslí o tom, jaký je Mirek.*

14. Setkal(a) jsi se někdy s kyberšikanou. Pokud ano, v jaké podobě?

- a) SMS, MMS, e-mail
- b) videonahrávka umístěná na internetu
- c) zesměšňující fotka zveřejněná na internetu
- d) urážlivé telefonáty
- e) prostřednictvím Facebooku či podobné sociální sítě
- f) jinak, jak?

15. Pokud bys měl(a) problém se šikanou či kyberšikanou, u koho bys hledal(a) pomoc?

- a) učitel/ka
- b) ředitel/ka
- c) rodiče
- d) kamarád/ka
- e) organizace pomáhající dětem (např. Linka bezpečí, Bílý kruh bezpečí...)
- f) Policie
- g) u někoho jiného, u koho?

16. Odpověz na následující otázky:

a) Napiš, co bys dělal(a), kdyby tě ve škole někdo šikanoval a nutil tě, abys to nikomu neprozradil(a)?

b) Co bys dělal(a), kdyby ti někdo nabídl drogy?

c) Co bys dělal(a), kdyby ti kamarád nabídl cigaretu marihuany a naléhal by, abys to alespoň jednou zkusil?

17. Kdybys měl(a) 3 kouzelná přání, která se vyplní, co by sis přál(a)?

1.

2.

3.

ANOTACE

Jméno a příjmení:	Bc. Alena Bjørke
Katedra:	Ústav pedagogiky a sociálních studií
Vedoucí práce:	doc. PaedDr. PhDr. Ilona Pešatová, Ph.D.
Rok obhajoby:	2011

Název práce:	Volný čas dětí ve vztahu k sociálně patologickým jevům
Název v angličtině:	Leisure time of children in relation to social pathological phenomena
Anotace práce:	Diplomová práce se zabývá problematikou volného času a sociálně patologických jevů u žáků 8. a 9. tříd základní školy. Cílem bylo zmapovat způsob trávení volného času a četnost výskytu sociálně patologických jevů u žáků 8. a 9. tříd základní školy. Práce je členěna na dvě části - teoretickou a praktickou. Teoretická část byla zpracována za pomoci odborné literatury a charakterizovala pojmy mající vztah k volnému času a sociálně patologickým jevům – záškoláctví, šikana, kyberšikana, drogové a nedrogové závislosti. Praktická část zjišťovala pomocí dotazníkového šetření a projektivních metod, jak žáci tráví svůj volný čas a jakou mají zkušenost se sociálně patologickými jevy. Bylo zjištěno, že žáci 8. a 9. tříd tráví většinu volného času u počítače, kde preferují návštěvu sociálních sítí. Ze sociálně patologických jevů se nejčastěji setkávají s pitím alkoholu a kouřením.
Klíčová slova:	volný čas, základní škola, sociálně patologické jevy, záškoláctví, šikana, kyberšikana, drogové a nedrogové závislosti.
Anotace v angličtině:	The diploma thesis dealt with the topic of free time activities and the delinquency of the 8 th and 9 th grade pupils. The goal was to do the monitoring of the ways the respondents spend their free time and in the same time to summarize the frequency of delinquent activities among them - the 8 th and 9 th grade pupils. The text is divided into two parts - theoretical and practical. Theoretical part summarized the scientific terminology in the topic area of free time and

	<p>delinquency of pupils - truancy, bullying, cyber grooming, and drug and non-drug addictions. The research - practical part was based on a questionnaire and projective methods to identify and sum up the ways of spending free time among the 8th and 9th grade pupils and also their experience with delinquency. The results say that the 8th and 9th grade pupils spend most of their time working with computer, in which they prefer the social networks, the most. From all the delinquency they mostly experienced alcohol abasement and smoking.</p>
<p>Klíčová slova v angličtině:</p>	<p>free time, primary school, socially pathological phenomena, truancy, bullying, cyber grooming, and drug and non-drug addictions.</p>
<p>Přílohy vázané v práci:</p>	<p>Příloha č. 1 Dotazník</p>
<p>Rozsah práce:</p>	<p>126 s. (196 303 znaků vč. mezer)</p>
<p>Jazyk práce:</p>	<p>Český jazyk</p>